

תשורה

משמחת הנישואין של

מנחם מענדל ורחל אפרת

שיחיו

קליינבערג

ב' דר"ח מרחשון ה'תשפ"ג

שנת הקהל

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו החתן התמים **מנחם מענדל** והכלה המהוללה מרת **רחל אפרת** שיחיו.

תודה והברכה לכל קרובי המשפחה, הידידים והמכרים, שהואילו לבוא לשמוח אתנו ביום שמחת לבבנו, ולברך את החתן והכלה שיחיו ואותנו כולנו בברכת מזל-טוב וחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

בשמחה ובטוב-לבב הננו בזה לכבד את המשתתפים בשמחתנו – על-יסוד הנהגת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע בחתונת כ"ק אדמו"ר שליט"א – בתשורה זו

כידוע ומפורסם, החיים היהודים בברית המועצות, למרות כל הרדיפות וכו', מעולם לא נקטעו. מאז תקופת הדיכוי של סטלין, פעלו קהילות מחתריות, שחיטה, מקוואות, חדרים וישיבות. כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ וכ"ק אדמו"ר שליט"א, שמרו לאורך כל התקופה הזו בקשר עם החסידים ויהודים פעילים נוספים שעמדו בראש ההנהגה של כל המחותרת.

אולם לאחר שהופיעו כמה וכמה הזדמנויות ליהודים לעזוב את גבולות ברית המועצות, הרי שרובם ככולם של היהודים ששמרו על המסורת ובפרט החסידים עזבו את ברית המועצות ועד סוף שנת ה'תשמ"ג נותרה הקהילה היהודית ללא רבנים ומלמדים, ולא היו עוד חדרים וישיבות. לכן התחיל תפקיד זה להתבצע ע"י שלוחי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, שהגיעו כתיירים זרים. ובמקום לראות את מראה הערים וכו', היו נפגשים עם יהודים, מוסרים שיעורים, למדו באופן פרטי עם אנשים, וכן היו מביאים אוכל כשר ותשמישי קדושה מחו"ל ליהודים שם. כמוכן שכל הנ"ל הי' כרוך במס"ג גם מצד השלוחים שכתירים זרים היו תחת מעקב תמידי וכו'.

כל ארגון אותם ביקורים ונסיעות ושמירת הקשר עם היהודיים שם וכו' התבצע ע"י אירגון "עזרת אחים" בראשות כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, בניהולו של הרה"ח ר' משה לברטוב ע"ה.

וע"כ הננו מביאים בזה התשורה:

א. דוחות של כמה מהשלוחים שנשלחו ע"י כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו למעבר מסך הברזל, ובו מגוללים בפרטיות את החיים של אנ"ש באותה תקופה, הקשיים, הרדיפות, המס"ג שהי' לאנ"ש (וכידוע שזה הי' החילוק בין אנ"ש לשאר הקבוצות ברוסיה, אשר דוקא חסידי חב"ד הקפידו על קלה כבחמורה, משא"כ שאר הקבוצות אשר לא הקפידו כ"כ על כל דבר וכו'), ובעיקר הדמויות והחסידים שהיו אז ברוסיה. (וביניהם: ר' געטשע ווילענסקי ע"ה, ר' קלמן מלך תמרין ע"ה, ר' גרישא רוזנשטיין ע"ה, יבלח"ט יהודה הקטן, ר' יצחק הכהן קוגן ועוד.)

להלן הדוחות שהובאו בתוך הקובץ:

- דו"ח של הרב אשר שיחי' זייליגולד, תמוז תשמ"ג.
- דו"ח של הרב צבי יחיאל שיחי' גרינבלאט וכן של מרת שטערנא שרה תחי' גרינבלאט, שבט תשד"מ.

- דו"ח של הרב יהודה לייב שיחי' שפירא, אדר שני תשד"מ.
  - דו"ח של הרב שמואל שיחי' הבר, אלול תשד"מ.
- כל הנ"ל מתפרסם כאן לראשונה.

ב. רשימת סיפורים שנרשמו ע"י א' הבחורים ששהה בבית חיינו ששמע מהשלוחים שנסעו למעבר מסך הברזל לקראת תשרי תשמ"ו, ובהשגח"פ הגיע לידינו והחלטנו לפרסמו.

ג. תמונות מההתוועדויות והחסידיים מאחורי מסך הברזל.

רוב החומר נלקח מארכיון "עזרת אחים".

ויהי רצון שיקויים בנו ה"כן בקודש חזיתך", ואולי אפשר ללמוד מזה גם אלינו בנוגע למצבנו אנו אשר נמצאים בהעלם והסתר ולא רואים את פני מלכינו משיחנו, להתקשר באילנא דחיי, ולא לזוז ולא להחליש ח"ו את האמונה בנבואה הברורה של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו ש"הנה זה משיח בא".

בטוחים אנו שע"י קובץ זה, המחזק את ההתקשרות למלכנו נשיאנו כ"ק אדמו"ר שליט"א, נזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "מהרה". ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה" בהתגלות מלכינו משיחנו תיכף ומיד ממש.

משפחת ווייסבערג
מוסקבה רוסיא

משפחת קליינבערג
מוסקבה רוסיא

ב' דר"ח מרחשוון התשפ"ג
שנת הקהל

התשורה שחולקה בעת חתונת כ"ק אדמו"ר שליט"א

כ"ד ה'ת"ת

שלום וברכה

פרשת אבתך יקרא זה הוא, כי היתם בין החסידים
 ומגריהם דעת ההיא הי' גמלי כזה, אשר דאמת האספנות
 לא חתם הולתו חוץ קבוצת אפרוסי' וזלתי תורה ונתינה החסידים
 דעתם אצאת ארבע עשר מגריהם וגמלי אהויה אצבת בקרתי
 גמלי ארבע מגריהם ענין כנסת קהלה החסידים ר' מאיר הי' רח"ל
 נע' אשר כחמשה שנה שנים (תקנ"א - נ"א זכר) עמ"ל
 והשתדלו בדרך הבאת אלון, והאספנות ההיא תש"ן החסידים רגז
 נע' בידם לא הבעיות ויבא דבריהם ויצאתם אל כוארי, גרוה
 התגשותם סגלו, (נג' חסידים רגזי נע'
 באותו געגוע אחר רבנו הגדול איהם זכר יומה, אצתי
 הברכה אכתוב, אלא הגוה אטיס על הלב, וזאת היא ענינה חזני
 אהיה אדם דרושתי ונכון אצחקתי ויבאתי ית' ולקח פליג
 זכר שיי' פ"ן דפועל הדומה שדומה דאחדת א' יבואו אלוה
 וסוף כבוד אקט אלא כחפרי יבית געיתת ועין בית ד' אשר
 נראה על גמלין המעט נע' ואלה האלו בעה את ד'
 ודברש אלוו בשנה ההיא אחר רבנו הגדול ויתר
 זה החסידים ר' גשה נע'

אשרון טוב איוו בלואת קת הבלה הגהולה ג'
 חי גסקא תמי עז הג' החתן היה ג' גמלי וצנז' ש"י. הנט
 הזה אכבה את כל הנשואים ולק דשגמת אדקנו, מקרוב
 וברחוק, דתשורה המוסגרת דזה, הקתק גבתך בתפ יד
 קבשו של הוד כק אצחק אצחקו, אצניו הראשון, רבנו
 הגדול זכור(לה) כנגד ידע, אצחק סגולה יהי' אצ' גי' דגיש
 מנפש ועד דשר, בתוכי יבידינו אצ' ד' עליה יאז, וכל
 מגרי תורה יאז.

א.ס.פ.

קשגתה ודברכה

ישנה - תומכי-תגויז ד' זכראוטיש"
 ג' יד' כ'אן. תרפ"ט. ווארשא.

אשרון טוב איוו בלואת קת הבלה הגהולה ג'
 חי גסקא תמי עז הג' החתן היה ג' גמלי וצנז' ש"י. הנט

אשרון טוב איוו בלואת קת הבלה הגהולה ג'
 חי גסקא תמי עז הג' החתן היה ג' גמלי וצנז' ש"י. הנט

אשרון טוב איוו בלואת קת הבלה הגהולה ג'
 חי גסקא תמי עז הג' החתן היה ג' גמלי וצנז' ש"י. הנט

אשרון טוב איוו בלואת קת הבלה הגהולה ג'
 חי גסקא תמי עז הג' החתן היה ג' גמלי וצנז' ש"י. הנט
 הזה אכבה את כל הנשואים ולק דשגמת אדקנו, מקרוב
 וברחוק, דתשורה המוסגרת דזה, הקתק גבתך בתפ יד
 קבשו של הוד כק אצחק אצחקו, אצניו הראשון, רבנו
 הגדול זכור(לה) כנגד ידע, אצחק סגולה יהי' אצ' גי' דגיש
 מנפש ועד דשר, בתוכי יבידינו אצ' ד' עליה יאז, וכל
 מגרי תורה יאז.

המכתב הוא ודומה (בלחיים) סעקר לוק, הוא המלכת הדרת קדשו, נוס' כתב יד קדשו של הדר כ"ק אדמו"ר, אדמו"ר אבנו הראשון.
 רבינו הגדול וזקללחיה נגשים וייץ.

דו"ח של אשר זייליגולד, תמוז תשמ"ג, תרגום מאנגלית דו"ח יום יומי

טעקסי מחברת "אינטוריסט" לקח אותנו למלון "נשיונל", שמחנו מאוד כשראינו שיש מקרר בחדר. אכלנו את הסנדוויצ'ים, שלקחנו איתנו לדרך, ויצאנו לטייל בחוץ כדי לשאוף אוויר צח. היינו עייפים מאוד.

יום חמישי, ה' תמוז

הלכנו לביהכ"נ הגדול. אף אחד לא קיבל את פנינו, אין סידורים פנויים. לאחר התפילה חיפשתי את ר' געטשע שיחי'. לאחר התפילה ניגשתי אליו. לזקנים יש כל יום שיעור גמרא בצד. הצטרפתי לשיעור שלהם. סימא הייתה בחוץ באולם הכניסה, והאחראית על המקווה הגיעה ודיברה איתה. ראינו את המקווה למטה, – מאוד פשוט, האמבטיה והבור של המקווה. אמרו לנו שהמקווה עובר שיפוצים, וזה סגור בערב ונפתח בבוקר כשפותחים הביהכ"נ. המים במקווה קרים.

נסענו במטרו לדירה של ר' געטשע, ופגשנו שם את יהודה הקטן. שהינו שם כל שאר היום. נכנס גרישע ראזנשטיין (הטלפון שלו נותק, לכן קשה מאד להשיג אותו). הוא הגיע במקרה ואמר שבמדינה הזאת בגלל הנסיבות הקשות שלהם, הקב"ה מספק לכל אחד טלפון פנימי שיגיד לו לאן ללכת ואיפה הוא נחוץ. בילינו זמן רב בשיחה וסקירה על כל המצב. הייתי מאוד עייף והי' ניכר עלי, גרישא נתן לי "מאסזאש", על ידי לחיצה על נקודות שונות בגב ובמצח, הוא הסביר שהוא עוזר לזרימת חיות בגוף, לא דם אלא חיות, כמבואר בתניא. אני חושב שהרגשתי יותר ערני. גרישע סיפר לנו שהוא ואשתו נותנים "מאסזאש" (הוא לגברים, והיא לנשים) בשביל הכנסה נוספת. קלמן מלך (תמרין) הגיע והוא הזמין אותנו לדירה שלו לכל השבת והוא ינסה להביא מנין. היססנו

יום שלישי, ג' תמוז

בבוקר קיבלתי ברכה משקה וצדקה מהרבי שליט"א, בערב עזבנו את ניו יורק עם בריטיש איירווייס, וכל החל החלק הראשון של הנסיעה לרוסי'. בדרך עברתי על השיחה האחרונה משבת מברכים תמוז (והשיחה הזאת הייתה אחת מאלה שהחרימו ממני).

יום רביעי, ד' תמוז

נחתנו בשדה התעופה Heathrow (לונדון) וחכינו לערך שעתיים לטיסה שלנו באאראפלאט (איירלאנס רוסי) לטוס למאסקווא. התפללתי, ולאחרי זה בדקתי הכיסים לוודא שאין שם משהו עם המילה "ראבאיי" עליו. עברתי על השיחות וכתבתי את הנקודות באם יחרימו לי את השיחות. (ואכן הם החרימו את השיחות).

לוקחנו החוצה בבאס, ואח"כ ליוונו למטוס. שומרים ופקידים סוכבו את המטוס. לא היו מקומות שמורים מראש, היו 2 כניסות אל האוירון עם מדרגות. הפקיד עמד שם באמצע (בין 2 הכניסות) וסימן באצבעו להראות לכל אדם באיזה מדרגות לעלות. לא אהבתי את המראה של כל זה ועליתי מהכניסה האחרת.

הטיסה עברה בלי הרפתקאות. הי' נראה במוחש שהדיילות אינן מלומדות ומאוד לא מנוסות (אפילו לא ידעו איך לסגור כראוי את תא המטען עבור מטען יד למעלה). מיד חילקו לנו עיתוני תעמולה.

נחתנו במוסקווא. השדה תעופה הי' מאוד עמוס. שם פגשנו חסיד הונגרי, שהגיע בטיסה אחרת. אמרתי לו שלום, אך לא דיברתי עמו. אח"כ נודע לי שהוא איש עסקים וחסיד בעלז. עברנו דרך המכס. מצו"ב דו"ח מפורט על זה.

אותו משקה בקומת הכניסה ב"ביריאזקא" ב2\1 או 3\1 מה ששילמתי בבר. השתמשתי במשקה הזה כל התוועדות, וגם במשקה שהבאתי מכ"ק אדמו"ר שליט"א. (במשקה הזה בסופו של דבר השתמשו אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א בכ' מנחם-אב, וכ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לי את המשקה לחלק בין השלוחים שהגיעו לשבת.)

הגענו לביתו של קלמן מלך כפי שקבענו מראש. הבאנו לו את תיקי הטלית ותפילין. (מתנה מס.א. ליפסקר). הוא רץ ליטול את ידיו לפני שנגע בזה. הוא הי' מאוד מאושר ונישק אותי בשמחה גדולה. סימה ורעבעצן תמרין הדליקו נרות בערך ב10:10 PM. לא הי' מנין לשבת. חוץ ממני היו שם: קלמן מלך ו21 בניו, ר' געטשע, ר' שייע (קליינבערג), יהודה הקטן, ומשה מסמרקנד (אברמוב). זה הי' השבת הכי נפלא, בהחלט א' מהשבתות הכי יפים בחיי. הדירה הייתה קטנה מאוד אבל הי' שם חדר לכולם לישון ולאכול. לפני קבלת שבת דיברתי וחזרתי מה שכ"ק אדמו"ר שליט"א דיבר שנה שעברה במאמר "עשרה שיושבין". ניגנתי את ה"לכה דודי" בניגון של אדה"ז "א-לי אתה". לימדתי אותם את המנגינה של "אל תירא", אך צדיקים" "כי אלקים" וכו'. ניגנו "שלום עליכם" ואף פעם לא התייחסתי למשמעות המילים "ברכוני לשלום", כמו הלילה. עשינו קידוש, נטלנו ידיים, אכלנו והתוועדנו עד המאוחר. קלמן מלך אוהב ניגון "שאמיל", וניגנתי לו אותו פעמיים.

שבת קודש פרשת חוקת, ז' תמוז. זהו שבת ארוכה, ולא יכלנו לצאת. ר' געטשע אמר את כל התהלים לפני התפילה, לאט וברור הטעים כל מילה, "אשרי האיש אשר לא הלך...". התוועדנו בסעודה, בצהריים משה בן קלמן מלך לימד את אחיו הקטן (נחום). התוועדנו בסעודה שלישית, וחזרתי ענינים מפרקי אבות. ר' שייע שמח מאוד, וצעק: הוא מאוד אהב את השבת, – הדיבורים הם ממש נפלאים, אבל אתה צריך לשמוע להבין ולהתבונן בזה, אבל ניגון הולך ישר ישר לשמיים... איי איי איי איי!!!! (הוא ניגן את הניגון "ושמחת" (הוא ידע רק את הבית הראשון).

מכיוון שפחדנו להיות רחוקים מהמלון כל היום. הבנו שהאפשרויות שלנו לשבת היו מוגבלות מאוד, והוא התעקש שנבוא, אז הסכמנו, וסיכמנו שמחר בערב (יום ששי) ניסע במטרו, וניסע בקרון הראשון, ובנו משה יקח אותנו משם לביתם.

יום ששי, ו' תמוז

הלכנו לביהכ"נ הגדול שבו כבר היו לי כמה "חברים". נתנו לגרישע קצת אוכל, כולל קופסאות שימורים של בשר (עבר הרבה זמן מאז שהי' לו בשר לשבת). הוא השאיר את תיק התפילין שלו פתוח ליד המקום שבו הוא מתפלל, לקחתי את התיק שלו החוצה למקום שבו סימה הייתה עם התיקים שלנו, הנחנו שם זוג רבינו תם אוכל ופריטים לתוך התיק והחזרתי אותו למקום שבו ישב.

משם הלכנו לשגרירות האמריקאית להירשם והתלוננו שהחרימו חפצים. חזרנו למלון.

שקיעה היום ב10:30 בערב ואין משהו אחר שנוכל ללכת לבקר. החלטנו לקחת סיור אוטובוס של 3 שעות במוסקבה, מלבד שמעניין לראות מדינה זרה, חשבתי שזה יהיה טוב ש"הם" יראו שאנחנו מטיילים. היו רק כמה אנשים באוטובוס והי' מאוד משעמם, בפרט עם המדריכה שהוסיפה אמצעים כבדים של תעמולה (שם זה הבניין של כלכלה, במדינה הזאת אין לנו אינפלציה – שם זה בניין שירותי בריאות – במדינה הזאת אין לנו תשלום עבור אמבולנס"). הי' חם ונרדמתי, המדריכה הביטה עליי והעירה "אחד החברים שלנו נרדם, אולי יש לו שאלה שהי' רוצה לשאול"? הרמתי את מבטי אלי' והערתי "לשאלות שיש לי, 3 שעות לא יספיקו לתשובה"! ברור שהיא לא הייתה משועשעת מההערה שלי, ונרדמתי שוב. למחרת (שבת) הערתי ליד השולחן שהקב"ה שם שומרים מחוץ לקבר של לנין שהם ידעו איך עומדים כשאומרים שמונה עשרה.

חזרנו למלון והתכוננו לשבת. קניתי בבר בקבוק משקה שרציתי לקחת איתי להביא לכ"ק אדמו"ר שליט"א, הם גבו ממני מחיר מופקע עבור המשקה, לא שמתי לב שיכולתי לקנות

לביה"כ, ושמחתי לראות שהשליח ציבור מתפלל בסידור "תהלת ה'". למרות שזה לא הי' החבר שלנו "איצע מרדכי". מה עושים? התיידדנו עם היהודים בביה"כ שהיו שמחים לפגוש אותנו ולהראות לנו הבית כנסת, הם הראו לנו את המאפיית מצות והמקווה. הבאתי ד"ש מיהודי הביכ"נ שלנו (במינסוטה) שמגיעים מריגא. הם התחננו לנו לחזור למחרת. פגשתי את ר' גרשון גורעוויטש שהוא השוחט והמוהל ו(שהי' אז) הרב הבלתי רשמי עד שמגיע הרב החדש מבודפשט. הוא אמר לי ש"הרב" הופיע כדי להראות את תעודותיו אבל הוא (ג.ג.) סירב לקבל אותם בשבת. אמרתי לר' ג.ג. שאנו צריכים לבקר אותו והוא נתן לנו את הדרך לביתו ואמר לנו לבוא מוקדם בצהריים. ביקרנו את ר' גרשון גורביץ'. הוא אמר לנו שהוא הוזמן לבוא למאסקווא להספיד את (הרב הראשי) פישמאן שנפטר שבוע קודם. הוא סירב להזמנה וטען שהוא חולה, – "איך יכלתי ללכת? אם אתה אומר יותר מדי", זה לא טוב לנפטר ואם אתה אומר מדי קצת זה לא טוב למספיד...". חשבתי שזה הי' מאד חכם. נתנו לו שוקולד בשביל הנכדים שלו. ביררנו את הטלפון הנכון של ר' איצע מרדכי. (ר' בערל ליווי ציין באוזנינו שאנו יכולים לסמוך על ר' ג.ג.)

התקשרנו לר' איצע מרדכי שיחי' והוא הסביר לנו איך להגיע לביתו. הוא הי' חולה והולך מאוד לאט בכאבים אבל זקוף. הוא מאוד שמח לראות אותנו וביילינו הרבה זמן בהתוועדות איתו. הוא אמר לנו שיורם קרעטשין לא הי' בעיר, הוא גם אמר לנו שר' זלמן פויזנר עשה רושם מאוד טוב בהתוועדיות שלו. אכלנו תפוחי אדמה וביצים. הוא לא הי' מרוצה שר' גרשון גורביץ' ידע שהגענו לראות אותו. הוא בקשני להגיד לו למחרת שהבאתי ד"ש מאחיו בברוקלין, וכך עשיתי. הבטחנו לו שנחזור למחרת לפני שנעזוב ללנינגרד. חזרנו למלון, מאוד שמח שעשינו את הקשר הזה.

יום רביעי, י"א תמוז

הגענו לביה"כ ולקחתי תמונות של היהודים שם. הם מאוד שמחו לקבל את התמונות

עשינו הבדלה ולקחנו מונית חזרה למלון. זה נראה שלא היינו חסרים ולכן אף אחד לא שאל אודות העדרנו.

יום ראשון, ח' תמוז

הגענו לביה"כ, – אחד מה"גבאים" שאל אותי למה לא הגעתי לביה"כ בשבת, לא עניתיו. לאחר התפילה לקחנו מונית לדירתו של ר' געטשע. פגשנו את יהודה בארטנאווסקי (יהודה הגדול) ודיברנו איתו, ושוחחנו איתו על ההודעה בשבילו מבערל ליווי. חזרנו חזרה למלון ארזנו את התיקים כהכנה לנסעיתנו בלילה ברכבת לריגא.

הרכב של האינטוריסט עם נהג וליווי חיכה לנו בדיוק בזמן כמובן. הרכב לקח אותנו לתחנת רכבת השאיר אותנו שם והלכנו לרכבת לבד. היינו בקרון הראשון, מחלקה ראשונה. הנסיעה הייתה מאוד נחמדה עם נופים של רוסיה בדרך ללטיביא וריגא.

יום שני, ט' תמוז

הליווי שלנו מאינטוריסט חיכה לנו בפלטפורמה ליד המדריגות בחוץ. הם ליוונו למלון "לטיביא", (לא הי' מקרר בחדר) שהוא מלון מודרני חדש. אני ממליץ שהשלוחים לריגא יבקשו את המלון הנ"ל. לאחר שפרקנו את המזוודות הגענו לביה"כ. הי' כבר מאוחר בבוקר, והי' לנו קשה למצוא את הביה"כ. אחרי שמצאנו זה הי' כבר נעול. כנראה שבאנו מדי מאוחר. האשה יצאה מבנין שלידי, והבנו ממנה שתתקיים תפילה בלילה. האיש קשר הראשי שלנו הי' ר' יצחק מרדכי פעוונזנער שיחי', אבל לא יכלנו להשיג אותו (בטלפון). לא הי' לנו מה לעשות חוץ מלחזור לביה"כ ולקוות שנמצא אותו שם. חזרנו לביה"כ בלילה אבל הם כבר התפללו. (שקיעה בריגא הי' בערך כ11 בערב). היינו צריכים לחכות עד לכוקר הבא. כשהלכנו ברחובות, הי' כבר 10 בערב והאיר היום. נהנינו מהלילה הלבן בריגא.

יום שלישי, י' תמוז

למחרת אנו צריכים לצאת לכיוון לנינגרד והיינו נחושים בדעתנו לקבל איזה הישג בריגא. הגענו

ג"כ הי' אסור להשתמש במדריגות, לכן אא"פ הי' לרדת לקומה ראשונה ולצאת לחוץ בשבת.

יום חמישי י"ב תמוז

נסענו לביהכ"נ. כשהגענו לביהכ"נ, אשה ביקשה את הגבאי "ר' אבא" (בוטמאן הי' בדאטשע) לומר "א-ל מלא רחמים". הוא ענה לה שהיום אין הם אומרים תחנון כיון שהוא סנדק. הבנתי למה הוא התכוון. קראתי בתורה וקיבלתי עלי'. חיפשתי את ר' יצחק קוגן, אך לא מצאתי אותו. א' מהאחים ריבקיין נופף לי בידו, כדי שאגש עליו (בנו התקשר מריגא והודיע לו ע"ד בואנו). בזמן שהוא התפלל וקרא בסידור, שאל אותי, מה המצב בריגא. הוא הראה לי את ר' יצחק קוגן, שהגיע רק עתה. ניגשתי אליו לאחר התפילה. לאחר התפילה אני, סימא יחד עם יצחק קוגן ועוד שני צעירים הלכנו לביתו. נסענו ברכב, שכמדומני, שייך ליצחק קוגן. בדרך עצרנו ליד הבית איפה שהי' גר הרבי – השווער של הרבי שליט"א. הוא אמר שהם כולם נוסעים בקרוב ברכב לוויילנא. יצחק קוגן – כהן, והם נוסעים לערוך "פדיון הבן". הם נוסעים לשם כולם לוודא שיהי' מניין. (אני חושב, שזה היו אנשים צעירים שרק לאחרונה עשו ברי"מ). זה היו הימים האחרונים של החופשה שלו והאפשרות האחרונה שלו לצאת מהעיר. היו לנו כמה שעות ביחד, כדי לערוך התוועדות לרגל י"ב תמוז עד הנסיעה.

לפני שהתחלנו להתוועדות, פגשנו את הרבנית קוגן ונתנו להם קצת אוכל ותשמישי קדושה. נתנו לילדים מתנות מאירגון "צבאות ה'" וסתם מתנות. בזמן שהכינו להתוועדות דיברנו על נושאים שונים. משה גרבוז הי' שם עמם (משפחתו הי' בדאטשע), ג"כ פגשנו שם בחור בשם ישעי', שהגיע ממז'יבוז'. הוא קיבל אישור לעזוב את בריה"מ והתכוון לקראת הנסיעה לארה"ק.

ישעי' לקח אותנו במונית לזלמן זאב. בדרך סיפר לנו, איך שהוא קרוב למשפחת קוגן, ואיזו השפעה עצומה יש ליצחק קוגן ומשפחתו על הרבה אנשים. נשארנו בביתו של זלמן זאב עד הערב. היו המון דיבורים, שיחות, וכן למדנו ביחד. בערב הלכנו עם זלמן זאב לביתו של צבי (גרישא)

שלהם. יהודי א' שאלני אם אני ליובאוויטשער ואם הייתי פעם ביחידות. שאלתיו מניין הוא יודע מה זה "יחידות", הוא ענה לי שהוא הי' ביחידות "אצל הרבי, ר' יוסף יצחק" לפני המלחמה. שאלתיו אם הוא זוכר משהו ממה שהרבי אמר לו, ואמר לי שהוא שאל את הרבי האם ילך לגור עם דודו באפריקה הדרומית, או עם דודו באמריקה. הרבי אמר לו ללכת למי שיותר חרדי... כפי שהתברר, הוא נשאר בריגא למעט בזמן המלחמה כשברח.

חזרה למלון ואז לביתו של ר' איצ'ע מרדכי. היינו שמחים שבתו וחתנו (הבן של ריבקיין מלנינגרד) וילדם הגיעו לביתו לגור איתו. אמרתי להם שזהו ערב י"ב תמוז לאחר הצות, והוצאתי את המשקה. התוועדנו, סיפרתי להם על י"ב תמוז והגאולה ולמה יש לזה כוונה מיוחדת עבורם (לחיות בריגא ולנינגרד). אמרתי לזוג הצעיר על האחריות הגדולה והזכות שיש להם שהקב"ה נתן להם ילד והם צריכים לעשות הכל כדי לגדל אותו – ועוד יבואו בעזה"י – בדרך התורה. יצרנו ידידות חמה מאוד. נפרדנו וחזרנו למלון.

בערב טסנו ללענינגראד. סוכן הנסיעות לקח אותנו לחדר המתנה מיוחד בשדה התעופה ואז הוביל אותנו למטוס. קיבלנו מקומות במטוס לפני כל שאר הנוסעים. ביקשו ממני להחביא המצלמה. כשנחתנו והמטוס נסע (ראינו אשה א' הולכת לבד במסלול ההמראה. אמרתי לסימה שהיא הולכת "לקראת בואנו", ולא טעיתי. היא חיכתה לנו ליד סולם המטוס והובילה אותנו ברכב "אינטוריסט". הרכב הסיע אותנו דרך כל העיר לענינגראד למלון. קשה לי מאוד להסביר מה הרגשתי כשנסעתי ברחובות לענינגראד בליל י"ב תמוז. הובילו אותנו למלון החדש "פריבאלטיסקאי". החדר הי' יפה והי' בו מקרר. זה אחד מהמלון המפוארים והמודרניים בכל אירופה, אבל בשביל המטרה שלנו זה הי' הכי לא טוב. היינו רחוקים מכולם ומהכל. השלוחים צריכים לבקש את מלון "לענינגראד" או "אסטורי". המלון עצמו נמצא על שטח אדמה גדול. לכן הי' קשה לצאת לרחוב ולקחת טעקסי.

יום ראשון, ט"ו תמוז
נסעתי לזלמן זאב ואשתו והייתי איתם כל הזמן עד
החזרה למוסקווא. בערב טסנו למוסקווא ושוכנו
במלון "נשיונל".

יום שני, ט"ז תמוז
בבוקר הלכנו להביהכ"נ ולקחנו עמנו הרבה
דברים. פגשתי שם את אורי קמישוב (הוא לא
הי' בשבוע הקודם), ישבתי איתו ומסרתי לו את
המענה שהבאתי מהרבי. הוא קם ונישק את המענה
והניח בכיסו. דיברתי עם גרישא. נפגשנו שוב
עם יהודה בארטנובסקי (הגדול) ומוטל ליפשיץ.
שוחחנו איתם הרבה ועם עוד אנשים.
אח"כ נסענו לביתו של ר' געטשע, ומשם
לשגרירות האמריקאית.

בערב הגענו לביתו של קלמן מלך להתוועדות.
כשהגענו היו שם 9 אנשים. הם לקחו טעקסי
כדי להביא את ר' געטשע (הוא גר בקצה השני
של העיר). אחרים הגיעו מאוחר יותר. הי' מניין
והתפללנו מנחה. לימדתי אותם את הניגון "אל
תירא", כמו ששרים בכינוסים של "צבאות ה"
ב770, עם הסיום "כי אלוקים וגו'". הם מאוד
אהבו ושרנו שוב אחרי מעריב. אח"כ התיישבנו
להתוועדות. זה הי' פארבריינען נפלא, דיברנו שרנו
ורקדנו. הם מאוד אוהבים ניגונים. מישהו שאל
אותי מה הכוונה כשאמרתי בפארבריינגען, שכ"ק
אדמו"ר שליט"א ציווה לשיר "האדרת והאמונה"?
שאלתי אותם מה היחסים בין רוס' לצרפת, ואמרו
לי יחסים נורמליים, וניגנתי להם את הניגון. הם
כולם חייכו וניגנו, אח"כ פתחו את החלונות לרווחה
ושרו חזק. בשעת ההתוועדות כל המשתתפים עמדו
בתורנות מתחת לדלת, לוודא, שאף זר לא יכנס
לדירה. ניגנו ניגון "שאמיל (הניגון האהוב על קלמן
מלך)", "כי אנו עמך", "אל תירא" ועוד. בעת אחד
הניגונים ניגשה ליאורה ושאלה שאלות בקבלה
וחסידות. עניתי לה על שאלותי, ושוחחתי עמה,
ואח"כ אשתי דיברה עמה ג"כ. חזרנו למלון עם
בנו של קלמן מלך – משה. בדרך הטעקסי החליק
(ברוס' כל לילה שוטפים את הרחובות), והחלקנו
כך שהרכב התחיל להסתובב. הי' מפחיד מאוד.

וואסערמאן להתוועדות לרגל י"ב תמוז. נתנו
לצבי וואסערמאן דברים שהבאנו לו מניו יארק.
בעת ההכנות לפארבריינען, שוחחתי באופן אישי
עם כל אחד שהגיע ליטול חלק בהתוועדות.
לפני ההתוועדות התפללנו מנחה במניין, ולאחר
ההתוועדות הי' לנו מניין לערבית. ההתוועדות
הייתה שמחה מאוד, והרגשתי, שכולם קיבלו
סיפוק רוחני. זלמן זאב הקליט ההתוועדות בטייפ,
ומאוד נהנה מהניגונים. סיימנו ההתוועדות
לערך בשעה 1:30 בלילה. לא יכלנו להישאר
יותר כיון שבלענינגראד כל הגשרים נפתחים
בערך בשעה 2:00 כדי שיוכלו הספינות לעבור.
בחוץ הי' עדיין קצת מואר, (צאת הכוכבים הי'
ב11:30). אמרתי להם שזה מורה שבלענינגראד
יש להם כוחות להפוך מחושך לאור – אפילו בזמן
כזה שבכל העולם הוא לילה. בדומה לכך שהי'
לאבותינו במצרים אור עוד לפני הגאולה – יש
להם כוחות נוספים מהרבי, בעל הגאולה, הרבי
הראה בהנהגתו כיצד להפוך חושך לאור...

ניגשנו לא' הגשרים בדיוק בשעה שנפתח. נהג
הטעקסי אמר בשלווה שנצטרך לחכות לערך שעה.
יצאנו מהרכב ושחיררנו אותו. מה שראינו (פתיחת
הגשרים) הי' מחזה יפה ביותר – לענינגראד בשעה
שתיים בלילה. בחוץ הי' מספיק מואר, כך שהי'
אפשר אפילו לקרוא ספר. הגשר נפתח והספינות
שטות באיטיות ע"ג המים. קבוצות אנשים עמדו
סביב, והי' נראה שכולם באו לראות את פתיחת
הגשרים. אח"כ הגשר נסגר בשעה 3:15 בבוקר,
ולקחנו טעקסי אחר עד המלון.

יום ששי, י"ג תמוז
התפללתי שחרית בביהכ"נ. לאחר התפילה הבטתי
כמה זמן בצדדים, וזיהיתי את ראש הקהילה. רוב
היום הייתי בביתו של זלמן זאב – בשיחה ולימוד.

שבת, י"ד תמוז
כל השבת היינו בהמלון בקומה 12, כיון שהי'
אסור להשתמש במדרגות. סימה הדליקה נרות
כמה דקות לאחר השעה 23:00, ובמוצאי שבת
עשיתי הבדלה בערך בשעה 1:00 בבוקר.

יום שלישי, י"ז תמוז

הי' מנין גדול בהביהכ"נ, כנראה בגלל הצום. אשה צעירה הגיעה לביהכ"נ כדי לעבור גיור. החברים שלנו כבר הכירו אותה מזמן. אמרתי להם שאהי' אחראי על הגיור רק אם ר' געטשע יאמר לי, שאני צריך לעשות. הוא אמר לי לעשות, אך התברר, שהמים במקווה קרים והגיור נדחה. שהייתי איתה כמה זמן, סיפרתי לה מה המשמעות להיות יהודי עם כל התורה והמצוות שיש לנו.

המקווה במוסקווא הי' בשיקום. הי' טוב אם היו מוסיפים לתוכניות שלנו לעשות את המקווה במוסקווא יותר יפה ונוח.

סימה הייתה כמה זמן עם האחראית על המקווה פרידא, והסבירה לה, איזה עבודת קודש היא עושה. הי' מעניין לראות שכשנכנסו לביהכ"נ תיירים אמריקאים, לאה קצב ביקשה מיד לברר את שמותיהם בשביל אות בספר תורה.

סימה דיברה הרבה זמן עם לאה קצב. לאחר התפילה נסעתי לביתו של גרישא. במטרו ליוותה אותנו אשה אחרת. גרישא הסביר לנו שהאשה הנ"ל מדפיסה בשבילו את כל החומר. כשהגענו לביתו, בנו אפרים (שלפני שנה חגג בר מצווה) אמר לאביו שהוא חיכה לחזרתו, כיון שלא יודע, מה צריך להתפלל בצום. חיכינו עד שגרישא יתן הוראות למזכירה. אח"כ נתן לנו קופסא, שהי' בו לערך 2000 אותיות שמות עבור אות בספר תורה.

פחדתי, שאם יקח את הקופסא יכולים להחרים ממני בגבול (כפי שהתברר בדרך חזור הם לא בדקו כלום), לכן החלטנו לצלם את כל השמות. התמונות יצאו לא טובות ולא הי' אפשר לקרוא את השמות. אני מציע לחברים שלנו ברוסי' לעשות שתי רשימות של שמות למקרה שאם יחרימו אחד, תמיד יהי' אפשר להשתמש בשני. לאחר גרישא נסענו לפנחס פאלאנסקי. כשנכנסו לדירה, ראינו, כמה צעירים יושבים סביב השולחן ולומדים. הם למדו את הקריאה שקוראים בצום עם פירש"י. פינחס ביקש ממני לתת שיעור של כ-30 דקות, והסכמתי בשמחה. הוא הקליט את השיעור. פנחס ביקש מסימה לתת

לו את תיקה, והסביר, שהוא צריך להעביר ספרים וניירות וכו', והתיק שלה תתאים לזה מאוד. סימה בשמחה נתנה לו את התיק. היינו כמה זמן אצל פנחס, ואמרתי לו, שגרישא תיאר אותו: "הוא חסיד ליובאוויטש גדול. כולם יודעים מזה חוץ ממנו". הוא אכן מתייחס באהדה רבה לחב"ד, אבל רוצה לקבל תמיכה גשמית ורוחנית משאר הקבוצות שמגיעות. (ראיתי על השולחן קניק חברה "999"). שוחחנו בנוגע העברת משלוחים והציע, שהוא ישלח לי מכתב והכתובת חזור תהי' הכתובת שלשם לשלוח החבילות. כבר קיבלתי מכתב מפנחס עם בשורות טובות, שהוא ואשתו התברכו בנ. פנחס הלך איתנו לרחוב, שם חיכינו הרבה זמן, עד שמצאנו טעקסי.

בערב נסענו לביתו של ר' געטשע, כדי להיפרד. יהודה פגש אותנו ליד המטרו והלכנו בעקבותיו עד הדירה. השארנו שם כל מה שלא הספקנו לחלק (אוכל ותשמישי קדושה). הי' לנו פרידה מאוד מרגשת עם ר' געטשע, ואח"כ הלך לביהכ"נ.

לקחנו טעקסי ונסענו לביתו של אורי קמישוב. הוא למד "בבא קמא" עם 3-4 אנשים. הצטרפתי ללימוד. נתנו לנו עוד דף עם שמות בשביל אות בספר תורה, שנביא לנו יארק. התפללנו מעריב, ואכלנו קצת (לאחר הצום).

חזרנו למלון והתחלנו להתכונן לנסיעה חזור לנו יארק.

יום רביעי, ח"י תמוז

חזרנו לנו יארק עם חברת תעופה שוויצרית. לא הי' שום בעיות בשדה תעופה, וגם לא במכס. הם לא פתחו אף לא מזוודה אחת ולא שאלו שאלות.

יום חמישי, י"ט תמוז

אמרתי "הגומל" במנין ה"זיידע" שליט"א.

אנו מרגישים שהנסיעה הייתה בהצלחה בכל הבחינות. הבעי' הכי גדולה הייתה שזה הי' הפעם הראשונה והי' הרבה אכזבות. החברים שלנו שם אמרו לנו הרבה פעמים איך שהם מודים לנו על זה שהגענו, ור' געטשע הדגיש את זה במיוחד.

דו"ח של הרב צבי גרינבלאט – שבט תשד"מ בס"ד עש"ק, אדר"ח אד"א כ"ק אדמו"ר שליט"א

בולט משהו מיוחד, גם לא שאנו טוריסטים, והנני חושב שזה ג"כ חשוב, ולא ללכת בלבושים שיהי' בולט שאנו מחו"ל, כ"א דוקא בגדים פשוטים, קאנסערואטיוו סוטס, באירון הא' כמה שתו מדענמארק ומשוועדען, שזה ג"כ שבר את הקרח, וכן הי' בשעת הבדיקה דהניירות שעשו ליצנות על הרוסים כל הזמן שזה עזר שלא יהי' מתח. בהאירון נסעו כ-25 איש, רובם ככולם טוריסטים. כל הזמן, בכל מקום חדש כשנכסים אומרים הפסוק אך צדיקים יודו לשמך וגו'.

בהבדיקה אמר הפקיד שאינני המופיע בהתמונה בפספורט (!), ופשוט הורדתי המשקפיים והגבהתי הכובע ונשתכנע. בתחילה עשה את עצמו שאינו מביין אנגלית, אך אח"כ דיבר עם זוג' תחיל' באנגלית. [וכן אצלם במכס השיטה, כשמתחילים לדבר איתם אומרים «ניע פאנימאיו", וכשרוצים מדברים ומבינים]. אך כ"ז לא הי' דווקא מיוחד לנו, כ"א גם להבדיל, להגויים שהיו שם.

במכס חשבנו שיחכו כבר עלינו ושם יודעים בכל בתחילה, אבל לא הי' כן, כי בתחילה טיפלה בנו אשה ודברה בנחת, ובדקו המזוודות ע"י x-rays ושאלה למה כ"כ אוכל וענינו שניסע אח"כ לעוד מדינות באמריקה הדרומית ושאנו מארגנטינה וקנינו הרבה וכו', ולא דברה ובילבלה בזה עוד כלל, [למרות שע"פ חוק אסור להכניס נקניק, הכנסנו שמה כמות עצומה וכן שאר המאכלים בשר בקופסאות וקעזן, ממש כמות עצומה – ונפרט בעז"ה בדיוק אח"כ], אך כשפתחה מזוודה אחת והתחילה לקבץ ספרים ולהניחם הצידה קראה לעוד אחת ועוד אחד (בלי מדים). היו כמה שדיברנו איתם והסברנו, ופעלנו על הנחה דיו"ד שבט, ספר טהרת המשפחה

הננו בזה למסור דו"ח פרטי על השליחות ק' למדינת רוסיא מיום ט"ו בשבט עד ער"ח אד"א. ראשית דבר נמסור העבודה פרטית יום יום על הסדר ואח"כ סיכום כללי לענ"ד לחיזוק העבודה על העתיד בנוגע לשלוחים הבאים וכו'.

אור לט"ו בשבט (ה' תרומה):

יצאנו צלחה. הצטרכנו לשנות הטיסה [כי ביטלו הטיסה בארופלוט מפריז, והי' לנו רעזערוו באארפלוט מקופנהגן - במקום זה – והי' שלג בני. ונדחו כל היציאות ולא הייתי מצליח להשיג הטיסה מקופנהגן, וקניתי טיקעט חדש ישיר לקופנהגן עם sas], אבל ב"ה נסענו והגענו בכי טוב, בקופנהגן לקחנו אארופלוט, ולמרות שאחרים אומרים שכדאי יותר לנסוע עד מוסקווא עם חברה של המערב, לדעתי טוב לקחת אארופלוט כי עי"ז מתרגלים טרם שמגיעים למכס (וואו מ'איז האלטן בא) [ורואים אז ס'איז ניט אזוי געפערלאך כמו שהי' בהשערתי קודם.

בהטיסה עד קופנהגן סדרתי אצלי כל השליחות במחברת קטנה (פאן בוק) הכל בדרך סוד פן ואולי יקחו המחברת לא יזיק ח"ו לאחב"י שיחיו שמה. העבודה לקחה כל הלילה כפשוטו. לפני הירידה מהאירון ד' sas ביערתי כל מה שיוכל לעורר חששות (כי לא ידעתי אם יהי' זמן אח"כ בקופ"נ), כמו"כ התפללתי שחרית על האירון ד' sas. אחרי שעה ומשהו נגשנו, והלב פועם, אל האירון ד' אארופלוט, אבל מיד הלך כל הפחד, כי רואים שהם רק אנשים ולא עושים לנו שום דברים מיוחדים, וחושבים רק על גודל האחריות והזכות.

על האירון כבר כתבו שלוחים אחרים, ולא אאריך. בכלל השתדלנו שבשום דבר לא יהי'

היום [הראיתי לו שצריכים לומר הכל יום], ב' סידורים עם תרגום אנגלי, סעט משניות זרעים הקטנים עם פי' קהתי [פשוט לא ראו בחפשמ במזוודות], וספר באנגלית על השבת מדיין גרונפעלד.

הבדיקה בהמזוודות לא הייתה ממש פרטית מדויקת, וראו הספרים כי היו גדולים, וע"כ הצעתי להכין ספרים קטנים ודקים במיוחד לרוסיה, ודוקא גענוצטע, כי על החדשים בכלל לא הי' על מה לדבר, וספרים הגדולים עצתי לחלקם לחלקים חלקים דקים. החוברות עם סיפורי ילדים ג"כ לא הניחו. מעניין שלקחנו postcards עם תמונות ילדים לומדים תורה, בנות מדליקות נרות, וכשא' מהם ראה אחת ה postcard מיד קרא לאחרים והסתכלו הרבה ע"ז ודיברו הרבה ביניהם, ולא הכניסו לי להכניס. בהספר דטהרת המשפחה הסתכלו הרבה על ה chart, ושאלו לי מה זה, והסברתי להם שזהו לחשב הוסתות, וצחקנו, ונתנו לי הספר.

הטליתים, ציציות (היו, כמדומה, ד' דוללות חוטי צמר, כאילו בשביל אריגה, והעברירו אותן דרך x-rays מאשין), ט"ק, רצועות, מצה שמורה, יין לפסח, שמן לפסח, בגדים לקטנים, קאפאטע, טייפס וגם המחברת שלי שפחדתי עלי' לא הסתכלו בזה ולא אמרו דבר [הכל הי' כרגיל במזוודות בלי השתדלות להחביא כלל], כמו"כ כל המכשירים אלקטריים לא הזכירו דבר וחצי דבר, כמו"כ כל התמונות דכ"ק אד"ש לא אמרו דבר.

כשראיתי שאפשר לדבר איתם קצת, מתוך נחת והסברה, השתדלתי להשיג עוד דברים אך אז אמר הצעיר שבאם נדחוק יותר יקחו הכל בחזרה. הזקן לחש לי שבביתי ביכולתי לעשות כרצוני אבל כאן הנני ב"סאוועט יונאן", אבל גם בנחת.

אח"כ בדקו אותנו הכיסים [ז.א. פקדו עלינו שנריק אותן], וכמו"כ לאשתי, בחדר מיוחד ומששו כל הבגדים – לראות אם אין דבר בתוך התפירה, ועל הגוף. לאשתי ציוו ג"כ לחלוץ ה

החדש של הכולל [אמרתי שזה נצרך לאשתי לדעת איך להתנהג].

הי' לנו ב' זוגות רש"י וב' ר"ת עם טלית וגארטל וזעקל, עם כל אחד, והאשה בעצמה אמרה, שהנצרך לנו מותר להכניס ושמה זעקל טלית על הכל בפנים בצד א' ואמרה זה בשבילי והשני לקחה ואמרה זה בשביל אשתי, והתפילין היו ב' מזוזות ביחד, וג"ז הניחו (רק מזוג אחד לקחו המזוזות) וממילא נכנסו ג"כ ששה מזוזות. בתחילה רצו לתת לנו רק סידור א', והסברנו להם שצריכים שניים לכה"פ, כי אא"פ שאשתי תחכה עד שאני אגמור. כמו"כ הסברנו לראש הפקידים – אדם קצת זקן עם כל המעדאליעס ואויסצייכונגן על החזה שנראה שהי' האחראי, ודיבר איתנו בדרך כבוד ונחת, וע"י פעלנו הקלה – שכל יהודי צריך ללמוד לכה"פ ג' שעות במקום קריאה בפייפערס והליכה למוביס, ונתנו לנו ג"כ ללמוד אך לא כהכמות שרצינו [ואמרו בפירוש, בתחילה, שבטח יש לכם חברים כאן שאתם תתנו להם הספרים], והצלחנו להכניס: 2 הנחות משבת האחרון – יו"ד שבט [ולהעיר שכל שאר ההנחות לקחו מאיתנו וחשבנו שבטח זה כי כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר בשעת נתינת משקה, ע"ד הרשימות דהתוועדות]. א' לא ראו, כי הייתה מתחת לדבר אחר, והשני הייתה בכיסי, מקופלת באמצע הקריאה, וטענתי שאיך יקחו ממני והרי אני באמצע קריאה, וראש הפקידים צוה להחזיר, למרות שהיו יונגע, פאן... יותר שלא רצו. לחשתי לו באוזן בדרך צחוק איזה דרך ארץ זה שהצעירים לא שומעים בקול הזקנים, וזה פעל ג"כ שיתנו אח"כ הספר דטהרת המשפחה], קונטרס מאמרי ההילולא בלי השם שהכנסתי לתוך ספר המאמרים תש"י, ספר המאמרים תש"י, ספר טהרת המים, 6 תניא'ס, ק... מאקוואדאר, שטעננו שזה «אמולעט» שקניתי בני. בשביל כ"א מבני משפחתי [והזקן הנ"ל הי' שואל איך אומרים אמולעט או עמולעט, בכ"א צוה שיתנו הכל, נגד רצון הצעיר], חת"ת – ספר [הי' לנו השיעורים בחת"ת, שצריך לומר בכל יום, ושאל אם זה «בייבל" ועניתי שכן], וכן

boots, אבל לא לי. ג"כ לא אמרו להסתכל תחת הכובע.

הספרים שלקחו אמרו מעצמם שיתנו בחזרה כשאצא מהמדינה ונתנו ע"ז צעטיל וכתבו שלקחו 45 ספרים [כל הנחה וחוברת לילדים חשבו לספר], וכן הי' שהחזירו הכל בלי שום בעיות. רצו שאחתום על צעטיל ברוסית, וטענתי שאינני חושדם אבל איך אני יכול לכתום על מה שאינני מבין ואמרו לי שכתוב שלקחו הספרים כי הם העברעים ושל רעליגיע, ושאלתי כמתפלא – האם אסור כאן רעליגיע? וא' רצה לענות שכן והשני לא נתן לו ואמר שלא אבל לא ענה על עצם השאלה – בכל אופן אמרתי שאכתוב באנגלית שלקחו הספרים עמ"נ להחזיר ונתנו לי, וחתמתי מתחת לכתבי, אח"כ אמר אותו הצעיר מה שהוא מה"יעברעים", וכנראה לא הי' מרוצה כ"כ מה שהיהודים מבלבלים לו בתביעותיהם וכו'. רצינו לעשות רשימה מהספרים שלקחו, אבל אז כבר פרצה סבלנותם ולקחו הספרים והלכו. עכ"פ הנני חושב שהי' בחסד וברחמים לפי ערך מה שסיפרו לי שבודקים בדיוק גדול וגם לא היו שום איומים – אפי' עזרו לסגור המזוודות.

אח"כ הלכתי להחליף הכספים – וגם הח"י דאלער צדקה מאד"ש, נתתי השטרות דאד"ש ממש, ונתנו בעד זה כ13 רובל ומשהו. אח"כ לקחו אותנו עם באס ד"אינטוריסט" אבל לא הי' הנועם שבחברות מערביות, כמו"כ במלון ביום הראשון לא הי' ספ"י, אך אח"כ נשתנה לפי האנשים, והיו כאלו שהיו בעלי נימוס וגם צחקו וכו', ואינני חושב שכולם הם קרים וכו', כ"א תלוי לפי האנשים.

נתנו לנו חדר בקומה הט"ו [פגשנו שם שניים מארה"ב לפעילות, ואמרו שצריך לבקש מתחלה על קומה נמוכה ונותנים], ובערך בשעה 12:00 בלילה היינו בחדר, ואז לא רציתי להתקשר כי בטח שזה יעורר חשש לצאת באותה שעה מהמלון לטלפן, מיד בהגיע מבחוץ. כמוכן נשמרים לא לדבר בהמלון, כי מאזינים לכולנו. בבקר חכיתי עד לערך שעה 11:00, כשחוזר ר' געטשע מביהכ"נ [כי אמרו השלוחים הקודמים

שלא כדאי ללכת לביהכ"נ, אך זהו טעות, לדעתי, כי סתם ליכנס פעם אחת להתפלל לא יזיק, רק העיקר לא לדבר ולהראות שיש קשר עם הנמצאים שמה, וכן אמר לי אח"כ ר' געטשע, שבפרט בעש"ק כדאי ללכת כי באים הבחורים והאברכים למקוה ובמילא כבר יראו שהגיעו השלוחים].

הטלפון שנתנו לי מיהודה הקטן לא פעל כלל [ובכלל הי' זה טלפון מיוחד כך באם היינו מגיעים בי"ג שבט כפי שמסרו לשמה בטעות]. תחילה הסתובבנו ברחוב כתיירים ואח"כ בקשנו hange לטלפן, וחפשנו כחצי שעה ולא מצאנו, כי האנשים ברחוב לא נתנו, עד שנכנסנו לאיזה חנות, ואח"כ הסתובבנו לבקש טלפון וכו', יצא שהיינו מסובבים מול ה"קרמלין" ולא ידענו איפה אנו עד שהסתכלתי באיזה מפה וראיתי לפני מי אנו עומדים...

מצד אחד הסיבובים היו בזבוז זמן גדול, ובפרט שהי' עש"ק, אבל לאידך באם שמו מי שילך אחרינו, בטוח שהסיבובים היו לטובה כי לא נתקשרנו מיד בטלפון והיינו כסתם תיירים, למעשה ר' געטשע לא חזר הבייתה עד שעה אחת אחרי חצות, ומיד לקחנו טעקסי לביתנו. מובן גודל השמחה מהפגישה, ובפרט כשאמרתי לו שיש לי משקה מכ"ק אד"ש, ושאל מה שלום כ"ק אד"ש, ונתנו לו קופסאות בשר וגבינה, ט"ג, ט"ק, רצועות, דוללות חוטי צמר, סידור תהלת ה' באנגלית, גארטל, קופסא מצה שמורה (2 pound) ושמה מזה מאוד מאוד, בקבוק יין לפסח, קופסת געפילטע פיש [שנתן אח"כ ליהודה הקטן], כמדומה ג' מזוזות, יארמולקעס.

הי' לו מזונות (לעקאח) עם לעקאח של אד"ש מעורב בתוכו, ואמרנו לחיים וכו', בינתיים, התקשר יהודה הקטן עם ר' געטשע ומסר לו ע"ד הגיענו לשלום, ומיד בא וגם אמר לחיים, וסיפרתי להם איך שאד"ש נתן הבקבוק בשביל אחב"י דרוסיא במיוחד בג"ע התחתון, ורצה לדעת הלשון בדיוק שאמר בשעת מעשה.

גם נתתי חלק מכספי שליחות מצוה דאד"ש לקופת ר' געטשע, השעה הייתה מאוחרת, כשעה

הברי"מ למבוגרים, וכל הצריכים תשמישי קדושה שואלים אותו, כמו"כ יש לו קופה [כמובן בחשאי] לצדקה לאנשים פרטיים, אבל בעיקר תלוי במה שמבקשים ממנו.

בקש בגדי ט"ק של cotton במקום של צמר (כפי ששולחים תמיד) כי אומר שיש הרבה שהיו לובשים ט"ק אבל אינם מוכנים להתחיל בט"ק של צמר. כמו"כ בקשת מצה שמורה גדולה מאוד בכל המקומות, ויש להשתדל לבקש נוסעים ולשלוח מצה שמורה בכל הזדמנות שיהי.

כשהחלטנו לשבות אצלו אמר מיד שיהי «טשאלנט בשרי», שבאמת יהי עונג שבת, כי כבר לא הי' לו בשר [במוסקווא כעת אין בשר. ר' מאטל השו"ב אינו שוחט, ולא יכולתי לברר הטעם האמיתי בדבר כי היו כמה הסברים, אם מצד בעי' עם המוכר הבשר, או שר' מאטל רוצה להכריח את הממשלה שירשו לו להכין שו"ב אחר צעיר, כי בנו של קלמן מלך המבוגר הי' לומד אצלו אבל הכריחוהו להפסיק הלימוד כי לא הי' לו רשיון לזה, אך כנראה ישנן עוד סיבות אבל לא רצו להגיד לי בברור. לכמה יחידים ממש מקבלים מלנינגרד משחיטתו של איזי' קוגן שיחי'].

אחרי הדלקת נרות ותפלת מנחה [שר' געטשע התפלל מילה במילה, כידוע] ישבנו לחזור השיחות האחרונות דכ"ק אדמו"ר שליט"א, של יו"ד שבט וגם של היחידות כללית אודות פ' יתרו הוספה בכל הענינים ט"ו בשבט וכו', לכה"פ כשעה, אח"כ קבלת שבת, סעודת שבת [דג, ומרק עם הבשר, כנראה שאילו לא הבאנו בשר הי' רק דגים], אמירת לחיים, סיפורים, ניגונים, עד שעה מאוחרת, ואח"כ למדנו קצת המאמר באתי לגני תש"י. ר' געטשע הי' לבוש בקאפאטע של משי שנתן לו ר' נתן גורארי' שיחי'.

מצד שמחת ר' געטשע על בואינו החליף המקום דסעודת שבת לחדר יותר גדול. בסעודה אמר ר' געטשע שכידוע סס"ר בגימטריא מצרים, אבל כבר צריכים להתחיל לראות את המכות למצרים. בכלל השיחה דהיחידות כללית, ע"ד האפשרויות באין עסק... וההוספה שצ"ל

לפני שבת, וקבענו סדר העבודה המידית, דהיינו שליל שבת נהי' איתם, ושמה נתפלל ונשוחח שיחות אד"ש וכו', וע"כ יהודה ישאר אצל ר' געטשע [כי דחקתי מאוד שברצוני ללמד לו כל מה שיהי אפשר]. ע"כ בבוקר ג"כ ביקשתי לסדר שיעור, וקבענו ללכת לביתו של אורי קמישוב ללמוד חסידות, ואח"כ להתפלל [בל' יהודה הקטן: להתפלל באריכות], אך בעוה"ר הנה מגודל העייפות איחרתי המועד, נשארתי בש"ק במלון כי לא הי' אופן להתקשר עם ר' געטשע ליכנס לביתו [כי צריכים ללחוץ על עלעקטרי מיוחד כדי להיכנס לבית וכו']. ובמוצש"ק תתקיים התוועדות עם אנ"ש בשעה 8:00.

ההתוועדות הייתה מוכנה מכבר, ולמעשה הי' הדבר היחידי שהי' מוכן לפני שהגענו, משא"כ פגישות ושיעורים עם גרישא רונזשטיין, פאלאנסקי ושאר אנ"ש וכו'.

ממה שכתבתי עכשיו מוכן בבהירות שצריך להגיע למוסקווא ביום ג', כדי שיום ד' כבר יוכלו לעבוד בפועל, וממילא גם השבת יהי' מנוחה יותר. בכלל קשה להכין לשבת יותר שיעורים, כי כל אנ"ש חיים במרחקים גדולים זמ"ז, כמה שעות הליכה, אבל אצלי בטוח שבהכנה הראוי' אפשר לסדר שיעורים לכמה יהודים על ש"ק.

בקשתי להם לדבר עם גרישא רונזשטיין עוד בעש"ק, ביודעי שעיקר עבודת ההפצה תלוי' בעיקר בו, אך אין לו טלפון וגר בריחוק מקום, וממילא נשאר עד אחרי שבת, למעשה, וכפי שיתבאר לא יכולתי להתקשר עד יום ב' בבקר בביהכ"נ, וזה הי' חסרון עצום כפי שיתבאר, עצתי שהשליח בהגיעו צריך לקבוע עם ר' געטשע (ויהודה וכו'), וגם ביום הראשון להגיעו לנסוע ישר לביתו של גרישא, ואין צורך לשאול אצל יהודה, כ"א שנוסעים לפגוש את גרישא [אצלי לא הי' האדרעס של גרישא, וזה חשוב שיהי' לכל הנוסע, כמו הטלפון והאדרעס של געטשע].

ר' געטשע הוא אדם יקר מאוד, וכפי שנראה מלקמן, אדם פשוט אבל מאוד חסידותי, אך נמצא כעת בפחד קצת, וגם הי' קצת חלוש בבריאותו מצד הקור, ועיקר עיסוקו בעשיית

של ברעסלאוו ועוד בחור מקורב מזמן האחרון, ואולי היו עוד שניים שלש שאיני זוכר שמם. וכן עזרא יאקבלב האופה.

דיברתי על המעלה של המס"נ שלהם, ושזה יתרון האור מתוך החושך שלהם, וג"כ מה שהסביר פעם כ"ק אד"ש מה היתרון שלמעלה לא נותנים לקיים מצוה (במיוחד דובר אז על אהב"י דרוסיא). לפעמים גדול יותר הנח"ר למעלה מהתשוקה העמוקה לקיים מצוה ואינם יכולים, אלא שהזהרתי שזהו כשבאמת השתדלו אך מס"נ לא עוזר לקפוץ למעלה וכו', וע"כ אי"צ להביט כאילו הם מסוגרים מצד רצון הגוי כ"א כדי שיהי' היתרון הזה דעבודה במס"נ וכו' למרות שיש לבקש לצאת אך כשנמצאים יש בזה המעלות וכו', ולאידך גודל הזכות והאחריות שלהם ביחס לשאר אהב"י שיחי' הנמצאים שמה בסכנת טמיעה ח"ו, ושהכל שליחות מלמעלה בזמן ובמקום וכו', ובמיוחד ע"פ מכתב כ"ק אד"ש מירידת הנשמה למטה שהיא צער כל רגע, רק כשיש העלי' שע"י הירידה «משתלם», אבל כשיש רק הצער זה שטות וכו', משולב עם נקודות משיחות ש"פ בשלח, יו"ד שבט, בהענין דיתרון האור.

כן ספרתי מהדפסת התניא בקראון הייטס והשיחה שבזה, וכן כמה סיפורים מאדה"ז ומכ"ק אד"ש בהסברת תוכן העניין. הדיבור הי' בלה"ק בקטעים קטעים ויהודה שיחי' מתרגם לרוסית.

שרנו ניגון וגם רקדנו, וממש הייתה הרגשה מיוחדת של אחוה וכו' כשרקדנו על מקומנו משולבי זרוע, ור' געטשע עלה על הספסל ביחד אתי ורקדנו משך זמן ממצרים גאלתנו... ר' שייע אמר מיד בתחילה לחיים וברך את כ"ק אד"ש והרבנית וכולם ענו אמן.

ר' געטשע אמר שהיות ונמצאים בפ' משפטים, ובשבוע זה היה צ"ל המשפט ל"ע דמשה בן אסתר שיחי' (אברמוב), ירחם ה' עליו ויוציאו מן המיצר אל המרחב, ע"כ אמר שיהודי טוען «אהבתי את אדוני» – הקב"ה, וע"ז נותן לו הקב"ה הכחות שיהיה «ועבדו לעולם» בלי מניעות ובלבולים. ממש צמאים לשמוע כל הגה וכמובן שמקליטים ההתוועדות.

אחרי י' שבט, פעלה אצל כל אלו ששמעו אותה, וגם על יהודה הקטן, שעפ"י הדו"ח הקודמים ידעתי שיש לפעול עליו שילמד לאחרים (חסידות וגם נגלה), וכן השתדלתי בזה במשך זמן היותנו ביחד וקבל ע"ע להתחיל ללמד לאחרים.

אח"כ הלכנו למלון intorist, כשעה וחצי הליכה, ובהגיענו הי' בעי' איך לעלות, כי המדרגות סגורות. הי' דיון ארוך ביננו כי מצד אחד לא רצינו להבליט שאנו «כ"כ אדוקים», ולאידך איך נסביר הצורך לעלות רגלי ט"ו קומות, אך לבסוף החלטנו להגיד שאסור לנו המעלית בשבת מטעמי דת, תחלה אמרה האשה שאין לה מפתח, אך כשאמרתי שא"כ... נוכח לישון ב hall של המלון פתחה הדלת, בנתיים הגיעו השניים מאה"ב [מגודלי זקן, אך מיושרים במספריים], וג"כ הי' להם אותה בעי' איך לעלות, ועלו איתנו. למנחה ש"ק רצייתי ללכת לביהכ"נ, וידעתי שם הרחוב ואיך להגיע רק בכללות ממש, ועד שמצאנו הביהכ"נ [כי רוב האנשים בחוץ לא רצו לענות על שאלתינו] כבר הי' אחרי תפילת ערבית, ומהרנו למלון ללכת להתוועדות.

מוצש"ק יתרו

התוועדנו בביתו של ר' משה שיחי' גרבוז. בכלל הי' הוא שבור מאוד כי שוב קיבל סירוב לעלי' והוא כבר הי' בטוח שיצא, וע"כ השתדלתי מאוד להרים את רוחו ולשמח את לבו, בפרט אחר ההתוועדות כשכבר עזבו כל האנשים, וגם נתתי לו במתנה הקאפאטע שלי ולבנו תניא, (חסר אולי אוכל) – בשר וגבינה ומרק בשביל הבית.

כמפורסם כל אנ"ש חסידים ומקושרים ממש אל כ"ק אד"ש. בהתוועדות נוכחו: ר' געטשע שיחי', יהודה הקטן, אורי קמישוב, הבעה"ב ובנו בן י"ד שנה. ארי קצב, יעקב ווילגע, זאב קוראווסקי, בניו של ר' קלמן מלך (האבא לא הרגיש בטוב), ספיוואק, ברוך לארענסאן, גלאמבערג, ר' שייע (קליינבערג) ובנו (ברוך), ליבעראוו (בן דוד של ר' סעדי' ע"ה שנתקרב ליהדות שוב לפני כשנתיים), ד"ר פושקין, בחור

מיקאנע (צלם) גדולה ולא תצטרך עוד לפחד!
כמו"כ מרגלא בפומי' "העיקר שלא יעשו ממני
געטשקע", "געטשע מחכים עליך" געטשע זה
געטשע זה משהו אחר".

התפללנו מנחה והלכנו לביתו של ארי קצב.
בשעת שיחת אשתי עם הנשים דברתי עם ארי
קצב על שיעוריו ועניניו, וארגנו שיעור בקצוש"ע
למתחילים.

אח"כ הלכנו לביתו של אורי קמישוב כדי
ללמוד שיעור בחסידות (כפי התוכנית ללמד
באופן אינטנסיבי להשייכים ללמד אח"כ) ביחד
עם יהודה שיחי', אך חיכה אותנו בסעודה שלמה
ואמירת לחיים ונאלצנו פשוט ליטול ידים וכו'.

בסעודה דיברנו על השיעורים הקיימים ע"י
וחיזוק שיעורים, ונקבע עוד שיעור בינו ובין
יהודה הקטן – בשביל אחרים – בלימוד מאמרים
קונטרסים הקלים.

אח"כ הוציא רשימה של שאלות בחסידות, גם
במאמר ד"ה ראש גויים תר"פ דאדמו"ר הריי"ץ
נ"ע, שאני אפילו לא ידעתי ש"ל והתווכחתי אתו
שאינ מאמר כזה בדפוס עד שהראה לי, והי'
לו שאלה בכפל הלשון בהמאמר שם שלאחרי
אריכות הביאור דהאור מעין המאור אומר שיש
רצון שיהי' קיים בקיום עצמי, ואפ"א ... צריכים
רצון נוסף על הענין דהאור מעין המאור, ותירץ
שהוא כדי שיהי' בזה גם ה"אין לו תחילה" ולא
רק ה"אין סוף", ושאל אם אפשר לומר כן, ואמרת
לו שלכאורה נכון, ועד"ז הי' לו עוד שאלות, ג"כ
הי' לו שאלה בהענין דעצם אינו מתגלה ואינו
מתלבש, וענית לו שזהו אריכות, וזה נשאר
לשיעור הבא (ליל ג').

בתכנית הי' לבקר אצל גרישא רוזנשטיין
באותו הלילה אך כבר הי' אחר חצות לילה ויותר,
ואחרי בירור הענינים ששאל, אף שלא למדנו
בפנים חזרנו למלון. יש לקחת בחשבון המרחקים
ממקום למקום, שלפעמים הם נסיעות ארבעים
דקות כל דרך ממקום למקום. בהנסיעות הולך
אתנו יהודה הקטן ושואל פרטים על חיי 770
אד"ש, אישים פרטיים, המוסדות בארגנטינה
וכו'.

גם דברתי בזכותו של ר' משה גרבוז שבביתו
הי' הגן ילדים וכן מתוועדים וכו', שבטח שהקב"ה
לא נשאר בע"ח וזה יעמוד לו וכו'.

בכלל רואים איך שהם חיים ממש כשמגיעים
שלוחים, ובמילה אחת «תחיית המתים ממש».

חלקנו משקה מאד"ש ודברנו על הקירוב
המיוחד והדאגה המתמידה וההשתתפות בצערם
ונתינת כחות מיוחדת שמכ"ק אד"ש להם עוד
מתחילת הנשיאות, כשאף א' לא חלם שפעם
יפתחו הדלתות, וכמה סיפורים בזה.

אח"כ דברנו עם אנשים פרטיים, לעודדם,
לשמוע על מצבם, וגם פושקין ביקש לברר שאלה
בהלכה אודותו, אח"כ דברי חיזוק למשה גרבוז
וכו'.

בהתוועדות חלקנו חרובים לשהחינו בקשר
לט"ו בשבט.

יום א' משפטים

אסיפה אצל ר' געטשע שיחי' ביחד עם יהודה
הקטן להודיע המצב הכללי (במיוחד ע"פ בקשת
פרופ' ברנובר בזה), מצב אנ"ש, סידור עניני
הכספים שנשלחו ישיר, בסידור חלוקת הגשמיות
שהבאנו. מסרתי לו את הtape recorder הטובה
בשביל א' שהי' נצרך מאוד [סיפר לי יהודה
שכשמסר אח"כ את הכלי להנ"ל אמר לו שאותו
היום ישב וחשב שהי' טוב אם הי' מקבל חבילה
מחו"ל כי נצרך לזה] והשעון עם קאמפיוטער
לאחר. מסרתי לו רש"י (ור"ת) בשביל א' שלא
הי' לו תפילין ... אחד' והלה ימסור התפילין שלו
למקורב חדש, והר"ת לא' שלא הי' לו. [הי' להם
שאלה למי לתת, אם לא' שנמצא כבר זמן יותר
בין אנ"ש ולא ביקש או לשני שבקש, וענית להם
שפשוט לזה שבקש].

אריכות הדיבור על הכרח עבודת ההפצה
ע"י אנ"ש, וסידור שיעורים הן לעצמם והן
לבעלי תשובה, אך אכתוב בזה במיוחד. הי' צ"ל
חתונה כשרה (אך אסורה ע"פ חוק) וא' שהי'
צריך לערוך אותה התחמק כי אשתו מפחדת
במיוחד בזמן האחרון, ור' געטשע ענה לו
בפשטות ובפשיטות כדי שלא תפחד עוד תקנה

ב' משפטים:

עתה שוב השיעורים, גם הנחנו אצלו בשר וגבינה וכו'. גם מסרנו להם מה ששלח ר' בערל שיחי' ליווי, ולקחנו צילום מהתינוק בשבילו.

אח"כ היינו אצל יעקב ווילגע שיחי', וכבר מפורט בדו"ח של אשתי תי'. לו ישנה הבעי' איך להתפלל בבקר כי אינו יכול להניח תפילין ולהתפלל לפני העבודה, ואין לו מקום להתפלל אח"כ, וסידרתי לו שיתפלל עד ישתבח בלא טו"ת כי כבר עלה השחר ואח"כ יש לו עשר דקות מזמן הנחת טו"ת עד שיצא לעבודה. כמו"כ הוא שייך לשיעור ודברתי לו אודות זה.

בכלל התרכזנו לבקר את אלו הצריכים עידוד מצד גשמיות או רוחניות, וגם ביכולתם להיות מאנ"ש.

אח"כ היינו אצל גרישא רונשטיין שיחי'. הוא איש מעשי, וע"ז כבר כתבו אחרים, כמו"כ הביקורים אצלו צריכים להיות או לעידוד או לענינים מעשיים. נתתי לו התשובה אודות הספר מעדין שטיינזאלץ שתרגם, שלדעת מבינים כאן אפשר לפרסמו והוא כשר. דיברתי אתו ארוכות אודות המצב הכללי והפרטי, וקצת התעצבן מזה שצריך לחזור לכל שליח אותה הדרשה, אך אח"כ דיבר ובארוכה [כי הסברתי לו על מה שבקש ר' ירמי' ברנובר לברר הפרטים בזה כי ישנן דעות שונות ומשונות בזה].

גם הכין לי רשימה של כ-30 שמות ומקומות לשלוח דברים, או אנשים שאפשר להתקשר איתם, כמו"כ דברנו על חלק הגשמי, הן בנוגע לעזר לאנשים והן בנוגע לעבודת ההפצה, ואכתוב בבירור בהענין ביחד עם המצב הכללי, אך נקודות עיקריות שרצוני לציין עתה, שכעת מדפיסים ע"י ה-xerox באופן רחב מאוד, ויש בזה רק שאלת כספים, והסביר שעד 25 רובל ביכלתו להדפיס תניא עם תרגום רוסי, וע"כ נתתי לו camera שבעד זה ביכלתו להשיג בין 2,300 ל-3,000 רובל, ויוכל להדפיס כמאה תניא'ס. ועודדתי לו מאוד בזה.

אח"כ חזרתי לו שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א מליל י"ג שבט ע"ד יתרו, מלחמת עמלק וקרי"ס [שחזרתי כמעט לכולם], ואחרי זה החליט לקחת

בבקר קבענו להפגש בביהכ"נ עם ר' געטשע כדי שאראה לו התיקונים עפ"י עצת הרז"ש שיחי' דווארקין בהמקוה שמה כדי שלא תהיינה שאלות, ואכן כשהייתי בשבוע השני בהמקוה ראיתי בעין הצורך און אז מ'קען זיך ניט פארלאזן אלעמאל על המכינים המקוה, אך ר' געטשע שיחי' לא הרגיש בטוב (קור) ולא הופיע בביהכ"נ. בנתיים פגשתי את גרישא שיחי' רונשטיין, ומאוד שמח וקבענו להיפגש בערב, כן פגשתי את ר' מאטל השוחט וקפץ עלי בקול תרועה, "כי לך קוינו כל היום", ומאוד פחדתי כי הי' אנשים, וגם מאלו הניט ... געמגשטנע...., ושאל מיד על שלום אד"ש והרבנית ושאל על מה חדש ואם יש לי טייפ עם ניגון (אח"כ מסרתי לו ע"י יהודה הקטן).

גם פגשתי את ארי קצב, והשיג אז מגילה ופנה עלי לברר אם היא כשרה, אמרתי לו שכן, וקנה את המגילה על אתר. גם פגשתי את מר מאניעוויץ', שפרופ' ברנובר שיחי' בקשני למסור ד"ש ולומר לו שמדפיסים בקיצור מספרו בהסכמת אד"ש, והוא יהודי תמים מאוד, ושמה מאוד, הבריאות שלו הוטבה, מניח גם תפילין דר"ת ואמר ששמע שישנם גם תפילין דשימושא רבה וראב"ד, ושאל להשיגם, והסברתי לו שאלו הן בשביל בעלי מדרגה.

גם ראיתי הרבה צעירים מתפללים (זה הי' כבר בסיום געטשע'ס מנין) כולם בנוסח אר"י, אפי' כאלו שלא שמעתי וראיתי ששייכים לאנ"ש, אח"כ הי' השיעור של ר' אברהם מיללער בגמ', וגם בנו הגדול של קלמן מלך ישב שמה ושמע (מעוטר בתפילין), אח"כ שאלתי אם מבין האידיית, וענה שהוא חוזר השיעור אח"כ בנפרד עם ר' אברהם שיחי'. בשיעור ישבו כשמנה זקנים ושני צעירים. כבר מוכרים המצות שע"י הקהילה ועומדים שורות ארוכות כדי לקנות המצה.

אח"כ היינו אצל זאב שכנובסקי, שבזמן האחרון לא הי' כ"כ פעיל, וחזרתי מהשיחות, ועודדתי אותו, ובעיקר לחדש שיעוריו ברבים (שריבוי יהודים התקרבו על ידו) ואמר לי שיחדש

בסכום שבוקש, ושעתה שלחו בעדו camera], אך מצד חשיבות הדבר אזכיר [אע"פ שאכפול זה לקמן] שכל שליח יש לו להתקשר לפני השבת, ועכ"פ לא יאוחר מיום א' עד הצהריים עם גרישא, כי ישנה קבוצה של אינטעלעקטואלים המתקרבים לתו"מ שמה כל יום ראשון בערב, במספר עשרים איש כ"י, ומוכנים תמיד לשמוע על חסידות וכו'. וכבר נקבע שכל שליח ידבר לפניהם. [היות ולא מסרו לי – כנראה לא ידעו מזה – זה פעל עגמ"נ גדול על גרישא נוסף על העיקר שהי' חסר שיעור, ואף שהשלמתי אח"כ בשבוע הבא כשחזרתי למוסקווא, היו רק עשרה אנשים, והי' גם באמצע השבוע שאז קשה וכו']. באותו היום הי' צ"ל ל"ע המשפט דמשה אברמוב שיחי' ואמרו תהלים.

ג' משפטים

השתדלתי להתקשר עם פאלאנסקי ועם עסעס, אך כשטלפנתי לפאלאנסקי ענו לי ברוסית וכל ההשתדלות עלתה לריק וסגרו הטלפון. חשבתי שאולי פשוט אינם רוצים להתקשר דרך הטלפון למי שאינם מכירים מחו"ל, וע"כ התייאשתי ג"כ עם עסעס [אך שמעתי שהי' מחוץ לעיר]. אך זה אינו ברור והחברה שם אומרים שאפשר לטלפן ישיר, וגם בנוגע לזה אכתוב לקמן למעשה. סידרנו שנתקן המקוה בחזרתי למוסקווא, כי לא הי' האיש שביכלתו לתקן.

אח"כ הלכנו לביתו של קלמן מלך (תמרינ), ממש בע"ש'סקער איד, מאד. פשטות, תמימות, אמונה, והכל בחסידישע ווארעמקייט. הוא פשוט סמל מה שצ"ל חסיד. הכריח אותנו ליטול ידים (למרות שלא היה לנו זמן לא יכלנו לסרב לאיש שכמוהו). וממש סעודה עם אמירת לחיים, ורצה לשמוע שיחות כ"ק אד"ש, ואח"כ בקשני להקליט בשבילו שאמיל"ס ניגון (וגם סיפרתי הסיפור שבזה וההסברה, והוא כבר ידע מקודם), וניגון לכתחילה אריבער, ואח"כ שאלני אם לאדמו"ר מוהרש"ב ג"כ ניגון, וכן בנוגע לאדמו"ר האמצעי, וכן בנוגע לאדמו"ר הריי"ץ, והקלטתי הכל כבקשתו. שאלתיו והלא יש לו

ע"ע עבודת אירגון שיעורים דאנ"ש, שלפנ"ז חשב שהוא אינו האיש ולמה לו ליכנס בזה לארגן וכו', שלדעתי מזה יכול לצמוח טובה גדולה. פשוט השיחה דאד"ש שינה אותו עד שעוד לפני שגמרתי לחזור לפניו כבר הי' בידיו רשימה של המורים שבקש אצלם ללמד.

כשסיפרתי לו ע"ד ההשתדלות בהדפסת תניא בכ"מ, וע"ד ההדפסה בקראון הייטס, והשיחה דג' כתרים וכו', אמר שהרי הם מדפיסים כי עושים צילום. אח"כ חשבתי אצלי שאולי יפת.... באיזה מקום שנדפס במוסקווא, אך לאידך יש בזה סכנה פן ח"ו יתפסו החוברת, באם הי' מפורש שמה שנדפס במוסקווא, וכן הסכים אתי פרופ' ברנובר שיחי' (כי להדפיס בלי רשות זה עוון פלילי).

הי' שם בנו והוא בחור עדין מאוד, בצורה חסידודית, וכבר לומד גמ' עם ר' אברהם מילער, וחסידות – תניא – עם אורי קמישוב, קבענו להיפגש ביום הבא כדי ללמוד גמרא עם בנו וגם כדי שיכין לי רשימה מכל המקומות שהשפעתם מגעת, מסר לי ספרו – שז"ע גמר אותו – על תפקיד האשה – ברוסית – עפ"י הספר אשת חיל ועוד ושיחות אד"ש, אבל במבנה חדש ע"פ הכנתו, עמ"נ למוסרו לר' יצחק קאגאן שיחי' בלענינגרד (להפיצו). אגב הי' מודאג מזה שלא ידע עם הרשעים במכס לקחו מהרה"ת נתן גורארי' וזלמן לברטוב שי' ההעתק ששלח לעולם ה"חפשי" עמ"נ להדפיסו.

כמו"כ סיפר לי שהי' לו הרבה צרות וכו' אבל מאז שהענינים נמצאים "אין די הייליגע הענט פון זיידען שליט"א", הכל נסתדר.

דברנו אודות מה שרצה לקשר גענעטיק עם מה שראה בספר קבלה, ושכ"ק אד"ש ענה שאי"ז בספרי קבלה המקובלים אצלינו ע"פ רבוה"ק וכו', ואמר שלמרות שהצטער כיון שחשב שזה דרך להוכיח להרבה אנשי מדע על אמיתית התורה וכו', אבל היות וכ"ק אד"ש אמר ככה בכלל אין על מה לדבר.

כמו"כ דברנו על הצרכים גשמיים דפאלאנסקי [מסרתי לו שחברת לשכת עזרת אחים כבר שלחו peklach כבקשתם, ושיתמכו בו, אף שלא

הענין דממלא סוכב ועצמות, ההילוך בהבל"ג דג' בחי' א-ל בהסברה ע"פ השיעורים ששמעתי מר' יואל שיח' הכהן [היות ואף שיש להם קצת בקיאות בחסידות, חסרה ההבנה התלוי' במלמד שמוסר היסודות להבנת הענינים קצת, וזה שהשתדלתי להראות איך להבין הענינים לא רק בתור קבלה אותיות כ"א בהסברה], וכן קצת בדר"מ האמנת אלקות, וכמו"כ הסבר הענין דעצם וגילוי, התלבשות דרגא בדרגא שנשאר מהלילה הקודמת. גם שאלו – שאלה הידועה – היות ובחירה היא בעצה"נ דוקא, מה שייך שעצה"נ יבחר ברע ח"ו. נשארנו כעד שעה שלישית בקר [ולהעיר שבשש וחצי כבר קמים לעבודה]. היינו עוד צריכים להיפגש עם גרישא שיח' כנ"ל, אך לא הסתייעא מילתא, והלכנו עם יודא בשעה שבע בבקר.

ד' משפטים

היום יוצאים ללנ"ג ב11:30 בבוקר, אך שעתיים לפנ"ז צריכים לעזוב את המלון. כנ"ל בשבע הלכנו לביתו של גרישא. שמח מאוד על בואי וכבר הכין רשימת מקומות ואנשים במרחקי רוסיא, בשביל פעקלאך וכיו"ב, שלא יזיק הפגישה והקשר אתם. כן הכין רשימת נושאים שבדעתו חשוב שידברו עליהם השלוחים בשיעוריהם (ומצו"ב העתק). הי' כתוב שמה כמ"פ התיבה theory, ושאלתיו למה משתמש בלשון זה כשמדובר בענינים של ודאי ואמת מוח' ואמר שלא דייק בזה.

כן בקשתיו להכין שיעורים לחזרתי ביום ד' הבא למוסקווא, הן עם קבוצת האינטעלעקטים והן עם אנשי פאלאנסקי (שיעור בנגלה). מסרתי לו סידור תהלת ה' עם אנגלית בשביל א' שבקש בשבילו, ט"ק של צמר, וכן משקה מאד"ש בעד האנשים הקשורים עמו. בכלל יש לציין שלכל שיעור ומקום שדיברנו לקח המשקה מאד"ש ואמרנו לחיים עם האנשים.

ליהודה הקטן מסרתי ס' טהרת המים (כן אמר לי שהורה ר' נתן גורארי'), וספר המאמרים תש"י בעד אורי קמישוב, עמ"נ ללמד לרבים, והוריתיו לו גם סדר בזה.

טייפ של מומחים וכו', ומה צריך להקלטה של שירה שלי, וענני בפשטות שהשירה של שליח אדמו"ר איז גאר אנדערש...

ואח"כ שאלני ע"ד הקברים אם יש לי תשובות בשבילו, ומסר לי שאלות בזה בעס... כ"ק אדמו"ר שליט"א (שאמסור ע"י בערל שיח' ליווי). אח"כ עשה צילומים מאתנו (כנראה רוצה זכרון מכל שליח) – אנו לא לקחנו צילומים שיוכלו לקשר אותנו עם אנשים דשמה, אחרי שלקחו הסרטים וכו' אצל השלוחים האחרונים, כמו"כ גם בקשנו סרט לצילומים חדש כי הנמצא תח"י עובר זמנו בפברואר, אמרתי לו שאין הפירוש שאח"כ לא פועל, וע"ז ענני שבשביל התמונות אוהלי רבותינו הק' צריכים סרטים שופרי' דשופרי' דוקא.

גם דיברתי עם בניו שיח'י, שניהם ממש יקרים, ומסרתי להגדול ה"אבן" להכנת חלפים (אבל כנ"ל הפסיק ללמוד שחיטה עם ר' מאטל דער שוחט). אחד לומד גמ' ל עם ר' אברהם מילער ולקו"ת חוץ מזה, והשני לומד חומש רש"י, יהושע ומשניות, ביחד עם הנ"ל. גם לומדים חת"ת. וקצש"ע וש"ע אדמו"ר לומדים אליין, ואמר לי שאלה בסתירה ממהדו"ק למהדו"ב (בנוגע לאיך נוהגים בשעת אמירת פ' הקרבנות אם לעמוד או לשבת).

אח"כ הלכנו לביתו של אורי קצב לשיעור תניא לנשים.

שכחתי לכתוב שאשתו של ר' קלמן מלך הכינה עוגה וגם לחם מיוחד בשבילנו, ושאמנם הצטרכנו לזה לבסוף. כן מסרו בקשת ברכה שאמסור במצורף, וגם להשיג איזה תרופות בשביל הסכתה תחי'.

גם נתן לי רובל אחד שליחות מצוה – ומצו"ב כמה קאפ' והשאר בדולרים. [מותר להוציא קאפ' מהמדינה].

על השיעור בתניא בבית אורי קצב שיח'י כבר כתבה אשתי, אח"כ הלכנו לבית אורי קמישוב כדי ללמוד חסידות, ובא ג"כ יהודה הקטן וגם בנו הגדול של קלמן מלך. אורי קצב שיח'י גם חיכה עם סעודה מה הפעם הזאת כבר סעדנו אצל קלמן מלך שיח'י. נתתי להם שיעור על

«כמוצא שלל רב». גם נתתי לו «היום יום» והי' מלא שמחה.

בקשני להשיג בשבילו «שער היחוד» כי ראה שזהו המפתח (או הא"ב) דתורת החסידות, ואמרתי לו שטוב יותר שבתחילה ילמד המאמרים הקלים בקונטרסים. כן נתתי לו מאמרי ההילולא, קבענו לימוד על מחרת, לפני השיעור אצל גרישא וואסערמאן.

ה' משפטים

בבוקר הייתי בביהכ"נ (קופייסקער שול) בהביהמ"ד החסידי. היו שני מנינים בבת אחת. בא' הי' לפני התיבה ר' רפאל נימוטין שיחי' – כמדומה הי' אז היארצייט של אביו או של הסבא, שהי' אדם חשוב, בהשני התפלל ר' אברהם מעדאלי', לפני התיבה. במנין הא' התפללו כמה צעירים וגם יצחק קאגאן, פגשתי גם את יצחק נח ריבקיין, אחיו של מרת בריקמאן תחי' מכאן. אח"כ לקח אותי יצחק קאגאן לביתו, כמובן השמחה וכו'. מסרתי לו גשמיות וגם מה ששלח גרישא ראזנשטיין. שאלתי אם כדאי לבוא לביהכ"נ להתפלל, כי במוסקווא אומרים שאינו כדאי, וענה בפשטות שצריך לעשות כפי שאומר השלחן ערוך.

בביתו יש לו חלב ישראל, וכל יום א' נוסע 100 ק"מ כל דרך להביא לו 15 ליטר חלב ישראל. הוא יהודי חם חברה-מן, עם זקן גדול וציצית בחוץ. מסדר השחיטה [חוץ מן השחיטה עירונית] להצעירים הבע"ת וגם שולח קצת למוסקווא ושאר עיירות שאין שם בשר. אשתו ובתו יושבות און פלייגען עופות כדי שיהי' ליה... הוא בעל'שם'סקער איד ג"כ. אינו הולך לשחוט בלי טבילה קודם. פעם קרה שהלך בלא טבילה, כדי שלא יחכו עליו וכו', ויצא שאותו היום הי' הבית הזביחה סגור. מאז לא קרה שהלך בלא טבילה.

כמו"כ הי' על פעולה להביא אוכל ליהודים אסירי ציון באיזה אי בסיביר, והספינה כבר התחילה לזוז, וקפץ ע"ג הנהר אל הספינה עם מאה ק"ג על הכתפיים! וכשהי' צריך לחזור כבר הי' נראה שלא יגיע על הש"ק ללנ"ג אך לבסוף

הגענו צלחה ללנ"ג בשעה 12:55 כמתוכנן. כרגיל מחכים אותנו תמיד «המארחים» של intorist, הי' בלבול אצלם כי הגיעו שני אוירונים ביחד ונתערבו המזוודות, וע"כ יצאנו באיחור משדה התעופה, כמו"כ לקחו אותנו למלון אחר בטעות, ולמרות שהוא נהדר בגשמיות, נמצא בצד העיר ורצינו דווקא במרכז. היינו במלון «יערופייסקאייא», קומה ב'. בלנ"ג האנשים יותר בספ"י מכמו במוסקווא.

הלכתי לביהכ"נ למנחה, הטעקסי ידע בדיוק המקום. לא הי' מנין. פגשתי את ר' אברהם אבא הסופר, את ר' אברהם מעדאלי' שניהם מגודלי זקן, ועוד ג', שכמדומה הוא הגבאי, בלי זקן אבל ג"כ יהודי חם. עפ"י ההזהרות שקיבלתי לא לדבר עם אף א', אפי' אם מעוטר בזקן, הייתי קר להם בתחילה, עד שאמרו לי שמם, ואח"כ הוסיפו אנו מאנ"ש, ונעשה שמחה וכו'. ר' א"א נתן לי גארטל שאמר שאדמו"ר הריי"ץ נ"ע נתן ליהודי א', והתפללתי בו מנחה.

אח"כ התקשרתי דרך הטלפון עם האברך הנעלה שלנו שמה, זלמן זאב, וקבענו שניפגש בביתו בערב. הנו אברך מצוין בתו"מ וחסיד מלא, וכבר מפורסם, וגם עסקן, וכבר הי' מוכן עלי בלילה הזו כי הודיעו לו קודם ממוסקווא, וכבר הכין שיעור עם קבוצה של גרישע וואסערמאן בליל ששי ועוד שיעור והתוועדות למוצש"ק, וכפי שית' במקומו, סיפר לי על המצב הכללי, והשיעורים שלו ובחסידות וכו', ומסר לי כמה שאלות לכ"ק אד"ש – המצו"ב, ואמרתי לו מרצוני לנצל הזמן בלימוד שיוכל להשתמש בלימודיו עם אחרים. היות ואחז בתניא פרק י' – בשיעור שלו – למדתי אתו פרק י' וכבר הכנסתי בזה כללות ההסברה של ה' מדריגות חלוקות דצדיקים ובינונים, וגם עשה שאלות, וכמובן שהקליט השיעור. ביקש ממני להקליט ניגונים וענני שהשלוחים שרים בחיות וטעם, משא"כ הטייפס, מסרתי לו הנחה שיחת יו"ד שבט, כמו"כ ספר קיצור דיני טהרה של הכולל, וגם עניני אכילה. כמו שאר אנ"ש הוא זהיר בחלב ישראל, וע"כ הגבינות הם בשבילו

גם בראסלאווער אחד של מאסקווא ורצה לקרר קצת אך הודה בפה מלא שכל ההתעוררות דבעלי תשובה היום הותחלה ע"י חב"ד ברוסיא, כמו"כ אלו ששמרו כל השנים על גחלת היהדות היו דוקא אנ"ש, אבל בכלל לא הייתי צריך להיכנס לכל הדיבור, אלא שהפריע לי שרצה לקרר כשדיבר אודות חב"ד, אבל יש לדעת שבלנינגראד אין שום התנגדות לחב"ד ויש תמיד לדבר בעניני חסידות וסיפורים וביאורים ע"פ שיחות אד"ש ומאמרים אבל באופן שלא יהי' נראה כאילו דוחפים את חב"ד להכניס זה דוקא כ"א כמדבר דברי תורה וסיפורים, והם מקבלים.

סיפרתי הסיפור דאוסטרלי' עם אד"ש, והיו כמה ששמעו זה כבר ג' פעמים, וע"כ אין לחשוב שיכולים לדבר הענינים המפורסמים, כי הם כבר יודעים, אך בזה אכתוב בקשר להמצב הכללי.

כל אחד קיבל כב' או ג' חוברות ברוסית, גם עשו תמונה מהפגישה, בכל אופן ההתוועדות הי' בטוב. רובם ככולם היו שוב פעם במוצאי שבת. כולם מתפללים נוסח האר"י (המתפללים אשכנזי כו' – אין להם סידור נוסח אשכנזי). כולם היו צעירים בעלי תשובה. רובם היו נשואים (זה הי' פלא קצת בעיני כי הם צעירים). הכרתי גם את אלימלך ראכלין, החתן. זלמן זאב שיחי' סיפר לי שאסור לו להיפגש עם ...., כי הוא באונסטיטוס, ובדרגא שני' של סודיות, ואם יתפסו יכולים לשלחו לצבא, ונמנע לגמרי מלהפגש, אבל שלוחי מדע חשוב אצלו מאוד להיפגש למרות הסכנה.

עש"ק

הייתי בביהכ"נ לתפילת שחרית. כולם עסוקים בהכנות לשבת קודש והיום קצר, ממילא החלטנו ללכת לתייר היות ואמרו כמה שכדאי לתייר קצת, וכבר הי' זה בתוך הטיקעט שלנו (וגם במוסקווא, אלא שמפני קוצר הזמן לא השתמשנו בזה, וע"כ הי' מאוד זר שגם בלנ"ג לא נשתמש). היינו בפטרופולסקיי קרעפעסט, איפה שישב כ"ק אדה"ז במאסר, וכמדומה באותו השער שהכניסו אותו, כי הי' כתוב שמה שדרכו היו מובילים הנידונים

קרה ששינו טיסה אחרת מלנ"ג והגיע שעתיים לפני שבת!

יש לו כמה מקורבים אבל אינו מתעסק בלימוד וחינוך. הוא מארי עובדין טבין ואומר שאין לו זמן. מסרתי לו תשובת אד"ש בקשר לביתו והשידוך עם הבחור ישעי' גיסער אשר בירות'ו, והיו מאוד שמחים. מסרתי לו האבן להכנת חלפים כבקשתו.

שמה מצאתי שני יהודים בעלי תשובה, אחד שז"ע לפני כמה חודשים נכנס לבריתו של א"א, וכבר הלך עם זקן, ויש לו ב' בנים, ודיברתי לו הרבה על חינוך בניו, שמו הראשון ברוך.

הייתי אח"כ שוב אצל זלמן זאב והמשכנו ללמוד חסידות (אינני זוכר מה למדנו). ומשם נסענו אח"כ לגרישא וואסערמאן ושמה הי' צ"ל שיעור בחשיבות לימוד החסידות. היות והם כבר לומדים כמה זמן דיברתי על כללות הענין שתורה היא חכמת הקב"ה, חילוק בין חכמת הבורא כביכול ולהבדיל חכמת הנברא, החידוש דמ"ת, תורה דסיני לכל יהודי, המעשה הוא העיקר, אין נוגע הבנה כתנאי לקיים המצוה וכו', לא ללכת בהדרגה, מזה החוזק האלקי שבעם ישראל, חילוקי הפירושים בתורה עפ"י דרגות השונות מהם נמשכה התורה, פרד"ס, אין מקרא יוצא מידי פשוטו וביחד ע"ז רמזים וסודות וכו', המשכת התורה בהתגלות יותר בכל דור ודור, תושבע"פ וכו', אך נעשה כבר מאוחר מאוד, כי גם היו מתרגמים לרוסית, ועשינו הפסקה והתפללנו ערבית בציבור, וכבר לא יצא האויספיר שתורת החסידות היא האלקות שבתורה בלי לבושים, אך מ"מ כנראה הדיבור משהו פעל כי גרישא – שתמיד מגדירים אותו כקרוב יותר אל המתנגדים – כך שמכבד את תו"ד... וכו' – בקשני ללמוד אתו חסידות, וכן אמר לי ביום א' שרוצה שכל שליח שיבוא יתן שיעור חסידות לתלמידיו [היינו לימוד החסידות ואי"צ לדבר על דבר החסידות]. אחרי ערבית עשינו קצת התוועדות וחלקתי משקה אד"ש וגם מסרתי מצדקת כ"ק אד"ש להקופה שלהם – כן עשיתי בבוקר אצל ר' יצחק קאגאן, וסיפרתי סיפור ושרנו ורקדנו, והי' שם

תמיד קברים, עד שחפרו במקום שרצו, אך לא יכלו להעביר הארון מפני הכובד של העפר שהי' בפנים, וממש דרך נס עבר שמה גדוד חיילים, והנ"ל ביקשו מהם עזרה, והחיילים לקחו את הארון ובין רגע שמו אותו בקבר החדש].

בבוקר התפללנו בביהכ"נ. בביהמ"ד החסידי הי' כשלושים וחמשה איש, ולמטה בביהכ"נ הגדול ג"כ במספר כזה. הפרעזידענט נשא נאום לזכרון ארבעים שנה דשבירת המצור דלנינגרד, ודיבר ששאר המדינות לא ילכו למלחמה כ"א שיהיו מוכנים למשא ומתן...

אחרי התפילה סעדנו אצל ר' יצחק, וג"כ הי' עולם, ושרנו ושוחחנו, ואח"כ השלמתי התהלים (כי הי' שב"מ), ודיברתי עמהם אודות השלמת כל התהלים בשב"מ, ואח"כ הלכנו לביתו של אחד הצעירים למנחה וערבית, ולשל"ס אמרתי לר' יצחק לשיר, שהוא זמן מסוגל וכו', ואח"כ דיבר דברי תורה על פ' השבוע.

מוצש"ק

שיחה ואח"כ התוועדות בביתו של אברך ושמו מרדכי, בעל תשובה זהיר בכל הענינים, כבר חיכו שמה כשלשים איש כ"י, חצי שומרי תו"מ וחצי מתחילים, הרבה צעירים, כמה דוקטורים וכיו"ב. גם נוכחו שני הנשים משוועדן מ"סאוואיעט זשורי". בתחילה דובר על כח המס"נ דכל יהודי, למעלה מזמן ומקום, שזה ההסברה על כל ההיסטוריה היהודית ועל המתרחש ברוסיה, ועל אהבת ישראל ואחדות ישראל, ואח"כ על מבנה האדם – ג' נפשות בהמית שכלית ואלקית, ובהסבר רב על פיתוח כל אחת ככלים השייכים לעולמם וכו', והיחוד היהודי באלקות, ע"י תו"מ דוקא, ושהכוונה לשלוט ולהפוך על הבהמי והשכלי ע"י האלקי, והעצות לזה במשלים, ואיך שנוגע להיות דוקא בשמחה, כמשל אדה"ז בתניא מהנלחמים שלמרות שיש כחות אם אין פתיחת הלב ושמחה וכו', מארש של נצחון מלכתחילה וההסבר לזה שע"י ז' מנצחים וכו', בקטעים קטעים בלה"ק ומתרגם זלמן זאב ועוד אחד לרוסית.

להיפך החיים, וכן מובא בהשיחות שהובילו אותו דרך שער כזה.

גם היינו בהערמיטאזש (עפ"י דברי הרב ליווי שיחי') ושמה רצתה אשה שאוריד הכובע, אך לא שמעתי כלל בקולה למרות שקצת רדפה אחרי. שאלתי אצל הguide איפה הבית אסורים שפאלערקע ואמרה שלא שמעה מזה(!).

אחרי התפילה דיברתי עם הרב הרשמי לויטס, אך אמרתי לו שהנני סוחר, אמר לי שבנו נקרא יוסף יצחק ואביו שניאור זלמן וסיפר שבא ממשפחה חבדית, ונתתי לו תניא (לא הי' לו). סיפר שהרב ליווי הבטיח לו תניא עם רוסית אבל למה לא.

ליל שבת

התפללנו קבלת שבת בביתו של יצחק קאגאן (שגם לו יש ספר תורה שקנה). לפני קבלת שבת דיברתי משיחות שונות על מעלת השבת, הענין דבא שבת בא מנוחה, קצת דומה להנדבר בש"פ תרומה בזה. בין הנוכחים היו ג"כ ב' הבנות דבני עקיבא משוועדן. אח"כ קבלת שבת ותפילת ערבית. שרנו שלום עליכם ואשת חיל, ובסעודה סיפורים ניגונים וכו'. גם דיברתי עם הבנות דבני עקיבא שבאו לעורר על עלי' [באות תמיד משוועדן] ואמרתי שיש לעורר החשק לא"י ע"י ענינים של תו"מ, כדי שגם לפני יציאתם הקשה שלהם יהי' בענינים ברי תוכן ולא בענינים של מה בכך כמו קריאת עיתונים וכיו"ב. בא ר' מרדכי ראמאנאף, יהודי יקר, בן דוד של אליהו סימפסון, שעמד כל השנים בדרך התומ"צ, וגם עוד יהודי, שאביו הי' חסיד חב"ד והיו בהתעוררות כל הזמן מהניגונים.

כן הי' בחור בעל תשובה אלעקס שענין שיחי', שהוא יקר מאוד [שאל ע"ד בתי ידים בשבת ואמרתי שאין להשתמש בהם וגם לא בשעון יד, ומיד ציית. יצחק סיפר לי שהבחור התעסק בהעברת קברים של ר' יצחק אלהנן מקאוונא, שעשו שמה ביה"כ ל"ע, למקום נקי, ונסע לשמה גם ר' מרדכי ראמאנאף, והממשלה נתנה להם רשות לקבור במקומות שכשהתחילו לחפור מצאו

א' תרומה

שחרית בביהכ"נ. יצחק קאגאן שיחי' הלך לשחיטה וע"כ לא הופיע בביהכ"נ. נפגשים שוב עם האחים ריבקיין. היו שני אנשים, אחד צעיר, שאמרו קדיש, והנחתי איתם תפילין, הזקנים קצת רעדו. בכל אופן נפטרתי מתוך שמחה ועידוד ואיחולים לפורים שמח וכו'.

להעיר שסיפרו לי שפורים אצל המלוכה שמה שומרים הבתים יותר מכמו פסח, כי פעם היו נאספים מאות לפורים שפיל. בביתו של יצחק קאגאן, למשל, בחדר של 5X4 נכנסו פורים 120 איש כ"י לקריאת המגילה וסעודה וגם הי' מקום לפורים שפיל! ובשנה שעברה חיכו בבית א' שהכינו פורים שפיל עם כ-35 אנשי משטרה ורשמו כל שמות שהשתתפו. למזל הופיעו רק 8 ילדים כי כבר פחדו שיקרה כזה.

נתתי לאברהם אבא שיחי' מכספי צדקת אד"ש להקופה שלו, ונתן לי הספר עם נוסחאות המצבות דא"ה"ק בשביל אד"ש. גם סיפר לי סיפור ע"ד האוה"ח הקדוש עמ"נ למסור לקרוביו כאן. נקודת הסיפור היא שאין לדבר בתפילין, ואמר שבאים כמה מחו"ל ומדברים בתפילין וזה לא טוב!

הייתי אצל גרישא וואסערמאן, אחד העסקנים העיקריים בלנ"ג, ודיברנו ארוכות על ריבוי ענינים, וכל זה אכניס בהחלק השייך למצב הכללי לקמן. הי' שמה בחור מטיביליס שז"ע בא כדי לעשות ברי"מ (במוסקווא), והי' נוכח בכל השיחות שלנו. גם דיברנו קצת דברי תורה ועשה לי שאלה עד מתי מותר להתפלל מנחה בע"ש בדיעבד, אומר שזה כשנת... שלא.... יודע מה זה יום ומה זה לילה [וחוץ מזה יש לו בעיות עם אשתו, איני יודע המצב בדיוק].

אח"כ הלכנו אצל זלמן זאב, ולמדנו ד"ה לכה דודי ביחד עם החתן אלימלך רוחלין שיחי'. טענו שהסעיף הראשון קשה מאוד, ועניתי להם שגם בעולם החופשי קשה לריבוי אנשים, המשך הענינים. בכל אופן הסברתי להם קצת הענינים דע"ס, ז"א ומלכות, ומוחין א"א וכו', גם במשך הזמן דיברנו הרבה בעצות בעבודה וכו'.

אח"כ אמרו לחיים על משקה אד"ש, ניגונים וגם ריקוד, והיו מאוד בהתרגשות, בכלל סיפרתי כמה סיפורים ג"כ, היות והי' מוצש"ק וכו'. אח"כ נגשו כו"כ עם שאלות בהלכה, בקשת ברכות אצל אד"ש – המצו"ב וכו'. יש שמה בחור אחד, בן ח"י שנה, שמו חיים בורנשטיין שביקש ברכה ללימוד החסידות, ממש בחור יקר ויש לקרבו כי יכול להתהפך לכח....

הנשים משוועדן רשמו מה שדובר, ואח"כ אמרו שזה עבודה מפוארה, ושכלל ליובאוויטש בכל העולם עושים עבודה נפלאה, והזכירה משני שלוחים שהיו בביתה, כמדומה אחד הי' גרונער (אך לא זכרה בכירור) ואיך שקבעו מזוזות, ומסרה לי ה card שלה כי רצונה לשלוח בנה למחנה קיץ איפה שילמדו קצת תורה ובקשני לברר בעדה מקום מתאים, כן הבטיחה לשלוח לי התמונות שלקחו מההתוועדות לארגנטינה.

כשחזרנו, שעה אחת שתיים בלילה, במכונית של א' הבע"ת היו שם חתן וכלה בע"ת ושאלו ממני לערוך בשבילם תנאים (קנין) שמה במכונית, ועל שאלתי למה עתה, ענו שאין מי שיודע לעשות התנאים אח"כ. וסיפרו לי שההורים מתנגדים לשידוך מצד שהם בע"ת, בכל אופן היות וצריכים לחכות עד שהכלה תהי' בת שמונה עשרה (כעת היא בת 17 היות והוא נגד רצון ההורים, ייעצתי להם לא לערוך עתה קנין בלי ההורים, כ"א להשתדל לקרובם ושכן יהיו נוכחים בעת קנין, ורק באם אח"כ לא יהי' עוד ברירה אז לעשות בעצמם [הוא הזכיר, שהלא בשו"ע כתוב שאין לשמוע בקול ההרים בזה].

אח"כ ירדו מהמכונית ונשארו השני נשים ואמרו איך שרוסיא צריכים אנשים כמונו, ושכולם נהפכים לדתיים. שפעטער האבן זיי אויס.... גערעדט, שבהיותן אצל ההתוועדות הן הרגישו עצמן שלא עושות כלום נגד מה שאנו עושים. ש"ק בבוקר הייתי במקוה בלנ"ג, יחד עם יצחק קאגאן. לחמשה צעירים שישבו שנראו כמתחילים שאלתי אם יש להם ט"ק, וכולם לבשו ט"ק של צמר!

אח"כ לקחנו מר מרדכי שיחי' למאחאוואיא 12, בית מגורת אדמו"ר הריי"ץ בלנ"ג. אח"כ הלכנו לבית יצחק קאגאן להיפטר, ואמרתי לו פי' אד"ש באל יפטר אדם מחבירו אלא וכו', ומסרתי לו camera הקטנה שלי שבביל החתן זאב פלאסבערג, שלי שבביל אלימלך רוחלין והשאר שיתנו לגרישא וואסערמאן. (לגרישא נתתי לו ג"כ טייפרעקארדער קטן, כי הסביר לי שנשאר ריק מכסף). ליצחק מסרתי ג"כ 2 פאונד מצה שמורה ובקבוק יין לפסח [שהוא נותן לאחרים, כי עושה לעצמו יין]. נזכרתי ג"כ שמהנוכחים בשיחה בפראדקין הסכימו להניח תפילין בכ"י ומר פראדקין אמר שיסדר בעדם שיקבלו תפילין.

ב' תרומה

בבוקר נסענו צלחה לריגא. הנסיעה התעכבה שעתיים ולמדנו חת"ת בשדה תעופה. (בכלל התשדלנו לא ללמוד ברבים או לעשות דברים שימשכו את העין). כשהתפללתי בבוקר בלנ"ג נכנס הגוי לבית המזוודות והייתי עטוף בטלית ועטור בתפילין, אך לא אמר דבר.

בריגא כבר קיבלונו בספ"י, ושמה – בחיצוניות – המצב אינו כ"כ אנגעשטרענקט, וגם חיצוניות הבתים והאנשים דומה יותר למדינה רגילה. היינו במלון «לאטויא», חדש ומודרני, אבל גם ראינו הרבה מיקראפאנס בפרוזדורן וכו'.

התקשרתי עם ר' יצחק מרדכי שיחי' פעוונזער, כבר ידע מבואנו – ובהשגח"פ הטלפון שלו נשבר כ-10 דקות אחרי שהודיעו לו ממוסקווא מבואנו ותיקן ביום לפני שהגענו.

לא רצה שנסע אליו בטעקסי כ"א רק באוטובוס (מספר 17), עד התחנה האחרונה, ושם נחפש את ביתו. למעשה הוא חיכה שם, ובלא זה אף פעם לא היינו מוצאים הבית.

בדרך עברנו לפני המגרש שמה הי' הביהכ"נ שנספו בו היהודים והת' הידועים הי"ד. יש שמה park, וכתוב ששמה נספו קרבנות הפאשיסטים. ר' יצחק מרדכי שיחי' חכה עלינו, כנ"ל ומאוד הי' קשה לו ההליכה כג' בלאקים, וע"ג הקרח ובקור. בבית הי' שמחה, ב"ה יש לו דירה

אגב, נזכרתי שבבוקר בדברי עם גרישא הזכיר לי ממה שדיברתי בליל ששי שיש שליחות מדויקת לכל נשמה בזמן ומקום, ושזה שליחות מהקב"ה, ואמר מסיח לפי תומו שזה נותן לו כחות הרבה.

כמו"כ אמרתי לזלמן זאב שחבל שהייתי בלענינגראד ולא יכולתי לפגוש את חידקל שיחי' (חסיד תמים ישיש), וע"ז ענה שאילו ידעתי מה שפעלנו בהביקור הי' מספיק זה הרבה יותר.

אח"כ הלכנו לשרה פראדקין, שמה הי' כעשרה איש, אבל מתחילים שז"ע התחילו בכלל להתקרב, ודיברתי להם על המעלה שביהודי, עם סיפורים ומשלים בזה (דלמרות כל הקשיים וכו'), ואל הנקודה שבהפספורט כתוב שהם «יעברעים», שזה צריך להיות לגאון ולא למשא, ואדרבא בזה הוראה שצריך להתנהג כעברי, כל העולם מעבר לזה וכו', כמו אברהם אבינו, ודובר על המס"נ דאברהם אבינו וגם על שחינך את בניו אחריו, משא"כ שאר המאמינים אז, שדוקא ככה אפשר להמשיך כיהודי הן ברוסיא והן בעולם החופשי, ודיברתי על היוקר בחיים היהודיים, ליל שבת קודש עם קידוש וכו', ונקטתי ג' נקודות למעשה, כי המעשה עיקר, תפילין, שבת, וכשרות, ושיתחילו במשהו מזה. כשאמרתי שכהיום בלענינגראד מצב הכשרות יותר בנקל כמו לפני שנים (כי יצחק קאגאן שוחט במיוחד לצעירים ומחלק בבתים, ואי"צ לחכות בשורות ארוכות באשמורת הבוקר), צעקה מרת שרה פראדקין מה הפירוש יותר קל! אם מחליטים לשמור כשרות הפירוש שמחליטים לא לאכול בשר! ואם רוצים לשמור עושים גם את זה!

אח"כ אמרנו לחיים ושרנו ורקדנו. דיברתי באנגלית ותרגם דוקטור אחד לרוסית (שהי' נוכח גם בלילה הקודם), ונדמה לי שהי' בטוב. גם הי' נוכח ר' מרדכי רומאנאוו.

מסרתי לפראדקין ששלחו לו כסף, ואמר שאינו צריך לזה, אח"כ מסרתי לו – ע"י יצחק קאגאן שזה לא מכספי ציבור כ"א ממשפחתו באה"ק.

בערב מיהרנו כדי שיוכל לארגן הכל. גם נתנו גשמיות וטלית זעקל ליורם והי' מאוד שמח.

ג' תרומה

כנ"ל למדנו בבוקר עם יורם כמעט שעתיים תניא בהתחלה, משולב עם ריבוי סיפורים על חשיבות התניא וממש שזה בצמא כל דבר [וגם הקליט]. חצי שעה דיברנו על עניני עסקנות בעיר וכו'. הוא כנראה כבר מאוד מקורב לחב"ד, והנני משוכנע שע"י הלימוד בחסידות יהי' חב"דניק מלא. יש לו ריבוי ספרי חב"ד מקודם הרעוואלוציע, אך אף פעם לא למד עם מישהו אחר חסידות, כ"א הכל לבד, אלא שהשתתף בהתוועדות... במוסקווא וכו'. ר' יצחק מרדכי שיחי' נתן לו תניא במתנה אבל לא למד איתו בזה.

דיברתי לו על שיעורי חת"ת, ונתתי לו ספר חת"ת, והראיתי לו השיעורים בתניא וקבל ע"ע לאומרם, והוא מעוניין בזה מאוד, ואמרתי שיברר אצל יצחק מרדכי שיחי'.

יש לו הרבה שיחות אד"ש ברוסית וגם מכתבים וכו', אך בזה אכתוב לקמן במצב הכללי. כמובן שמה שנשאר ללמוד בבוקר [ואח"כ להתפלל] לא הי' דבר פשוט. בערב טלפן לעבודה שיגיע מאוחר בבוקר, אך היות ולא יכול לנתק א"ע מהלימוד בבוקר הצטרך לטלפן שוב שיגיע יותר מאוחר.

בנוגע לגשמיות נתנו לו אוכל קצת [גם ביתו הוא מהכי יפים, בסטייל אירופאי, עם הכל, ו... הם גבירים לפי ערך המדינה. על שיעוריו ועסקנותו אכתוב במיוחד, גם הצעתי לו (אחה"צ) השידוך עם הבחורה פינסקי ממסקווא (שאלתי קודם במוסקווא ואמרו שיכול להיות מתאים), ובעז"ה יסע בהזדמנות מתאימה להתעניין בדבר. בקש לשנות הקשר שלו לקשר חב"ד, אך לא הי' כבר פנאי לזה. נתתי לו גם סדר זרעים משניות קהתי.

אח"כ הלכתי להתפלל בביהכ"נ, והתקשיתי מאוד למצוא אותו. פשוט נמצא ב"עיר העתיקה" (להבדיל), ברחובות צרות, ונכנסים דרך חצר בין חורבות, ולמרות שהוא קרוב למלון, הצטרכתי

נאה עם כלים נאים גם לפי ההשגות דהמערב אף כי בקטנות מקום. אמר שהדירה הצילה לו החיים, מול שמה יש בו ביה"ח (אמרתי לו שכ"ק אד"ש קורא לזה בית הרופאים), וגם פארק יפה וכו'. הוא שכונה חדשה יפה, מסרנו לו השליחות ש... מאוד מיוחד, וציווה לא להגיד לאף א' שהננו מכירים אותו [ע"כ לא רצה שנבוא בטעקסי, כי אומר שכולם צריכים להודיע לאן הובילו הנוסעים].

בינתיים התקשר אליו יורם שיחי' קרעטשין, האברך שלנו, ו... ואמר לי ר' יצחק מרדכי שיחי' – שגם אצלנו – באמריקה – ישנן מעטל... כמוהו. הוא לומד עם יורם שיחי' גמרא פעם או פעמים בשבוע, אבל לא לומד עוד כי אין לו כחות. מסרתי לו המצה והיין ששלח יהודה שיחי' הקטן ממוסקווא בשבילו והיין ששלח בשביל יורם שיחי'. בקיץ למד גם עם בנו של גרישא רוזנשטיין שהי' שמה, סיפר שב(שבת) הלך רגלי ד' שעות לביהכ"נ!

סעדנו קצת, ושאל הרבה על המתרחש כאן ואצל אחיו שיחי'. אמר שמתחרט על שלא יצא לפני ארבעים שנה, אך אח"כ סיים שסו"ס צריכים משהו כאן.

ישנו רב חדש מטעם המלוכה בריגא מתלמידי הסמינר במוסקווא ובודפעסט, אבל אינו יודע אפילו לקרוא, ואוכל טריפות ונבלות ומחלל שבת וכו'. ר' גרשון שיחי' ממשיך על מקומו בשחיטה וכו'. בנוגע להמצות, אין להם השגחה, רק יורם שיחי' ועוד מכשירים הכלים וכו' ואופים פעם בשבילם.

דיברנו על עניני כספים. סיפר שלפעמים שולח משהו לתמים שנשאר כמדי... בבארויסק ובעוד עיירה אחת. שאלתי לו אם רוצה לצאת וענה שאין לו כח גשמי אפי' לנסוע עד לנ"ג, שמה הבת והנכד [הראה לנו התמונות מהברי"מ].

בא יורם שיחי' קרעטשין, עם זקן מלא, ממש א איידלע בחור, היות והי' כבר בערב אמרתי שיסדר מיד לאחר הפגישות, וסידר משהו ע"י הטלפון ואח"כ נסע להמקומות (כי כמובן אא"פ לארגן שיעור בטלפון וכו'). קבענו שנלמד מחר בבוקר, ובשעה 7:30 בבוקר נפגשנו בתחנת הטרלייבוס.

אלו שמעו על דת וזה גם הי' קשר טוב שיורם שיחי' (שהי' נוכח) ימשיך העבודה אצלם. אח"כ הלכנו לביתה של מרת סוועטלאנא באלטער, שמה מלמד עברית בחור א' שמו ברוך ארונסאן. דברנו כהנ"ל וגם הרבה השקפה וסיפורים חסידיים ושל אד"ש. הם יותר התווכחו, אף ששמעו בצמאון על הכל, ורצו לדעת על החיים בחוץ. הבחור וכלתו לומדים עם יורם כשנה, ומשתתפים בכמה חוגים, אבל עדיין לא התחילו לקיים תומ"צ בפו"מ. כמו"כ היו שמה עוד שניים זרפיוזניקס. ג"כ אמרנו לחיים ורקדנו. להאשה נתתי הספר באנגלית ע"ד שמירת שבת של הדיין גרונפעלד כי בקשה חומר על יהדות, והנני חושב שהי' בטוב. שוחחנו הרבה, כמעט עד המלון ממש והשעה הייתה מאוחרת בלילה.

ד' תרומה

בבקר השכם חזרנו למוסק'. נתנו לנו – באותו המלון – אבל svite מפוארת [וגם מלאה מיקראפאנאס] בקומה...., הלכתי לביהכ"נ שמה היו צריכים לחכות לי ר' געטשע ויהודה – להראות התיקונים במקוה [מסרתי לרש"ז דווארקין מה שהוריתי, ואמר שהוא עצהו"ט], וגם גרישא רוזנשטיין ע"ד השיעורים שבקשתי שיכין. פגשתי את יהודה הגדול, ב"ה מרגיש כבר בטוב יותר. כן דברתי עם ר' אברהם מילער ועודדתי אותו בעבודתו. דיברתי עם גרישע וקבענו להפגש בתחנת המעטרא בשעה שבע [ושמה נפגש עם מר פאלאנסקי – לא כמו שרציתי שיעור מיוחד].

התפללתי וגם ר' געטשע סיים תפילתו – מלה במלה וכו' – והיו הרבה מהצעירים, גם בניו של ר' קלמן מלך, והי' השיעור של ר' אברהם מילער כרגיל, וזכיתי לראות את שני ה... דמוסקווא, וגם הגבאי הראשי, וב"ה שלא עוררתי כלל את תשומת לבם (אמרו לי החברה, ש... נראה כרוסי), ירדנו ר' געטשע יהודה ועוד יהודי מהביהכ"נ, שביכולתו לעשות התיקונים והראתי להם לעשות ג"כ זריעה, כי לפעמים האשה יכולה לא למלאות בור ההשקה כדין ח"ו, וגם לעשות.... לכניסת

שלטבי גוי) יקה אותי עד הדלת כפשוטו. התפללתי במרתף – ביהכ"נ של החסידים. על הארון קודש הי' כתוב «ברוך שלא נתנו טרף לשיניהם», ולפלא איך הניחו זה (במוסקווא לדוגמא תפור בפרוכת דארון הקודש «ונתתי שלום בארץ»). הי' שם יהודי פשוט, המשגיח על הקמח לפסח להעבירו דרך נפה וכו'. סיפר לי שאשתו אף פעם לא טעמה אוכל מכלים שאינה שלה! הם זקנים, אנשים פשוטים.

ראיתי גם את ר' גרשום, אבל אז לא ידעתי שהוא הוא. גם ראיתי כל הסדר דאפיית המצות [אך איני מבין בזה כלל]. המשגיח אמר שכל... לוקח 7 דקות ועושים שני «מערות» ומנקים הכל. כמו"כ התנור נמצא בחדר אחר, והקמח באחר, ומערב באחר. כמו"כ העיסה כששמים אותה על הרשת שנכנסת לתנור אולי יש בזה 50 ס"מ אורך. הרשת שנכנס לתנור ויוצא מתחת ושוב נכנס יש לה חורים של 30 ס"מ, אך לא יכולתי לברר אם הרשת חמה כששמים עלי' העיסה לפני שנכנסת לתנור. איפה ששמים המצות כיוצאים מהתנור ישנן ventilators. גם אינני זוכר אם הרשת חוזרת למקום העיסה מחוץ לתנור או מלפנים. וכמדומה שהוא מב....

גם ראיתי הביכ"נ הגדול למעלה.

אח"כ היינו אצל גיסתו של פרופ' ברונבר, בדלת הי' מזוזה, שקבע יורם קערטשין שיחי'. אמרנו ברכה ולחיים במשקה אד"ש.

בערב הי' לנו פגישה בבית מורה לעברית ושמו משה גולדברג. נוכחו ב' אברכים [אחד של"ע מתעניין גם בנצרות], ב' בחורות, ר' משה, אשתו (גם מורה, והייתה מתפעלת מכל המדובר), ובנו (כבן עשרים).

דיברתי על אחדות ישראל, איך שרואים שההיסטורי שלנו היא למעלה מכללי הטבע והשכל, וגם הנצחיות דעם ישראל, ואיך שכח זה מתגלה ע"י קיום תומ"צ דוקא וכו', והנקודה שאנו עבריים כנ"ל, ואח"כ אמרנו לחיים על משקה אד"ש ורקדנו, ודיברתי על תפילין בפו"מ ועל נש"ק עם הבנות, והנני בטוח בעז"ה שעכ"פ בת אחת תדליק. זאת פעם הראשונה שאנשים

אשה אחת בקשה ברכות ושאלה מאד"ש (מצו"ב), גם ה' נוכח פאלאנסקי וגם קרא יואן (שגם עוסק עם קבוצה). כולם היו נרשמים עם ... בספ"ת הכללים, רק אחד הוסיף כל משפחתו, שרשמתי. כמו"כ ע"ד הריני מקבל ואך צדיקים [הראיתי להם בהסידור וגם כתבתי הריני מקבל כי לא ה']].

אגב, בריגא הראה לי יצחק מרדכי איך שבעיתון הקהילה ברומני' הופיע מאמר על הוראות כ"ק אד"ש לומר אך צדיקים והריני מקבל עלי, וגם התפלא איך מניחים ברוסיא עיתון זה שהוא אורטודוקסי.

העברתי לפאלאנסקי התרופות בעד הבחור אלכסנר פעלדמאן, שבקבוצתו. אח"כ היו דיבורים פרטים, והנני חושב שהי' בטוב. מחד הצטרך לטלפן לשווייץ להגיד שלא יבואו מבקרים משם אליו, כי מחכים אנשי המשטרה לפני ביתו, והלכתי לטלפן בפאסט אפיס אך לא ענו, כמו"כ בבוקר השתדלתי לטלפן אך היו צריכים לחכות שעה שיקשרו וכבר היינו יוצאים, וכן בפריס לא ה' פנאי ואפשרות, ומקוה שלא קרה ולא יקרה להם שום פגע רע ח"ו.

מה שנשאר מהלילה השתמשתי להעביר לרשימות בספרדית כל השליחויות, שאלות וכתובות למען לא ירגישו בזה במכס ביציאה. בשלש בבוקר נפגשתי עם יהודה הקטן והעביר לי מכתב להמלוה מלכה דעזרת אחים ושמי"ר, וכמה שליחויות, והנחתי אצלו כל מה שהי' נשמר, הטו"ת בעבור לנינגרד כפי שבקשו ממנו, ונתפטרנו כמעט בבכי'. האחרון שאמר הוא «העיקר לעשות רצון כ"ק אד"ש בלי פשט'לאך".

צבי יחיאל בן אסתר גרינבלאט
על המצב הכללי וברכות ושאלות, בקרוב

המים העירוניים. גם לימדתי לאחד שלטבילת כלים יש לעשות השקה (כ"ז שאין זריעה).

יהודה ביקש להיפגש למסור כמה שליחויות, בביתו של ר' געטשע. בנתיים רצינו ללמוד חסידות עם בניו של קלמן מלך, אבל פשוט לא ה' איפה, והלכנו למקום העבודה של הגדול מהם, שהרבה פעמים החדר ריק, אבל לדאבוננו ישב שם גוי. [עבודתו של הגדול של קלמן מלך הוא לנקות הרחוב והמעברות מתחת לכביש. נכנס בבקר, עובד חצי שעה ואח"כ בורח לביהכ"נ ומתפלל ולומד כשעתיים ואח"כ חוזר להעבודה, ככה בכל יום. יש לו לקו"ת, תניא וחומש אצלו, וכשאין אף א' בחדר העובדים, יושב ולומד.]

מסרתי ליהודה שיחי' הרצועות ורוב הדוללות לציצית, כי הן בריגא והן בלנינגרד שולחים התפילין לתקן במוסק' וכמו"כ אין מי שיתעסק בקשירת ציציות בינתיים כ"א במוסקווא.

בערב התכנסנו בביתו של א', שעובד במחשבים, והוא אינז'ינער, כעשר איש, רובם אנטעלעקטואלים, וגם ה' שם סמטובסקי, שמתעסק בנסיעות ביחד עם גרישא), והיות והיו רובם ככולם כאלו שעדיין לא התחילו לקיים תומ"צ וביחד ע"ז אנטעלעקטואלים, דיברתי על מהות התורה, חכמה אלקית, החילוק לשאר החכמות, חכמה יש בגויים תאמין תורה אל תאמין וכו', החידוש דמ"ת, הפלא שנברא תופס דברי תורה, בל"ג תו... גבול, מ"ת אחדות כל הבריאה, חיבור עצמו"ה עם מטה מטה יותר, דוקא ע"י מעשה המצוות, כמו"כ בתורה עצמה כמה דרגות (פרדס) והפשט עיקר, אבל ביחד ע"ז שאר הדרגות, לפני ביאת המשיח גילוי התורה במהותה, אלקות ממש (חסידות), הבעש"ט, אימתי קמתי מר, ידיעת אלקות, ומלאה הארץ דעה, מסי"נ, כח הנשמה וכוחו של יהודי שגילה הבעש"ט (מהות התורה ומהות היהודי), אמירת לחיים על משקה אד"ש.

ערב ש"ק א' דר"ח אדר א' ה'תשד"מ לכ"ק אדמו"ר שליט"א

בשעה שניגנו בשמחה ובחיות. מאוד נהניתי מן הדיבורים והפארבריינגען אבל גם התרגשתי במאוד משמועות הצרות וכו' שהם נמצאים בתוכן.

במוצש"ק אור לח"י שבט בפארבריינגען אצל גרבוז שוחחתי עם הנשים שרה תחי' גרבוז ולאה תחי' קצב (היחידות שהיו שמה). שרה גרבוז היא אשה צדקנית שנותנת עידוד גם למשפחתה גם לנשים שסביבותי', הן אומרות שכשמבקשות לטעון, חושבות עלי' ואיך שהיא מתגברת על הצרות ובעיות וא"כ א"א להן להצטדק בטענות! היא סיפרה לי קצת מן הצרות הנמצאות עם משפחתם לע"ע ל"ע, לבעלה אין עבודה, ואם עוברים חדשיים שאינו עובד (כבר עברו ששה שבועות והוא יוצא כל יום לחפש עבודה בלי הצלחה בזה) נחשב ל"חטא" ויכולים לגרום לו צרות ל"ע. גם קראו לבנם שמואל (בן 14 שנה) מהנהלת ביה"ס שלו וחקרוהו במשך כשעה וחצי על פעולות אביו והחיים שלהם בביתם. ב"ה הילד ענה בשקט, בקרירות ובפקחות כדי שלא יחטיאו ח"ו את אביו. אבל כמוכן כל זה הפחידם. אחרי שהיא סיפרה לי את כל זה היא אמרה: "but it is a very beautiful time now מכיון שבאים שלוחים מן הרבי שליט"א ואפשר לנו לבקש ולקבל את ברכותיו והוראותיו הק' של כ"ק אדמו"ר שליט"א בקלות". אח"כ סיפרו לי כמה מחברותי' שהיא מאוד חלשה עכשיו (היא מעוברת ב"ה עם בן חמישי) וגם שלפני לידתה את בנם הרביעי מנחם מענדל מרדכי יחי' היא נאלצה להיות חדש ימים בבית חולים, אבל לא שומעים ממנה תלונה והיא עובדת כל היום בענייני סיוע ועזרה לחברותי'.

שוחחנו קצת על חינוך הילדים (בניהם הם שמואל בן 14, נחמה בת 5, לאה מרים בת 4

הנני בזה למסור דו"ח נוסף על הדו"ח של בעלי שיחי' על ענינים מיוחדים בנוגע לשליחותי הק' (עם הנשים) במדינת רוסיא מיום ט"ז בשבט עד שר"ח אדר א'.

באופן כללי הנשים ביקשו לשמוע את הקורות בבית חיינו ועל חיי הנשים בארה"ב ועוד מקומות ופעילות נשי חב"ד באמריקה ובארגנטינה. גם שאלו הרבה על מצב היולדות בבתי חולים אצלינו והתלוננו על מצבן בבתי חולים, אין תרופות אלחוש או עידוד בשעת הלידה, נמצאות עשר נשים בחדר אחד וחסר טיהור ואחריות בטיפול התינוקות, ולכן, האשה סובלת הרבה בשעת הלידה ולמשך זמן רב אחר זה (לפעמים כמה שבועות או אפילו כמה חדשים), הרבה מהן מהידיבקות ועוד בעיות שונות ומשונות. הן יולדות כל ילד במס"נ ובכל אופן ברצונן לקיים את מצוות פרו ורבו במילואה ולא מתחשבות עם הקשיים. יש כחמש נשים מעוברות לע"ע לששה או שבעה חדשים (שרה גרבוז, לאה קצב, יולה פושקין, וגמרבג? במוסקווא, וז'ני' אוטובסקי' בלענינגראד) והן וכולן נחוצות לברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לזחוק כשורה ובנקל ולבריאיות הנכונה.

בערב ש"ק ט"ז שבט היינו אצל ר' געצל שיחי' ווילענסקי לסעודת שבת (וקצת לפני הדלקת נרות ש"ק) ושוחחתי עם אשתו תחי' (לפני הדלקת נרות בשעה שהיא הכינה מאכלי ש"ק ואח"כ בחדר שמה אכלנו סעודת שבת) על החיים מאחורי מסך הברזל וע"ד קרובים שלה (פלטיאל) שהנני מכירה. גם הקשבנו בשעה שדיברו הגברים (ר' געצל, יהודה הקטן ובעלי יחיו) והייתה שמה דודתה הזקנה (שמאוד גרוע חוש השמיעה שלה ומאוד רצתה לדעת על מה מדברים וביקשה להעביר לה) ומאוד שמחה

וכו' (רוב האנשים שפגשנו התעניינו במשפחה שלנו וביקשו לראות תמונות של הילדים. כנראה הם מתקשרים באופן כזה עם «שאר העולם».)

יום שני י"ט שבט נפגשתי עם הבחורה גולדה אחיעזר (היא אשתו של אלימלך ראכלין), הלכנו ברחוב במשך כשלוש שעות (לא יכלנו לדבר בביתה) והיא סיפרה לי את הקורות איתה במשך כשלוש שנים שעברו. היא גרה בטבלים (היא עשתה שמה נישואין בדויים כי הי' אז קל יותר לצאת מרוסי' משמה, אבל לא הצליחה) וגרשו אותה מדירות הרבה. היא הצטרכה לעבור ממקום למקום ועבדה כמורה (לא רשמית) לתורה ועברית. בין תלמידי' יש כאלו שהתקרבו לתורה והתחילו לקיים תומ"צ ואפילו מתפללים נוסח האר"י. היא נסעה גם לירובן ולמדה שמה והייתה מעבירה גם חומר ברוסית ממוסקווא למקומות אלו. אך כל ההעברות מדירה לדירה והחיים הבלתי מסודרים (עם חסר אוכל וכו') השפיעו על בריאותה. מצורף לזה נמצאת בקשה לברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לבריאותה ולנישואין בשעטו"מ. היו לה שאלות בעניני עבודת ה' של האשה, כוונה בתפילה, שכר ועונש ובדינים. היא פחדה קצת שגם אחרי החתונה יהיו בעיות עיקריות, שאין להם דירה (כבר נודע לי שהשיגו דירה למשך ששה חדשים) ועבודה וכו'. דיברנו באריכות על בטחון בה' וגם חשיבותה של החופה ושיקבלו בודאי ברכות מלאות לחיי הנישואין. היא מאוד תמימה ואמיתית וחזקה באמונה. היא מאוד רוצה ומשתדלת להפיץ תורה ובפרט תורת החסידות (היא ביקשה חומר ברוסית על פנימיות התורה ואמרת לי להתקשר עם גרישא רוזנשטיין).

באותו יום היינו אצל שאכנאווסקי, דיברתי עם לאה על הטיפול בילד והכנת אוכל בשבילו וכו' (היא מאוד עסוקה עם התינוק, ביותר מכיון שעברו כ"כ הרבה שנים עד לידתו) היא מאוד דואגת על חינוך בנה ואיך יעמוד נגד כל הקשיים וצרות של חיים מאחורי מסך הברזל (הגדולים כבר רגילים לחיים כאלו, אבל ילד מאין יקח כחות לעמוד בזה?), אמרתי לה שהוא יהי'

ומנחם מענדל מרדכי בן 1,5) ורואים שהיא משתדלת בהרבה להדריך את ילדי' בתומ"צ כפי יכולתה וכפי שמרשים תנאי הזמן. הבנות אומרות ברכות וכו' ונוטלות ידיים ע"י המיטה (היא ביקשה כלי נט"י בשבילן שמסרתי לה). שלושת הילדים הקטנים נמצאים איתה בבית (כדי לא לשלחם לגן ממשלתי). לפי שאר הדירות שראיתי, יש אצלם ב"ה קצת «הרווחה» (שלשה חדרים) balconi – ככה יש לילדים קצת פרישע לופט. מסרנו להם בגדים בשביל הילדים, ענינים מצבאות ה' וסוכריות, חוץ מעניני אוכל.

עם לאה קצב דיברתי על המצב הכללי של האשה במדינתם, הקושיות במטבח ובבית בכלל וכמה דיני כשרות. היא גם לא מתלוננת כלל על בעיות פרטיות ומאוד דואגת לחברותי', עם אהבת ישראל אמיתית. היא הודיעה לי שאירגנו שיעור לנשים ליום ראשון בביתה. היא גם שאלה אם יש «עבודה» מיוחדת לאשה מעוברת ואמרתי לה להוסיף בתורה ותפילה וכאשר אפשר לשנות חלב ישראל (נתתי לה אבק חלב וגם חלב מארגנטינה שמתקיימת ששה חדשים).

ביום ראשון ח"י שבט באו עשר נשים ובנות לשיעור: שרה גרבוז, לאה קצב, גאולה יעקבלב, מרים (מורה בגן אצל גב' שיפרין), וגולדה אחיעזר (לא נשואה). מסרתי להן פאות נכריות, לא היו להן מקודם. חילקנו את המשקה ששלח כ"ק אדמו"ר שליט"א ואמרנו לחיים לבביים. ע"פ הצעת שרה גרבוז לדבר אודות שלום בית (מכיון שבדרך כלל קשה לאשה מצבה, ולפעמים היא לא כ"כ חזקה כמו בעלה ולא קיבלה חינוך וכו') יסדתי את השיעור על ענין חשיבות הבית היהודי מבוסס על הלשונות של שבע ברכות (דיברתי בעברית ותרגמה לרוסית גולדה אחיעזר). הדגשתי את חשיבותן של מצוות הנשים – שבת, כשרות וטה"מ וחינוך הבנים. אח"כ היו שאלות בענינים אלו – בהשקפה ובדינים. דיברנו גם אודות כ"א ומצבה – כמה ילדים יש לה וכו' ומסרתי להן מתנות מצבאות ה' לילדים שלהן. מאוד התענינו כנ"ל בחיי הנשים בשאר המקומות העולם וגם בחיים שלי, ילדים שלנו

עמדה לנסוע ללענינגראד כשכבר היינו בריגה) ואחלתי לה הצלחה רבה ומזל טוב לבביות. ביום רביעי נסענו ללענינגראד. היינו אצל זלמן זאב שיחי' ואשתו איידל תחי'. היו לה הרבה שאלות בעניני כשרות ועוד ובפרט בחינוך (יש לה תינוק בן 4,5 חדשים), ובקשה חומר לילדים. הם גרים עם ההורים שלה והיא אומרת שהם עוזרים לה הרבה. אז הייתה אמה בבית רפואה ל"ע (במשך חדש ימים) וב"ה חזרה בביתה ביום שני שעבר. גם היא מתעניינת בבעיות חברותי' וביקשה עצות בשבילן ובעניני כלל, בפרט עניני חינוך כנ"ל.

ביום חמישי כ"ב שבט היינו בביתם של משפחת קוגן. כמובן מאוד התפעלתי מהם ומאוד ראיתי בביתם... (לא ברור) נכנסו ויצאו אנשים כרגיל, כולם כאלה שהם עוזרים להם בגו"ר והם טוענים שאנשים אלו עוזרים להם, כפשוטו, ולפעמים יותר ממה שמקבלים. הי' שם איש אחד שמכניס אוכל ועוד ענינים לידידים האסורים ל"ע בבית כלא (הבאנו כמה ענינים בשבילן). אשה אחרת באה לחפש חומר ברוסית על טהרת המשפחה מכיון שבעלה החולה במאוד ל"ע קיבל הוראה מכ"ק אדמו"ר שליט"א ללמד דיני טה"מ. היא סיפרה לי קצת אודות משפחת קוגן ואיך הם קרבו אותם ושעשו להם חופה אחרי שלשים שנה (לפני שנה או שנתיים) ובאו ג"כ שתי נשים מsoylet jenrym?? ואמרו «שכולם באים לבית הזה». ככה נכנסו ויצאו אנשים כל היום והערת לי לגב' קוגן שבאים אורחים וההכנות לשבת וכו', איננה מפסיקה מן העבודה כל היום!

היא ענתה לי שב"ה שביכולתה לעבוד באופן כזה. לפני ששה חדשים היא עוד הייתה מאוד חלשה, וב"ה ע"י ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א, היא מרגישה רפואה שלימה אמיתית, והיא מודה לכ"ק אדמו"ר שליט"א. היא אמרה לי שהם הולכים לעבור לדירה יותר גדולה (של חמשה חדרים). כשקבלו בשורה מישעי' גיסער שיש להם ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לצאת מרוסי', בקשו את עצת ר' חידקל אם לעבור דירה בכל אופן. הוא מצא רמזים בקבלה שכן יעברו דירה ואמר

חסיד חזק ובודאי יעמוד בכל הנסיונות. נפרדנו עם ברכה שנתראה בקרוב בירושלים עם משיח צדקינו (אותה ברכה התברכנו כמעט תמיד עם כולם).

היינו בביתם של משפחות ווילגע תחי'. דירתם היא עלובה מאוד, כל המשפחה (הזוג עם שלשה ילדים קע"ה (קיין עין הרע)) גרה בחדר אחד, וכנראה מצבם גשמי הוא לא כהוגן. בכל אופן, ר' יעקב הוא איש עליז והילדים מאוד יקרים ומלאים חיות. אשתו צריכה הרבה חיזוק ובעלי דיבר איתה (דבר לבעלה והוא תירגם לה ברוסית) ע"ד חשיבות האשה כעקרת הבית וכל אחריותה בחינוך בני'. היא הקשיבה במלוא אזניים ואני חושבת שזה עשה עלי' רושם.

באותו לילה היינו אצל גרישא שיחי' רוזנשטיין. אשתו לא הייתה בעיר (וגם בחזרתנו למוסקווא ביום רביעי הבא לא הצלחתי להתקשר אתה). הקשבתי בעת דבריו עם בעלי והרגשתי את המרירות שאצלו שהיא יותר מבשאר אנשים שפגשנו ומאוד התרגשתי מצערן. (אח"כ הסביר שהוא תחת לחץ גדול ולכן הוא מדבר באופן כזה).

יום שלישי כ' שבט היינו בביתו של קלמן מלך שיחי' תמרין. אשתו גם לא הייתה (הייתה עם אמה שחלתה) אבל הכינה לנו סעודה שלמה וגם צידה לדרך! הייתה כמו סעודת שבת – עם פארבריינגען וניגונים ואוירה של רוחניות והחמימות של משפחה זו – עד כדי כך שכמעט אמרתי «רצה» בברכת המזון!

בערב התקיים שיעור תניא לנשים ע"י בעלי שיחי' בביתם של קצב. למדנו פרק ל"ב (החלק הראשון) וגם אז תרגמה גולדה, והקליטו אותו. שמה סידרנו עוד שיעור ליום חזרתנו למוסקווא – אחרי הנסיעות ללענינגראד וריגה. חזרתי למלון עם גולדה ושוחחנו עוד, היא שאלה על מעשי הגר לפני שנתגייר ועניתי לה ע"ד גר שנתגייר כתינוק שנולד. אז שאלה על המעשים הטובים (האם ג"כ נמחקים) ואמרתי שהיא שאלה טובה אבל אין לי תשובה ושאשתדל לברר את התשובה ולשלוח לה בכתב. אז נפרדנו (היא

עם לעקאח מכ"ק אדמו"ר שליט"א ומשקה מעורב עם המשקה שמסר כ"ק אדמו"ר שליט"א ליהודי רוסיא ביום י"א שבט לאמו של ישעי' גיסער שהיא קבלה ממנה מכתב בו מוסרת שהיא חולה מאוד ל"ע. היא שמחה מאוד שהבת תוכל למסור לגברת גיסער את הענינים לרפואה, ואמרה לי שכאשר הכינה את העוגות לש"ק, עשתה עוד לעקאח שמא מישהו יוכל להעבירו לירושלים לגברת גיסער! והקב"ה ענה לה לתפילתה. הייתה אצלם גם בת שנתקרבה ע"י דר. אלכסנדר שיינין שבאה לביתם וערכה את השבת הראשונה בחיי'. שמה היא בחרה בשם יהודי «סימונה» במקום השם הרוסי שלה «סוועטלאנא». המשך ש"ק למדתי קצת עם חי' תחי' והמשכנו עוד במוצש"ק. השתדלתי לעודד אותה להמשיך את הלימוד לבד עד שתבוא מורה חדשה. הלכתי עם גב' קוגן לביתה של עלא (אשתו של אליעזר) והיא תרגמה את השאלות של עלא – רובן בטהרת המשפחה, ושמה בררנו כמה ענינים עיקריים בטה"מ.

גם קרה שבאמצע סעודת ש"ק בא מפקח מביה"ס לשאול למה לא באה חי' לביה"ס. הבת הרגישה לא נח אבל כנראה לא פחדה. אמרו לו שהיא הלכה לרופא. לו היו אומרים לו שהיא חולה במיטה, הי' מבקש לראותה. מסרתי לגב' קוגן שתי פאות נכריות לנשים שונות וגם בגדים בשביל הילדות שלה.

ביום חמישי בלילה הי' פארבריינען בביתו של גרישא שיחי' וואסערמאן. היו שמה מרים וליאנה. שתיהן מדברות קצת עברית והי' קצת קשה לשוחח איתן אבל בערך הבנו אחת את השני'. שתיהן חזרו בתשובה ע"י הקבוצה של גרישא וו. ושומרות שבת וכשרות וכו'. אלא יש להן בעיות אישיות. מרים רצתה להתחתן עם בחור שעכשיו נמצא ל"ע בעניני נצרות וההשתדלויות שלה להוציאו מזה ע"ע הן לשוא. יש לה אח נשוי ל"ע עם נכרי' ויש להם שני בנים. לע"ע הוא חושב להתגרש ממנה אבל קשה לו במאוד לעשות החלטה גמורה. מרים רוצה שהוא יתחתן עם ליאנה – היא גרושה עם בת קטנה (בערך 5 שנים) – וגם הוא הי' מקבל (אחרי גירושין).

להם גם להתייעץ עם עורך דין יהודי. עורך הדין אמר להם לעבור דירה כי זה יכול להקל בנתינת רשות ליציאה כי הממשלה מחפשת דירות טובות. הם עוד צריכים לחתום כמה מסמכים כדי שיתנו להם את הדירה וחושבים שבעוד זמן קצר יוכלו לעבור אי"ה לדירה החדשה (יחד עם האמא של גברת קוגן, הם מוסרים שתי דירות כדי לקבל את הדירה הגדולה).

אח"ז הי' פנאי קצר (כחצי שעה בערך) ולמדתי עם בתה חי' תחי' פ' לך לך. היא אף פעם לא למדה חומש בפנים ומאוד התעוררה בתשוקה ללמוד והקשיבה לכל מילה בצמאון. אח"ז למדנו עוד כמה פעמים והיא התקדמה באופן נעלה ביותר ולמדה מיד לקרוא (ולתרגם קצת) רש"י. היא אמרה שהיא תשתדל ללמוד לה"ק עם מישהו כדי להבין היטב יותר את המקרא ורש"י ובודאי היא מחכה שתבוא במהרה עוד שלוחה שתלמד אותה עוד קצת. (איננה יכולה להשתתף בשיעורים של נשים כי אסור ע"פ חוק ללמד דת לפחות מגיל 18, היא בת 15 וזאת סכנה לאלה שילמדו). אחרי שגמרנו את הלימוד ביום חמישי, גב' קוגן הביעה את חשקה וחשקת בתה ללמוד (כן קוראות כל מיני ספרים בלה"ק, אנגלית ורוסית ויודעות את הדינים וכו', אבל ברצונן ללמוד ואין יותר אפשריות). אמרתי לה שהמעשה הוא העיקר – כל העבודה ופעילות שראיתי אצלה (רק ביום אחד) הוא בודאי יותר יקר בעיני ה' מלימוד, וההצלחה ותוצאות מן העבודה צריכות לתת להם חיזוק וכח להמשיך, היא ענתה שכשמתעסקים כל הזמן בענינים אלו לא מסתכלים «מבחוץ» ולא עושים דו"ח של הפעולות, אז בטח אני רואה את גדולת הענינים שלה הרבה יותר ממנה, אז בתה התחילה להזכיר לה כמה אנשים שנתקרכו לתומ"צ על ידה וכו', והיא סיפרה לי עליהם.

היינו אצלם בש"ק משפטים בשתי הסעודות. היו שמה שתי בנות מבני עקיבא בשווייץ (שאח"כ נרשמו בס"ת הכללי). אחת מהן עמדה לנסוע לארה"ק בעוד כמה ימים אחרי חזרתה לשווייץ, וגברת קוגן בקשה ממנה להעביר לעקאח מאופה

הדלקת נש"ק אחרי שבעלי דיבר איתה ע"ד זה. ברצונה לנסוע לארה"ק וביקשה שישלחו לה הזמנה בחודש יוני (הבנים שלה מפחדים לנסוע מטעם הצבא).

בלילה התקיימו שתי אסיפות לקבוצות שלע"ע עוד אינם שומרים תומ"צ שארגן יורם שיחי' קרעטשין. בבית הראשון היו שמה שתי בנות שהתענינו במה שדיברו וגם הבטיחו שתדלקנה נש"ק. לא הייתה לי הזדמנות לדבר איתן משום שהצטרכנו לצאת מיד לאסיפה השני'. שמה דיברתי עם בת ששמה מלידה, גם היא התענינה בכל ואח"כ שאלה אותי ע"ד הדת – האם באמת מביאה שמחה פנימית וגם על הדלקת נרות נש"ק עם כל הפרטים.

ביום רביעי כ"ח שבט בחזרתנו למוסקווא הודיעה לי יהודה שיחי' את המקום והשעה של השיעור לנשים, הוא גם ביקש לדעת על השיעורים עם הנשים בלענינגראד וריגא. (הסברתי לו שלא הי' לי פנאי לארגן שיעור לנשים בלענינגראד ומאוד חשוב לשלוחים להתקשר מיד עם תמרה וז'ני לענין זה).

נסענו לשיעור בכיתה של שרה גרבוז ביחד עם גאולה יעקבלב. היא הביע לי את רצונותי' שיהיו שיעורים לנשים בחסידות ובדינים מיוסדים על מנהג חב"ד. היא שאלה למה לא אפשר לשלוח שלוחים לעתים יותר תכופות (היא הולכת לפעמים לשיעור אצל עסעס שמה יש תמיד שליח מאגודת ישראל או ארגון אחר שמוסר שיעור. היא לא מבינה תמיד את כל מה שאומרים ולפעמים נדמה לה שחב"ד לא נוהג כמו שמלמדים שם).

וכיון שהיא ביקשה בהרבה לשמוע חסידות (היא לא שמעה את השיעור בתניא מכיון שיש בעיות עם האמא שלה – היא מאוד מתנגדת לדרך החיים שלהם ויען שהם גרים איתה, היא תמיד רבה וכו' – והיא נאלצה לחזור אז הביתה), ומקודם סידרנו למסור את השיעור בפרשת השבוע, מסרתי להן ענינים בפרשת תרומה לפי שיחות קודש של כ"ק אדמו"ר שליט"א על התרומות, מקדש מעט – בית יהודי וכלי

השתדלתי להסביר להן מה אפשר לעשות ומה א"א לעשות במצבים אלו וקצת לעודד אותן.

ביום ראשון כ"ה שבט הייתי אצל ז'ני תחי' אוטבסקי'. היא ביחד עם תמרה ק. לומדות חומש עם רש"י ומלמדות קצת חומש ויהדות לנשים. סדרתי איתן שתקבענה שיעור לנשים כל שבועיים (שעתיים כל פעם) ותלמדנה כל פעם בחודש דיני כשרות ודיני טה"מ ופעם דיני שבת ודיני טה"מ (היו להם ספרים מתאימים לשיעורים אלו) ושתבקשנה גם מן הגברים למסור שיעור מידי פעם. מאוד חשוב שהשלוחה הבאה תברר אם מתקיימות שיעורים אלו באופן קבוע ולמסור שיעור (בנושא שתבקשנה הן) ואפילו אם יסעו רק שלוחים (גברים) מאוד חשוב שימסור שיעור לנשים. הן אומרות שעד עכשיו הצטרכו חיזוק כללי ביהדות אבל עכשיו הן נחוצות ללמוד כדי לדעת את פרטי החיים והדינים היום יומיים של היהודי. באותה שעה שאלו הרבה שאלות בכשרות (שתיהם גרות באותה דירה עם נכריים ולכן מתעוררות הרבה שאלות בעניני כשרות המטבח) ועוד דינים. באה גם רבקה אשת אברהם בן אברהם ושאלה שאלות בדינים שונים וגם בשיטתנו בענין פרו ורכו.

אחה"צ היינו בכיתו של זלמן זאב ושוחחתי עוד קצת עם איידל.

בלילה היינו בביתם של פראדקין, שוחחתי עוד מעט עם שרה תחי' וקצת עם האנשים שהיו שמה.

ביום שני כ"ו שבט נסענו לריגה. ביום ההוא היינו בביתו של יצחק מרדכי שיחי' פעוונזנער. שוחחנו איתו ואני דיברתי עם אשתו ואחותה וספרתי להן קצת על החיים באמריקה וארגטינה. ביום שלישי כ"ז שבט בבוקר היינו אצל גב' שבע תחי' נייבערג, גיסתו של פרופ' ירמי' שיחי' ברנובר. היא מאוד שמחה שהבאנו ד"ש ממשפחתה אבל הצטערה במאוד שלא יכלה להביע את כל מה שרצה למסור לנו משום השפה, אבל הבינה את כל מה שאמרנו באנגלית ואידיש וגם דיברה די טוב בערבוב שתי השפות. יש לה «אידישע הארץ», והיא אמרה שהיא תחשוב על

שיעורים קבועים. גם שמה מאוד חשוב לברר אם יש שיעורים ולמסור שיעורים ולחזק אותן בזה. בדרך כלל, הצרכים של הנשים (חוץ מן הצרכים הגשמיים: אוכל, פאות נכריות, בגדים לילדים ונשים) הם שיעורים כנ"ל, וגם מישהי שתקשיב לכ"א (כפי שאפשר) בפרטיות ותיתן עידוד ולפעמים גם עצות לבעיות שלהן ותשובות לשאלותיהן בהשקפה ובדינים.

יה"ר שנתראה עם כולן ומשפחתן ועם כל אחב"י שמאחורי מסך הברזל ובכל פינות העולם בירושלים עיה"ק בביאת משיח צדקינו במהרה now. בקשו ממני פה בנ"י. להעביר לבנות בית רבקה ובמכון ליהדות קצת מן הקורות אתי והמצב של אחב"י מאחורי מסך הברזל. הייתי בשני המוסדות אתמול יום שני א' אדר א' והבנות הקשיבו בעיון גדול ושאלו שאלות על פרטי החיים שמה. בסוף הציעה להן (בבית רבקה, וגם במכון ליהדות דיברנו על זה) המנהלת חנה תחיל' גורביץ' לעזור ליהודי רוסיא ע"י השתתפות בפעולות לשכת עזרת אחים לשליחת חבילות וכדו' והחליטו להתחיל קופה בעד זה.

הקודש בתוך הבית. תרגמה גאולה יעקבלב. היו שמה הנשים גרבוז, יעקבלב, פושקין, ליפשיץ, קצב, ואחרי השיעור הגיעה מרים מטביאב – היא הייתה בשעה ששוחחנו בין הנשים ומצו"ב בקשת ברכה ממנה. בקשו עצה בענין ביה"ס שהוא בעי' לענין שבת, חינוך (שומעים כל מיני אפיקורסות, קומוניזם וכו'), ולחץ על הילד לא לספר לחבריו על החיים הפרטיים שלו. אמרתי להן שעצה בזה אין לי אבל בוודאי יש שמירה מיוחדת מלמעלה על הילדים האלו מצד מס"נ של ההורים וגם שהילדים מתחזקים יותר במצב כזה כשמקבלים מקודם חינוך חזק. הסברתי להם את חשיבות החינוך מקטנותם גם לפי שיחותיו של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

אמרו לי הנשים שמאוד שמחו שיכלו להתאסף ללמוד שלש פעמים בשבועיים אלו, ואני ביקשתי מהן להמשיך את הלימודים ביחד – הן בעצמן מתוך ספרים שיש בידן וגם לבקש מן הגברים למסור להן שיעורים. העברתי להן את הסדר שלקחו על עצמן הנשים בלענינגראד, והאשה לאה קצב אמרה שהיא תשתדל לארגן

דו"ח כללי מנסיעתנו למדינת רוסיה,

ט אד"ש – כ"ז אד"ש תשד"מ

ע"י יהודה לייב ותרצה שפירא

חי, וביקשה שנחתום ע"ז, ולא רצינו, בטענה שסלאמי אינו בשר חי כ"א מבושל, ולא הסכימה בשו"א, ובלית ברירה חתמנו ע"ז.

אח"כ כשפתחו המזוודות וראו שם כ"כ הרבה אוכל, התחילו לדבר בינם לבין עצמם, ושמעתי שא' מהם אומר בקול רם, שמביאים אנו זה כמתנות לאנשי אדעסא (כי הבנתי שתי תיבות ממה שאמר: "אדעסא... פאדארקעס...), ובינתיים באה האשה הנ"ל עוה"פ, ואמרה שגם סוג א' של גבינה אסור להכניס, ולקחו כמה מהם [מהמזוודות שבדקו אחר בואה, אבל אותם המזוודות שכבר בדקו הניחו כמו שהם].

הבשר שבה"קענס" (0.5) הכנסנו, וגם עוד הרבה אוכל, כמו הרבה קופסאות של "סופי", הרבה קופסאות של גבינה, הרבה "יאיסט", הרבה טשאקאלאד, ובעיקר: 4 קופסאות מצה שמורה (8 פונט). פתחו כל קופסא וקופסא של מצה, ובדקו בתוך הקופסאות, וגם בין כל מצה ומצה, ומעניין – כשמשמשה את המצות בתוך הקופסאות, נגעה במצות ע"י הנייר, ולא נגעה בגוף המצות (ושמעתי שמדברים בינם לבין עצמם אודות המצות).

מתחילה הניחו אצלנו טלית א' עם ב' זוגי תפילין, ובכל זוג היו מונחות ג' מזוזות ורצועות של תפילין, היא פתחה כל זוג תפילין, וכשראתה מה בפנים, כנראה חשבה שזה "סעט", שהמזוזות והרצועות שייכים להתפילין. אבל הטלית השני' עם התפילין הניחו על הצד, והתחלנו לטעון וכו', ואמרו שבזה נדון אח"כ. גם פתחו את שקית החלף והאבן, אבל החזירו אותם לנו. גם הטליתות קטנות החזירו לנו, ולבסוף החזירו לנו הטו"ת הב', וגם שאר דברים. אבל את הספרים לא רצו בשו"א להחזיר, ואחר כל הטענות אמרו

עזבנו את ניו יורק ביום ג', ט' אד"ש, בשעה שש בערך בערב ע"י "לופטהאנזא" ישר לפראנקפורט, והגענו שש בבוקר. לאחר כמה שעות המשכנו ג"כ ע"י "לופטהאנזא" למאסקווע. ומצד שינוי השעות הגענו למאסקווע בשעה שש בערב בערך. תיכף כשיצאנו מהאירון ונכנסנו לפנים, כבר הרגשנו שנמצאים אנו במדינה של העדר החופש. כי מהכניסה והלאה, במשך כל המדרגות, עומדים, בשורה, אנשי המשטרה, הקג"ב, עם ה"רייפולס". ובכלל שדה התעופה אינה מאורה, כ"א חשוך, וכשעוברים כל שטח הזה, כבר נופל פחד על כאו"א.

אח"כ עמדנו בתור לבדיקת הדרכונים וה"וויזעס". וגם זה עושים באופן המעורר פחד ואי נעימות. הממונה שהתעסק עמנו בהדרכונים והוויזעס כו', עשה כאילו משהו לא בסדר אצלנו וצילצל ע"י הטלפון כמ"פ שיבוא ממונה אחר, ושקו"ט כ"פ בינם לבין עצמם, ועוד כמה עניינים כדי לעורר פחד.

משם הלכנו ליקח ה"באגאש". ומשם לה"קאסטאמס" בדקו מתחילה את ה"הענד בעגעטש", ומשמשו כל חתיכת נייר, אבל לא עיינו בהם בפרטיות כ"כ, ולכן לא ראו שהיה שם ה"הנחה" באידיש מהתוועדות ש"פ פקודי, והלקו"ש השבועי דפ' ויקרא, וה"הנחה" באנגלית דש"פ פקודי וזה נשאר אצלנו.

גם היה אצלנו בה"הענד בעגעטש" 12 סאלאמיס, והאשה הבודקת רצתה להניח לנו ליקח אותם אבל תומ"י באה איזה אשה (כנראה פקידה גבוהה יותר), ואמרה שזה אסור בהחלט, והיא לקחה כולם, ושמה אותם בתוך התיק שלה (הפרטית!), והביאה נייר שכתוב ע"ז ברוסית ובאנגלית שאסור להכניס כמה דברים, כולל בשר

[לפועל שאלנו אח"כ את יהודה שיחי' הקטן והוא אמר שאין ממה לפחד, אבל גרישע אמר לנו שאותו הכלי שרשמו שם המספר (שהי' מיועד בשבילו) צריכים ליקח בחזרה, כי סכנה גדולה אם ח"ו יתפסו את מי שמכר את זה, כי לפני כמה חדשים נעשה חוק חדש, שמי שמקבל עזרה מחו"ל תומ"י חייב 8 שנות מאסר (ומטעם זה קשה ג"כ מכירת החפצים של החבילות, דהרי באופן רשמי הכל נשלח רק בשביל השתמשות המקבל עצמו). ובנוגע שאר הכלים אין סכנה כי אא"פ לתפוס המוכר, שהרי לא רשמו המספרים, ומ"מ אפ"ל מזה בעיות בשבילנו, ולכן הוחלט למסור שתי המצמלמות הגדולות למי שהיו מיועדים (א' לפאלאנסקי וא' לגרישע וואסערמאן בלנ"ג, וגם טייפרעקארדער א' קטן), וליקח בחזרה הטייפרעקארדער הגדול, וטייפרעקארדער הקטן, והמצלמה הקטנה.

בנוגע לפועל לא שאלו שום דבר בחזרתנו, ולא הביטו כלל בהטופס שבו רשמו הכלים וכו']. כל הנ"ל לקח יותר מב' שעות, וכל הנוסעים כבר הלכו, ושדה התעופה כבר הייתה ריק מאנשים, ועדיין התעסקו עמנו.

משם נסענו עם טעקסי מוכנת ע"י "אינטוריסט" להמלון שלנו, ונתנו לנו חדר בקומה השבע עשרה, וכשביקשנו חדר בדרגא נמוכה אמרו לנו שזה יקח הרבה זמן לסדר וכו', [ומעניין שכשבאנו למאסקווע בפעם הב' מלנ"ג, כשלא הי' בהתכנית שלנו להיות שם בשבת, נתנו לנו חדר בקומה תחתונה, משא"כ בפעם הזה, שבתכניתנו הי' להיות שם שבת].

כשבאנו להמלון הי' כבר מאוחר, ולא הי' אפשר לעשות שום דבר אז. ראינו בגלוי המיקראפאנעס בכל חדר וחדר, ומוכן שלא דיברנו מאומה, בנוגע לשליחותינו, כל משך הזמן. וגם שמענו מיהודה שיחי' שאשה אחת בע"ת עבדה במלון זה פעם ואמרה שיכולה להראות החדר שבו יושבים ושומעים מה שמדברים בהחדרים.

בבוקר ביום חמישי בשעה עשר בבוקר, אחר שהתפללתי שחרית בהחדר יצאנו לחוץ. ומתחילה הסתובבנו קצת ברחוב, כדי שלא

שזה לא "ליטעראטור" ואסור להכניס. הסברנו להם שזה בשביל השימוש אבל לא הועיל.

[כנראה שטעינו בזה שלפני נסיעתנו קרענו כריכות הספרים כדי שלא ידעו מה זה, ושלא יהיה נראה כספרים חדשים, אבל כנראה זה גרם אצלם חששות, ולכן הצעתנו לא לעשות כן. אמנם לאידך כנראה אין כדאי להכניס ספרים חדשים, כ"א ישנים שכבר נשתמשו בהם, כי אז רגלים לדבר שזה בשביל שימוש לעצמו].

הם כתבו שמות כל הספרים על איזה טופס, וביקשו שאחתום ע"ז, ולא רציתי באומרי שאינני מבין מה שכתוב שם, וברצוני להוסיף שורה אחת באנגלית, שהנני חותם ע"ז שלקחו ממני הספרים, ולא הסכים בשו"א, גם אחרי ההפצרות, ובלית ברירה חתמתי.

באמצע השקו"ט אמרתי לו בדא"ג שאת ה"אלגעמיינער זשורנאל" אינני צריך, כי לקחתיו רק לקריאה בעת הנסיעה, וכבר גמרתיו [- אף שלא היה זה אמת] הנה כשאמרתי שאינני צריך אותו, תומ"י החזירו לי, הכל להיפך...

גם לוקחנו (בנפרד כמוכן) לחדר מיוחד, ובדקו את כל הכיסים שלנו, גם את הגוף ואת המעיל וכו'.

בס"ה הכנסנו: ג' זוגי תפילין דרש"י וזוג א' דר"ת. 4 טליתות. 4 גארטעלאך. 5 סידורים קטנים. בערך 5 ט"ק. 12 מזוזות. 4 רצועות לתפילין. סכין לשחיטה. 2 אבנים בשביל הסכין. דיו לספרות. צבע לרצועות. 8 פונט מצה. 5 כדורים גדולים של ציצית. בערך 10 שייטלאך. כמה יארמולקעס. כמה צעצועים עם צבאות ה'. כמה רפואות לאותם שביקשו. כמה טיכלאך. כמה צרורות של בד מיוחדות לבדיקות טהרה. גם המצלמות והטייפרעקארדעס וב' שעונים.

רשמו על טופס מיוחד את כל המצלמות וטייפרעקארדעס שהבאנו, וא' מהם רשמו עם המספר וזה גרם אצלנו דאגה, כי הבאנו זה לעזוב שם, וכיון שרשמו אותם, כמעט ואא"פ לעזוב אותם, כי בעת החזרה יכולים לשאול איפה כלים אלו? למי נתתם?

הכתובת המדויק שלו, אבל אמר לנו ש"מפני מראית העין" לא להגיד לנהג טעקסי את הכתובת האמיתי, כ"א כתובת קרוב להכתובת האמיתי, ולקחנו טעקסי ובאנו לביתו, ושמחתו הייתה גדולה.

בתחילה מסרנו לו ד"ש מבית חיינו, ואח"כ דברנו אודות משפחתנו וכו' וכו'. בינתיים בא יהודה שיחי' (הקטן), ואחרי משך זמן של דיבורי היכרות וכו' דברנו אודות המצב שם. וסיפר לנו איך שהוא מפחד וכו', ובפרט לאחר מאסרו של ר' משה שיחי' אברמוב. וסיפר לנו מה שנעשה בהביכ"נ בשמח"ת (כמדומה לי שכוונתו לשמח"ת תשמ"ג) איך שבאו אנשי הקג"ב באמצע ההקפות וסיבבו את הביהכ"נ, וזה גרם התעוררות גדולה אצל המתאספים, והתחילו לשיר בקול רם "ניעט ניעט ניקאווא", והמשטרה לא ידעה מה לעשות, כי מצד אחד לא היה להם על מה לתלות טענותיהם, כי לא היו שם שום שיכורים, וגם שרו ברוסית, ולאידך ה"ז הקפות וכו' ונשלחו ממשרדם וכו', לכן רשמו שמות של כל המשתתפים, ואותם שלא היו להם דרכונים לקחו למשרד המשטרה וכו'.

[– א' מאנ"ש התעורר ביותר, ועמד מלא קומתו ואמר בקול רם שעד עתה לבש ציצייתו בפנים, ומכאן ואילך יוציאם לחוץ].
בכל אופן – לכו"כ מאנ"ש היו צרות מזה.

מסרנו כו"כ מהשליחיות ליהודה שיחי', כמו רשימת אנשים הצריכים מצות לפסח, גם אלו הצריכים טו"ת וכו'. גם מסרנו לו הרפואות למסור וכו' וכו'. והוא מסר לנו את כל התכנית שסידר בשבילנו.

גם ביררתי את מצב הגירות והגיטין וכו', כי בכלל יש שם הרבה גרים [כי כו"כ נשואים לגויות, וכשנעשים בע"ת, אם האשה מסכמת להנהגותיו, היא מתגיירת. גם יש שם כו"כ הנולדים מנשואי תערובת, והאם היא גוי', ומהעדר הידיעה חושבים שהם יהודים, וכשנעשים בע"ת צריכים להתגייר]. ונתברר שהבי"ד הוא בעיקר: ר' געטשע שיחי', והוא מצרף לעצמו עוד ב' אנשים, כמו ר' אברהם שיחי' מילער (זקן, תלמידו של

יהי' בולט שאנו הולכים לצלצל תומ"י, ונתברר שהלכנו אצל ה"קרעמלין", מקור הטומאה. ואחר חצי שעה בערך צלצלנו תחלה לה"אמעריקן עמבעסי" להודיע שאנו נמצאים כאן, ורשמו כל הפרטים. [דא"ג: בכלל אמרו לנו שטוב יותר לצלצל להעמבעסי מהמלון, כדי שידעו שנרשמנו בהעמבעסי].

אח"כ נסיתי לצלצל את מספר הטלפון שנתנו לנו כדי להתקשר עם יהודה שיחי', אבל לא הצלחנו, חיכינו עוד משך זמן וצלצלתי עוה"פ, וג"כ בלי הצלחה, ובנתיים חששנו שאולי הולכים אחרינו, ורואים שמתעסקים כ"כ בצלזול, לכן החלטנו לחזור להמלון לזמן קצר, ואח"כ לנסות עוה"פ.

-בכלל- בהיותנו בחוץ בפעם הא' הסתכלנו בפני האנשים וכו', וראינו בבירור ובגלוי הדאגה וכו', בפני כל האנשים. גם: הרחובות מלאים אנשי קג"ב, ומסתכלים על כל בנ"א, שזה גופא גורם מצב של רוח פחד. גם: מקבלים ההרגש שכל האנשים מסתכלים אליך בחשד (וכן א' על חברו – לא רק על "טוריסטען"), וכ"ה בהמלון: בכל פינה ופינה נמצאים אנשים, בין בלבוש צבאי ובין בלבוש רגיל, ומסתכלים על כל הנכנסים ויוצאים. ופשוט שאם מישהו לבוש באופן משונה מסתכלים ביותר עליו. ולכן מוכרח להתלבש בלבוש כזה שלא יהי' בולט שזה "טוריסט", כי זה גורם חשד עוד יותר. וכשנכנסים לביתו של מישהו, תיכף יראו השכנים ש"טוריסט" נכנס לבית זה, וזה יכול לגרום בעיות, כי בכלל השכנים מספרים הכל למשטרה – כן סיפרו לנו שם.

נוסף ע"ז סיפרו לנו שלפעמים מנסים אנשי הקג"ב את ה"טוריסטן" [ולדוגמא: באמצע הרחוב, לא רחוק מהמלון, ניגש אלינו א' שתחלה ניסה לראות אם אנו אמריקאים, ואח"כ הציע לנו למכור לו "דאלערס", וכמובן אמרנו לו שזה אא"פ ואסור וכו'. אבל אמרו לנו שם שאפשריות קרובה שזה הי' מאנשי הקג"ב לנסותינו).-.

כשחזרנו להרחוב עוה"פ, לקח כמה זמן עד שסו"ס התקשרנו עם ר' געטשע שיחי', ונתן לנו

שעלינו לקרב כל בנ"י, ויש ענין גדול בקירוב (אותם הנק') מתנגדים, ושזה רצון כ"ק אדמו"ר שליט"א, וסוכ"ס הסכים וצלצל לעסעס, והתדברו שביום פורים בערב נצלצל אליו. [אחרי כמה ימים אמר לנו יהודה שי' שמבין הוא את הענין, ושמכאן ולהבא כשיבואו השלוחים הבאים יהי' מהתכנית שלו לסדר פגישה גם עסעס והקבוצה שלו]. גם סידר כבר פגישה עם החוג של פאלאנסקי.

הנחנו אצל יהודא שיחי' כמה תשמישי קדושה, וגם לר' געטשע שיחי' נתנו מזוזות ודברי מאכל.

אח"כ נסענו להמלון ע"מ להפגש בעוד זמן קצר במקום מסוים המדובר בינינו, לא רחוק מהמלון, ומשם לנסוע להגיד שייעורים – אשתי תחי' תסע עם אשה א' להשיעור של הנשים, ואני להשיעור של האנשים.

בזמן ומקום המדובר נפגשנו, ואשתי תחי' נסעה עם מרת גאולה תחי' אשת ר' עזרא שיחי' (האופה), ואני נסעתי עם יהודה שיחי'.

בשיעור שלי השתתפו בערך עשרה אנשים, ובתוכם: ר' ארי שיחי' קצב, ר' אורי שיחי' קאמישאוו, בנו של ר' קלמן מלך (ב' בחורים יקרים, לומדים קצת לפי"ע, חסידישע בוחרים וכו' וכו'), ועוד כו"כ, ותוכן הדבור הי' ענין פורים ע"ד החסידות. גם מסרתי ד"ש מבית חיינו, וספרתי כמה סיפורים. גם מסרתי להם הסיבה לזה שלא שלח כ"ק אדמו"ר שליט"א משקה (מפני הזהירות), והוספתי שבטח אין חסר כלל בהשפעות וכו'. וא"כ יש בזה משום יתרון, כי עכשיו אין ההשפעות מוגבלות כלל וכו'. ושיעור זה נמשך עד קרוב לחצות.

אשתי תחי' דיברה לפני הנשים, והיו שם בערך עשרה נשים, ובתוכם: גאולה תחי', שרה תחי' גרבוז, לאה תחי' שאכנאווסקי, ועוד. והייתה בתוכם גם אשה אחת בשם אילנה, שלא רצתה להגיד שם משפחה, וסיפרה שבנה נעשה בע"ת, והיא נמשכת אחריו בדרכיו. תוכן הדיבורים הי' אודות פורים, גודל זכות הנשים, אסתר וכו'. גם התענינו הנשים הרבה באופן חינוך ילדים בארה"ב וכו'.

ה"חפץ חיים", אומרים שהוא למדן גדול, אבל לא נפגשתי עמו, כי בכלל לא הלכנו לביהכ"נ חוץ מפורים, כי כן אמרו לנו שלא כדאי לילך באם אין סיבה חזקה לזה – אבל אין ברור שזה אמת, ואולי כדאי לילך לביהכ"נ – ואותו ר' אברהם שיחי' מילער יש לפגוש אותו בהביהכ"נ), ועוד א', לפעמים הוא ר' קלמן מלך שיחי', ולפעמים הוא ר' אורי קמישוב, והרבה פעמים ה"ז הנק' "דער... רב", והרבה מאנ"ש מפחדים ממנו, אבל ר' געטשע שיחי' אמר שאין לו ברירה ומוכרח לקחת אותו, כי הוא היחידי היודע "הלכה" לפי"ע, ובנוגע גיטין ג"כ ה"אדעסער רב" הוא המתעסק בזה.

ז.א. שבכללות אין שם שום בי"ד, ובפרט היודע בטיב דברים אלו.

מצד השני, כשיש אצלם "שאלה מסובכת קצת" אין עושים מאומה עד שמבררים מחו"ל.

דברנו הרבה עד"ז, איך לשפר המצב. ודברנו ע"ד אפשריות להשתדל שמישהו היודע בטיב ענינים אלו יסע כחלק מהמשלחת האמרקאי לה"אמבאסאדע" וישהה שם כשנה וכו', אבל פשוט שזה כרוך עם הרבה בעיות.

(אח"כ כשנפגשנו עם גרישא שיחי' ראזנשטיין הראה אי שביעות רצון גדול מהנעשה שם אודות הגירות וכו' והבי"ד, ואמר שאין מתערב בזה, אבל בעיניו אי"ז טוב כלל, ובכלל למה צריכים כל הגירות הזה וכו' וכו').

גם ביררנו ע"ד מצב השחיטה שם: למשך זמן הפסיק ר' מרדכי שיחי' ליפשיץ מלשחוט, והטעם הי' מפני שלא הרגיש בטוב, אבל הטעם העיקרי הי', שעשה "שביתה", וחשב שע"יז יכריח שההנהלה הרשמית של הקהילה תתן לו רשיון ללמד שחיטה לכמה צעירים, כי ע"פ החוק אסור ללמוד שחיטה בלי רשיון] – הוא התחיל פעם ללמד עם כמה במחתרת, ולבסוף הכריחו לו להפסיק]. אבל ראה שאין פועל מאומה ע"י "השביתה" שלו, לכן התחיל שוב לשחוט.

בקשתי מיהודה שיחי' לסדר בשבלינו פגישה עם עסעס, אבל מתחלה אמר שלדעתו אי"צ, כי בכלל אין לאנ"ש קשר עמו, אבל הסברתי לו

הקיר תלוי שלט של "מי שברך" למינת ס.ס.ר. -בג' מצרים, כן אומרים שם]].

אחר קריאת המגילה נסעתי לביתו של ר' אורי שיחי' קאמישאו, ואשתי תחי' נסעה לביתה של גאולה תחי'. נסענו עם ה"מעטרא", והי' ממש ציור יפה לראות במאסקווע קבוצה של בערך ט"ו אנשים מגודלי זקן וכו' נוסעים ביחד.

כשנכנסו להבית נכנסו ב' ב' ולא כולנו בב"א, אבל אעפ"כ נתעורר איזה חשד בהאשה השומרת למטה, ועלתה למעלה (לאחר שכולנו נכנסנו) עם טענה וכו'. ר' אורי שיחי' נכנס להחדר שבו ישבנו, קצת מבולבל עם פחד וכו', ומילא כוס עם משקה ואמר לי שזה "כדי להמתיק הגבורות", וחזר עוה"פ ואמר שעוד אינם ממותקות, ומילא את הכוס עוה"פ ונתן לה, ואז נרגעו כולם, ואמרו שהכל בסדר.

דברתי ע"ד גודל ענין המס"נ שלהם (תוכן זה דברתי בכל שיעור) – ושלמרות שצריכים לבטוח בה' באמת שיוצאים משם, מ"מ בעת שהם שם צריכים ליקר כל רגע, וביארתי להם פתגם כ"ק אדמו"ר (מהוריי"ץ) נ"ע, שגם בעד מיליאן דאלער לא ילך עוה"פ למאסר, אבל לאידך לא ימכור, גם בעד מיליאן דאלער, רגע א' של המאסר שלו. והסברתי להם מה שדיבר כ"ק אדמו"ר שליט"א בהתוועדות ש"פ תשא, שושן פורים קטן, השתא, אודות גודל ונחיצות ענין החינוך במדינה ההיא*. ובכלל סיפרתי להם כמה מפתגמי כ"ק אדמו"ר שליט"א בזמן האחרון במעלת המס"נ שלהם [כי הם עצמם אינם מרגישים שמש"נ, כי מה שהם עושים, זהו דבר פשוט אצלם]. והיו בהתעוררות, וכמה מהם שתו

ביום שני בבוקר נפגשנו עוה"פ בביתו של ר' געטשע, ולמדתי שם עם יהודה ענינים בדא"ח, וגם שאל כמה שאלות בנגלה. גם עזרא הי' צריך לבוא, וחכינו וכו' אבל לבסוף לא בא.

בנוגע לש"ק הזמין אותנו ר' געטשע שנסעוד אצלו, אבל יהודה אמר לנו שלדעתו אין כל תועלת בזה וכו', ויהיו בזה כמה בעיות, והחלטנו להשאיר בהמלון בש"ק. והי' זה שבת מזור, כי לא הי' לנו ספרים (כי לקחו הכל), וגם אא"פ הי' לנו לדבר ענינים השייכים לעבודתנו (משא"כ בימוה"ח הרי אפשר לכתוב).

במוצש"ק, ליל פורים, נפגשנו במקום המדובר עם יהודה ונסענו לביהכ"נ. הרחוב הי' מלא אנשים נשים וטף, והמטרה הייתה שם לשמור על הסדר כביכול.

נדחקנו בין האנשים ונכנסנו בפנים, בהביכ"נ הקטן שעל הצד [בהביהכ"נ הגדול הי' כבר לאחר קריאת המגילה], והיו שם הרבה אנשים נשים וטף. הרבה מהאנשים היו מגודלי זקן, והרבה הם מאנ"ש, והרבה שלא מאנ"ש. שם פגשתי את ר' מרדכי שיחי' ליפשיץ השו"ב, את יהודא שיחי' (הגדול) בארטנאווסקי, את גרישע שיחי' ראזנשטיין, ועוד הרבה. נתתי לכו"כ מהם תשמישי קדושה, דברי מאכל וכו', [וכמובן עשיתי זאת באופן שלא יהי' ניכר שהנני נותן משהו].

התפללנו ערבית, ואח"כ קראו את המגילה, (אבל לא הייתה הקריאה כדבעי), בעת הזכרת שם המן עשו רעש גדול עם התעוררות גדולה, והרגשנו שהם מכוונים להמן שלהם ג"כ [אף שבאופן רשמי מתפללים לשלום הממשלה, ועל

* ממאמר ש"פ תשא שושן פורים קטן, ד"ה וקיבל היהודים: והנה מאמר הנ"ל של כ"ק מו"ח אדמו"ר, במעלת הלימוד דתשב"ר, דמפי עוללים ויונקים יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם, נאמר בשנת פרוז"ת במדינה ההיא, כשהיו כמה העלמות והסתרים, ובכ"ז הורה להתעסק וללמוד עם תשב"ר [וזה ביטל את הגזירה אז, ע"ד הנ"ל בפורים שביטול הגזירה הי' ע"י המס"נ דתשב"ר], ומזה מובן בנוגע לזמננו זה, שעכשיו כש"כ צריכים להתעסק וללמוד עם תשב"ר גם במדינה ההיא, כי עכשיו ה"ז בנקל יותר לאחר שכ"ק מו"ח אדמו"ר כבר סלל את הדרך. ובפרט במדינות אלו שהם במצב של הרחבה, הרי בודאי שצריכים להתעסק וללמוד עם תשב"ר. והיינו, דאף שכנ"ל הרי גם במדינה ההיא העבודה עכשיו היא בנקל יותר, כי כ"ק מו"ח אדמו"ר כבר סלל את הדרך, בכ"ז הרי זקוקים שם לעניין המס"נ בכל יום, משא"כ במדינות אלו הרי לבד זאת שאין מנגידים להתעסק עם תשב"ר, הנה עוד זאת שגם עוזרים בזה, ועד שגם אוה"ע עוזרים בזה, שוהיו מלכים אומניך ושרים מניקותיך, הרי בודאי שבמדינות אלו צריך להיות ההתעסקות עם תשב"ר ביתר שאת וביתר עוז... [המו"ל].

של הלילה. ר' אורי קמישוב ירד לפני התיבה, וממש היה רוח של "770" ... במאסקווע! -

בביתו של ר' זאב שיחי' התחילו להכין הכל להתוועדות – [ובנתיים עברתי על כל הדלתות לראות איזו חייב במזוזה וכו', ובאמת הי' חסר מזוזה במקום א', ובמקום א' לא הי' על המקום הנכון] - זהו דוגמא לחוסר הידיעה שלהם, אף שהם יר"ש בתכלית], ונתתי לו מזוזה.

הי' שם אברך א', מדעי, כבר נעשה בע"ת, אבל עדיין היו לו כמה קושיות וכו', ושאל ממני כמה שאלות וכו', וגם ביקש ממני כמה מזוזות וכו'.

אח"כ התחילו האנשים לבוא, והיו שם בערך 50-60 אנשים כ"י. ופשוט לא היה מקום לישב. נט"י לסעודה, והכינו סעודה עם כל טוב (גם לפי"ע ארה"ב היה זה סעודה הגונה). דברתי לפנייהם בענייני פורים משיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א, במעלת מס"נ, נחיצות חינוך הבנים, ספרתי להם סיפורים רבים מכ"ק אדמו"ר שליט"א, וסתם מאורעות מבית חיינו, שאצלם זה מחיה נפשות ממש.

גם ר' מרדכי שיחי' ליפשיץ הי' שם, שבד"כ אינו בא להתוועדות, מחמת פחד, אבל בפורים זה בא, ושתה משקה, והי' בהתעוררות גדולה (שזה הי' גם לשביעת רצון שאר המשתתפים). וצעק אלי: דו פארסט דאך צום רבי'ן, שטורעם אויף ביים רבי'ן! וויפל א שיעור?! זאל שוין זיין א ישועה וכו'. ודבריו אלו היו בשם כולם.

ר' אורי שיחי' קמישוב לקחת ע"ע לצאת (להוציא) את כולם י"ח "עד דלא ידע" (כי ספרתי להם שבהתוועדות כ"ק אדמו"ר שליט"א עושים כן הרבה פעמים בפורים, בפקודת כ"ק אדמו"ר שליט"א), ובאמת שתה הרבה ודיבר כמה ענייני התעוררות וכו'. גם איקלע לידו איזה "ביכל" ברוסית לילדים עם איזה סיפור אודות חתול וכיו"ב, וקרא את ה"ביכל" בקול רם, ותירגם כל פיסקא ופיסקא בעבודה רוחנית.

גם ר' זאב שיחי' שאכנאווסקי דיבר ותוכנו: נתן תודה להזקנים מאנ"ש (ר' געטשע, ר' מרדכי ליפשיץ, ר' יהודה בראטנאווסקי, ועוד) כי סו"ס

"לחיים" הרבה. ולימדתי אותם כמה ניגונים שלא ידעו, ההתוועדות נמשכה עד שעה שלש וחצי בערך.

אשתי תחי' הייתה בביתה של גאולה, כנ"ל, ושם הייתה עוד אשה אחת, ולמדו ענייני פורים ופרשת השבוע [אמה של גאולה תחי' הייתה שם, וגאולה תחי' מפחדת ממנה, לכן הכניסה את אשתי תחי' בחשאי, מן הצד וכו'].

ביום פורים בבוקר חיכינו במקום המדובר ליהודה שיחי', אבל לא בא (כנראה מפני ששתה קצת יותר מדאי בלילה), ונסענו, סוכ"ס, בעצמינו להביהכ"נ, ואף שלא ידענו הכתובת, כשאמרנו להנהג של הטעקסי "סינאגאגע", ידע איפה הוא.

באנו להביהכ"נ להמנין הב' שהתחיל בשעה 9:30, והיו שם הרבה יהודים (אבל לא כבלילה). ושם פגשנו את ר' קלמן מלך שיחי', ועוד כמה, וגם התדברנו עם גרישע שיחי' ראזנשטיין להיפגש בלילה. הרבה מהמתפללים נתנו משלוח מנות איש לרעהו, והי' ממש רוח של פורים.

בעת התפילה בא איש א' עם מצלמה ולקח תמונות בעת כל התפילה מכל המתפללים, ושאלתי את ר' געטשע – מיהו? ואמר לי בפשטות "ער איז פון זייערע (ז.א. הקג"ב) מענטשן". ראיתי שהרגישו המתפללים אי נעימות מזה, אבל כמובן לא אמרו דבר.

אחר התפילה ירדנו למטה לראות את המקוה, וראינו, שההצעה שהציעו השלוחים לפנינו לתקן, עוד לא נתתקן, מצד כמה טעמים וכו', אבל אמרו שאחר חה"פ יתקנו תומ"י [ועל השלוחים הבאים לברר].

אח"כ נסענו עם ר' זאב שיחי' קוראווסקי לביתו, כי שם היה עומד להיות ההתוועדות הגדולה של פורים, [ר' זאב שיחי' הוא אברך בע"ת עם ב' ילדים, אברך עדין מאד, והוא סבל ג"כ מהקג"ב אחר שמח"ת הנ"ל, ויש לו בעיות בנוגע לגידול ילדיו שיחיו, אבל עושה כל מה שביכולתו במס"נ. סיפר לנו שלפעמים הולך ברגל בשבת, להתפלל בביהכ"נ, כמה שעות.]

- לפני שעזבנו את הביהכ"נ התחיל עוד מנין להתפלל – אותם שבאו מאוחר מפני ההתוועדות

נקח אותו עמנו, וגם שיהי' מונח בתיק של אשתי תחי', כי זה ממעט העלולית לבדיקת הקג"ב. וכשנבוא לביתה, נגיד לה להחביא את הספר תומ"י, כי אפשר שתיכף לאחר שניכנס להבית, יכנסו אנשי הקג"ב אחרינו, וימצאו את הספר, ויהי' סכנה להם ולנו. (ובאמת – כמה פעמים היו אפשריות לשוטר לבדוק אותנו, וכ"ז שהי' הספר עמנו, פחדנו – אבל ב"ה לא אירע שום דבר).

אחר השיחה עם גרישע צלצלנו לעסעס, ואמר לנו שאפשר לבוא אליו תומ"י, ונסענו אליו, וקיבל אותנו בספ"י, ולא הי' נראה ממנו שום התנגדות וכיו"ב, אדרבה: התעניין מהנעשה בבית חיינו וכו' וכו'. (אבל אנ"ש אומרים שהוא מדבר "ווי עס לויענט זיך אים"), וכשאמרתי לו שברצוני להגיד שיעור לפני הקבוצה שלו, הסכים בלי היסוס, וסיפר לנו שיש לו בערך עשר קבוצות של שיעורים, ובכל קבוצה בערך עשרה אנשים, וגם יש שיעורים לנשים ולילדים, וגם בקיץ יש להם קייטנא לילדים [והאמת – שיש לו, וגם לפאלאנסקי, יותר שיעורים ממה שיש לאנ"ש, ומאורגן יותר. ודברתי עד"ז עם יהודא, ועם עוד, ואמרו שאנ"ש מפחדים יותר, לפי שהם חסידים וכו'. ובכל אופן – חסר קצת אירגון אצל אנ"ש, אבל הי' קשה מאוד בשבילי לתבוע את זה, כי כל דבר קשור עם מס"נ, ומי יכול לתבוע מס"נ? ובפרט שבכלל הם מס"נ על כל דבר, בחינוך ילדיהם, בשמירת שבת, באכילת כשר וכו', ומדקדקים בקלה כבחמורה. ובזה אפשר לראות בגלוי ובבירור החילוק בין אנ"ש להשאר: אותם שאינם מאנ"ש, אף שכמעט כולם מגודלי זקן, מ"מ יש להם בלוריות, אינם מדקדקים בחלב ישראל, פת ישראל וכו', משא"כ אנ"ש מדקדקים בזה, ורואים ה"אידעלקייט" על פניהם].

גם הסתובב הדיבור עם עסעס עד"ד אפשרות יציאה משם, והוא הביע דעתו בתוקף שלפי שאין נוסעים לא"י, לכן הפסיקה הממשלה מליתן היתר יציאה, וטען שבכלל בזיון בשבילם להתיר לצאת מה"גן עדן" שלהם לארצות ה"גהינם", ורק אם נוסעים לארץ המולדת זה מקטין הבזיון, כי יש כאן סיבה צדדית להיציאה, אבל בלא"ה

הם היו הסיבה הראשונה של קירוב כולם ליהדות וחסידות וכו'. וגם גרישע שיחי' ראזנשטיין הי' שם במשך כל הזמן, אף שבתחילה אמר שיבוא רק לזמן קצר והטעם כי מפחד, וכפי שאמר לנו יש עליו בהקג"ב תיק עם "עבירות" חמורות בדרגא הראשונה וכו' וכו', וגם הוא דיבר לפני הקהל – אודות איבערגעבן זיך לפעולותיו של כ"ק אדמו"ר שליט"א...

גם כו"כ נשים היו שם. בתחילה ישבו בהחדר של האנשים, והקשיבו ג"כ לכל הדיבורים וכו', ואח"כ כשלא הי' מקום פנוי, הלכו לחדר אחר, ואשתי תחי' דיברה עמהן וכו'.

בהתוועדות זו שרו ורקדו, והי' ממש "פריילאך" מאד, ובעת מעשה שכחנו שנמצאים אנו ברוסיא, ואמרו שכבר מזמן שלא הייתה התוועדות כזו, כי בזמן האחרון פחדו לארגן התוועדויות עם הרבה משתתפים.

גם דברתי באופן פרטי עם כמה מהמשתתפים ע"ד כמה בעיות שיש להם.

גם הייתה שם נערה אחת בע"ת, הלומדת קבלה, ושאלה כמה שאלות בקבלה וזוהר – היא מלומדת, אבל קצת וכו', היא לומדת גמרא עם ר' אברהם שיחי' מילער.

ההתוועדות נמשכה עד הערב.

אח"כ שוחחנו עם גרישע שיחי' אודות מצב היהדות שם, ועניני הפצת היהדות שם. גם מסר לנו ספר ברוסית שכתב ע"מ למסור למרת קויפמאן באדעסא, וגם עוד שליחויות לשם, עם כמה כתובות של יהודים הדרים שם, וגם הזהיר לנו ששם הקג"ב מדייקים יותר וכו'.

[מרת קויפמאן זו, היא אשה מלומדת וכו', ויודעת ג"כ אנגלית בטוב, והיא מתרגמת ספרי קודש מאנגלית לרוסית בשביל גרישע שיחי', ובעת ההיא הייתה באמצע תירגום הספר ע"ד אדמוה"ז מר' ניסן שיחי' מינדל – והיא מוסרת ספרים מסוג זה למי שצריך להם, ולכן ביקש גרישע שנמסור לה הספר שהוא תירגם "ומדפיסו" ע"י "זיראקס" בהרבה העתקות – דבר שהוא "חטא" גדול ברוסיא – ומטעם זה אמר לנו שלא להשאיר בחדר המלון שלנו בשו"א, כ"א שתמיד

הכניסה להבית הייתה מאוים מאוד. מעולם לא ראינו כניסת בית כזה, ולא ידענו באיזה מספר דירה גרים, אבל פחדנו מלשאול מישהו, כדי שלא יודע להם שהלכנו אליו, וזה יגרום בעיות בשבילו, אבל בלית ברירה החלטנו שאני אעמוד בחוץ, ואשתי תחי' תדפוק על דלת א' ולשאול על משפחת קויפמאן. היא דפקה על דלת, ומישהו פתח את הדלת במקצת, וכששאלה: "קויפמאן?" הראו לה שזה למעלה, וסגרו את הדלת תומ"י. עלינו על ה"מדריגות" [הי' ממש סכנה לעלות במדריגות אלו!]

דפקנו על הדלת, ואחר אמירת "ד"ש מגרישע" פתח ר' אברהם שיחי' קויפמאן את הדלת, השמחה שלו הייתה גדולה עד למאד. מסרנו לו קופסת מצות, ועוד אוכל לפסח, והי' שמח מאד מאד. הוא "פיזיסט", מגודל זקן, בע"ת, דר בעניות גדולה, וסיפר לנו על מצב היהדות באדעס. יש שם ביהכ"נ, אבל אין מקוה, והשוחט שם אינו כדבעי [- כן אמר להם ר' יצחק שיחי' קאגאן מלנ"ג]. בכלל יש שם בערך ד' או ה' משפחות שומרי שבת, ויש הרבה המעונינים ביהדות. לפני כמה זמן בא גרישע שיחי' וואסערמאן מלנ"ג ואירגן כמה שיעורים, אבל הקג"ב קראו לו, ואמרו לו שאם יארע זה עו"פ יאסרו אותו.

סיפר לנו שבלייל פורים, אחרי קריאת המגילה בביהכ"נ, נתקבצו עוה"פ בערך ט"ו אנשים בביתו של א' לשמוע המגילה עוה"פ, כי לא קרא הבעל קריאה כדבעי. ואח"כ ביום פורים אירגנו "פורים שפיל", והיו שם כששים איש, והי' זייער פריילאך (גם היו שם ב' בחורים מא"י, כנראה, נשלחו ע"י הציוניסטן). אבל היום – באותו יום שבאנו – עשו הקג"ב חיפוש בב' בתים (כן חשב אז), ואשתו נסעה לביתם של כמה מהשכנות להחביא כמה דברים כי חששו שאולי יחפשו גם אצלם.

בינתיים באה אשתו גאולה תחי', והיא שמחה ועליזה וכו' (למרות כל הבעיות). סיפרה לנו אופן החיים שלהם, ובין הדברים סיפרה שעכשיו נוסעת למקוה לקייב [ודא"ג – צריכים

בזיון להם להרשות לצאת. הסברתי לו דעת כ"ק אדמו"ר שליט"א, אבל כנראה לא נתקבלה. ובכלל ראינו שאצלו (וכן אצל הרבה שם, גם מבין אנ"ש) העיקר הוא יציאה לא"י, עד שכאילו אומרים שלצאת לארה"ב וכיו"ב כמעט שאין כדאי להם. ביום ב' באנו עוה"פ לביתו של ר' געטשע, ושם למדתי עם יהודה שיחי' ועזרא שיחי', ואשתי תחי' למדה עם גאולה תחי' - למשך הרבה שעות (עוד כמה היו צריכים לבוא, ולא באו – ובכלל קשה להיפגש ביום כי כולם טרודים), ובערב נסענו ליתן שיעור לקבוצה של פאלאנסקי. היו שם עשרה אברכים כ"י, והשיעור הי' למשך של כחמש שעות בערך. אני רציתי בדוקא לדבר בענין בנגלה, אבל הם רצו שאבאר להם מהות ענין החסידות. לא רציתי, כדי שלא יאמרו אח"כ שחסיד מדבר רק ע"ד חסידות, אבל הפצירו בי והסכמתי, ודברתי בנושא זה הרבה זמן, ושאלו הרבה שאלות (וראיתי מכמה קושיות שהקשו, שזה בא ממה שאחרים סיפרו להם ענינים נגד החסידות וכו'), והסברתי להם איך שכל הקושיות ששומעים באות רק מפני עם-הארציות והעדר הידיעה וכו', ואחר שסיימתי עניין הנ"ל אמרתי להם שבכל אופן רצוני לדבר באיזה סוגיא בנגלה, ודיברתי עמהם בעניני חזקת ג' שנים, כי הם לומדים עכשיו חזקת הבתים, ודברנו בזה משך זמן, והיו שבעי רצון.

אח"כ דברתי עם פאלאנסקי עצמו, וסיפר לי קצת מפעולותיו ואודות הקבוצות שלו וכו', ושאל אצלי כמה שאלות בעניני דא"ח. ביום ג' נסענו לאדעסא ע"י "עראפלאט", והגענו לפנות ערב, ואחר בואנו להמלון יצאנו לנסוע לביתו של ניפאמניטשנע [כי לפני נסיעתנו אמר ישעי' שיחי' גיסער – שבא לא"י מאדעסא לפני כמה חדשים – שהוא יודיע להם ע"ד בואנו, ושהם יארגנו שם איזה שיעור וכיו"ב], אבל מפני כל האזהרות וכו' ששם יעקבו אחרינו וכו' הסתובבנו תחלה בחוץ עד שסו"ס לקחנו טעקסי לביתם, אבל הי' קשה למצוא הבית, וגם לא רצינו להסתובב הרבה מסביב לבית זה, לקחנו טעקסי לביתו של קויפמאן, וסו"ס מצאנו הבית.

לבייתו. אמנם תומ"י צלצלנו עוה"פ להיודע איזה פרט, ואמר לנו הבן הקטן כ"פ שאין אביו בבית, ולקחנו את זה כרמז שלא לבוא [אבל באמת נודע לנו אח"כ שרק יצא מהבית ע"מ לחזור לאחר זמן קצר], וצלצנו לר' זלמן זאב שיחי', ונתן לנו הכתובת שלו, ולקחנו טעקסי לבייתו (מהלך של כג' רבעי שעה).

אצלו הנחנו קופסת מצות, תשמישי קדושה, דברי מאכל וכו' ע"מ לחלק בין אנ"ש. גם הנחנו שם הרבה דברי מאכל למסור לר' יצחק שיחי' קאגאן, שהוא מוסר אותם ליהודים אסירים. ושם למדנו ביחד במשך זמן מאמר דא"ח, ואשתי תחי' דברה הרבה עם אשתו תחי'.

בכלל הוא מפחד מאד, כי הולך לקאלעדזש, ואם יחשדו אותו באיזה "חטא" יסלקו אותו משם, ואז יהי' מוכרח לילך לצבא, כי הוא עוד צעיר ביותר, וזהו מקום מסוכן בגו"ר.

ואעפ"כ אירגן בשבילנו שיעורים, וגם לא הלך ביום א' לקאלעדזש כדי שיוכל ללמוד וכו', דבר הקשור עם בעיות וכו', ובכלל הוא יר"ש ביותר, ואשתו התאוננה שאינו אוכל שום דבר, לא בשר ולא חלב וכו', וגם הוא לומד ומבין עניני חסידות וכו'.

הוא סידר שלמחרת נבוא עוה"פ ללמוד עמו, ואולי יהי' שם עוד מישהו, וגם סידר שבלייל שבת נסעוד אצל ר' יצחק שיחי' קאגאן, וביום ש"ק אצל א' הנק' אליעזר, והוא יזמין לבייתו, לאחר הסעודה, כו"כ מדענים לדבר וכו' (אלא שלפועל ביטל אליעזר התכנית מפני פחד – כן אמרו לנו). ביום עש"ק נסענו עוה"פ לר' זלמן זאב, ולמדנו ביחד כמה שעות.

היו לו כמה שאלות ששאל מכ"ק אדמו"ר שליט"א (ע"י ר' צבי שיחי' גרינבלאט), ולא קיבל מענה, אבל לא רצה שנשאל עוה"פ שלא להטריח על הרבי שליט"א, אף שהם שאלות הנוגעות בנפשו ממש!

אח"כ נסענו לבייתו של גרישע שיחי' וואסערמאן, אבל לא הי' בבית (כי אין לו טלפון). חיכינו שם כמה זמן אבל לא בא.

התדברנו ע"י הטלפון להיפגש עם ר' יצחק נח שיחי' ריווקין בבייתו של ר' יצחק שיחי' קאגאן,

לבקר המקוה שם לראות האם היא כשרה וכו'], אבל לפנ"ז הייתה טובלת בכל חודש, גם בימות החורף, בהים. ואמרה זה בלי התפארות וכו'. גם סיפרה שנסעה עם בן שלה כשהי' בן ב' שבועות למאסקווע כדי למולו, כי לא רצתה בשו"א שיהי' בלי ברי"מ ביוהכ"פ (כי נולד סמוך ליוכ"פ), ולא הי' מקום בהאורון, נסעה כ"ד שעות עם רכבת למוסקווע, וכ"ד שעות בחזרה – אף שהיא הייתה עדיין יולדת, והילד הי' בן ב' שבועות – הכל כדי שיהי' מהול ביוהכ"פ.

סיפרו לנו שיש שיעורים בלה"ק וביהדות מזמן לזמן וכו', והתדברנו שלמחרת נבוא עוה"פ לבייתם ללמוד (ואולי יבואו עוד כמה), כי כנראה לא אירגנו שום דבר לפני בואנו, ומסתמא הי' זה מפני הפחד.

משם נסע עמנו ר' אברהם שיחי' לבייתם של ניפאמניטשנע. שם מצאנו רק מרת ניפאמניטשנע עם בתם יהודית תחי', והיו מודאגים ביותר, וסיפרו לנו שבאותו יום היו חיפושים בשבעה בתים (לא כמו שחשבו לפנ"ז שהי' בכ' בתים), ולקחו טלית ותפילין, מזוזות מהדלתות, גם כל דבר שהי' עליו אותיות יהודיות, גם דברי מאכל מא"י, ובהשגח"פ הבאנו לאדעסא טלית ותפילין, ור' אברהם אמר שיתנם לזה שלקחו ממנו באותו יום הטו"ת.

כשיצאנו מן הבית ראינו מכונית עם אנשים עומדת בחוץ, אותה המכונית שעמדה שם כשנכנסו להבית, ותיכף כשראו אותנו יצא א' מהמכונית, וצלצל בהטלפון. גם לפנ"ז כשיצאנו מבייתו של קויפמאן ראינו מכונית של המשטרה נוסעת לאט לאט, ונעצרה קרוב למקום שעמדנו. עכ"פ אז נעשה ספק אצלנו האם כדאי לחזור מחר לבייתם ללמוד כפי המדובר, כי אולי עי"ז נסכן אותם, ואחר אריכות של שקו"ט הוחלט אצלנו שלא לילך. ולכן כל יום רביעי הלכנו רק לטיול וכיו"ב.

ביום החמישי נסענו ללענינגרעד (ע"י מאסקווע – כי נשתנה התכנית וכו'), ובאנו שם בערב. בהזדמנות הראשונה צלצלנו לדזשעני, ולא הייתה בבית, אבל בעלה אמר לנו לבוא

ואח"כ למדנו ביחד נגלה ודא"ח משך זמן, ואח"כ למדתי עם הבחור הנ"ל שעהיוה"א, ועוד ענינים, ואשתו תחי' הסבירה כמה ענינים, ואשתי תחי' הסבירה כמה ענינים לאשת ר' יצחק וגם למדה עם בתו תחי'.

במוצש"ק, תיכף אחר הבדלה, נסענו עם מכוניתו של ר' יצחק קאגאן לביתו של ר' זלמן זאב, כי הוא אירגן בביתו שיעור לליל זה.

היו שם בערך ט"ו אנשים, ודברתי לפניהם כמה שעות. התוכן הי' ע"ד החיוב לידע וללמוד אודות הבורא ית', עם כמה דוגמאות וביאורים, ושאלו כמה שאלות בענין זה. גם ספרתי להם כמה סיפורים, והיו מעוניינים מאד, אף שלא הי' להם שום קשר עם ליובאוויטש עד אז.

הי' שם א' ושמו אלעקס, הוא רופא ילדים, ושאל כמה שאלות רציניות וכו'. גם הי' שם אברך א', "סורדזשען" לילדים הגר בוילנא ושמו שטאק, והי' אז אורח בלנ"ג, והתעניין מאוד בכל המדובר. הוא דתי עם זקן וכו'.

למחרת בבוקר, ביום ראשון, באנו עוה"פ לביתו של רז"ז, והיו שם עוד כמה אברכים, ולמדתי עמהם דא"ח, מאמר בסה"מ קונטרסים.

אח"כ הלכנו לעוד שיעור, בביתו של אלעקס הנ"ל. המשתתפים היו בד"כ לא דתיים, אלא אלו השייכים לאירגוני ציונים וכו', והם תלמידי היוניווארסיטי. היו שם בערך עשרה אנשים ונשים, והקשיבו בקשב רב. הסברתי להם רמזי פורים ופסח, עניין מס"נ, תוקף נשמת יהודי, הענין דלא יכרע ולא ישתחוה, וכו'. אח"כ נתבקשתי ע"י אלעקס להסביר להם גודל מצות מילה, כי כמה מהם מפחדים למול, והסברתי להם.

גם שטאק הנ"ל הי' שם, ושאל בתמימות, שרוצה ללמוד מילה (כי הוא רופא ילדים), אבל חושב שאינו ראוי לזה, כי המוהל צ"ל יר"ש בתכלית, והוא חושב שהיר"ש שלו אינו מספקת (אף שהוא דתי עם זקן וכו'), וכשאמרתי לו שאדרבה, עליו חוב גמור להתלמד מילה, כדי למול ילדי ישראל בוילנא, שמח שמחה גדולה.

משם נסענו לחתונה שהתקיימה ביום זה. עוד לפני כמה ימים ביקשו ממני שאסדר קידושין

אבל הי' קשה ביותר לנו לקבל טעקסי, ולכן עד שבאנו לביתו כבר הי' מוכרח לילך, כדי לבוא לפני השבת.

בביתו של ר' יצחק קאגאן הי' בחור א' בע"ת, ודברנו עמו בעניני יהדות, וגם בא שם בליל שבת מר אייכנשטיין (כמדומה) הדר בארה"ב בפרינסטון נ. דזש., והוא הפרעזידענט של הרעביניקל קאלעדזש של ה"ריקאנסטראך-שעניסטס", עם בן בגיל י"ב שנה, ודברנו עמו הרבה בעניני יהדות, ואיך שצריך ליקח הוראה מזה שכאן מוסרים נפשם בעד בשר כשר, וישנם הרבה בארצה"ב [והוא בתוכם!] האוכלים בשר בלתי כשר.

ר' יצחק שיחי' קאגאן סיפר לנו כל מצב הענינים שם, לדוגמא, אודות השחיטה, שהשו"ב הרשמי ג"כ טוב לפי"ע, ואם מישהו עומד ע"ג יש לאכול משחיטתו, וגם סיפר שאף שבאופן רשמי אסור לו לשחוט מפני החוק, מ"מ כשהשו"ב הרשמי אינו יכול לשחוט, קוראים לו (ע"י הקהילה הרשמית) לשחוט. גם סיפר שהוא מלמד שחיטה לכו"כ, ומקוה שאברכים אלו, כשיסעו מפעם לפעם להעיררות הקטנות (משם באו) יוכלו לשחוט שם. [והי' לו שאלה אודות א' המוכרח לעבוד שבת א' מכל ב' שבתות, האם מותר לו ללמוד שחיטה, ושקו"ט בענין זה, והמסקנא הייתה שמותר, ואח"כ נודעתי שכבר פסק הר"ר ז"ש שיחי' דווארקין להיתר].

אחר סעודת ש"ק הלכנו להמלון, ור' יצחק קאגאן ליוה אותנו מקצת הדרך, וגם הבחור הנ"ל הלך אתנו כל הדרך, וגם בדרך שאל כמה שאלות בעניני יהדות, וסיפר לנו שהוא ור' זלמן זאב שיחי' נסעו פעם לבקר באהלי רבותינו נשיאנו.

בבוקר התפללנו בהמלון, ולא הלכנו להביהכ"נ, אף שלא הי' רחוק כ"כ, כי לפני כמה שבועות ביטל הקג"ב המנין הקטן שם, ונשאר רק המנין הגדול, עם רמקול וכו', ולמרות שבקשו מהם להשאיר המנין לא הועיל, מ"מ מקוים הם שבימי הקיץ יפעלו לפתוח המנין עוה"פ.

אכלנו סעודת שבת בבית ר' יצחק קאגאן, ובעת הסעודה דברנו הרבה עניני דא"ח וכו',

שכשנחזור למאסקווע מוכרח הוא לדבר עמי דבר נחוץ. [לפועל כשבאנו למאסקווע, ביקשתי את ר' געטשע להתקשר עם ר' קלמן מלך, הוא לא הי' אז בביתו, ובנו הגדול אמר שאף שיש לו (להבן) חום, והוא חולה, מ"מ מפני נחיצות הענין יבוא לביתו של ר' געטשע לשאול ממני השאלה (כי פשוט שא"א לשאול ע"י הטלפון). לאחר נסיעה של קרוב לשעה בא להבית, והשאלה הייתה: מישהו הביא להם במשך השנה קופסת מצה שמורה, אבל הוא נגע בהקופסא בידיים בלתי נקיות, האם מותר לאכול המצות בפסח, ואמרתי לו שהכל כשר, אמנם אח"כ הוסיף עוד פרטים בשאלה (אופן נגיעתו וכו'), כי חשב שאולי הנני מקיל שלא כדין, ואמרתי לו לבסוף שהמצה העליונה יאכלו רק באחש"פ, ושאר המצות כשרים בתכלית, והי' שבע רצון מאד מזה. והתרגשתי מאד מכ"ז: זהו הדבר הנחוץ ביותר עד שמסר לנו בקשה בלנ"ג,

שנעשה כל מאמצים לדבר עמו במאסקווע!]
(האוכל שנתנו בסעודה, הי' רק חתיכות קטנות לחם עם איזה דג, וסאלאט וקצת פירות.)
לאחרי החתונה חזרנו להמלון.

ביום ב' בבוקר נסענו בחזרה למאסקווע. באנו שם אחה"צ, והתקשרנו שם עם ר' געטשע, כי המדובר הי' שיהודא יחכה שם עד שנבוא, ולפועל לא הי' שם, וחכינו עליו בהבית הרבה זמן [כי הוא הבטיח שיארגן שיעורים וכו' בשבילנו לב' ימים אלו – נוסף על השיעור בקבוצה של עסעס שארגנתי ליום ג' בערב כשהיינו בביתו לפני שנסענו ממאסקווע].

בינתיים בא בנו של ר' קלמן מלך (כנ"ל), וגם ר' געטשע שאל הרבה שאלות נחוצות. לבסוף בא יהודר ולמדנו קצת, ואח"כ נסענו לביתו של ר' זאב שיחי' שאכנאווסקי. דברנו עמו בעניני ד"ת, וגם כו"כ דברים הנוגעים למצב הדברים שם, וגם אודות האפשריות שהוא ימשיך להגיד שיעורים (כי הוא מסוגל לזה והי' מתעסק בזה לפני"ז, ומפני רדיפות הקג"ב הפסיק).

אח"כ נסענו לר' גרישע שיחי' ראזנשטיין [-יהודא נסע עמנו אבל לא רצה להשאר שם, ונסע לביתו תומ"י.] אשתו תחי' ובנו שיחי' לא

[כי בכלל לסדר חופה דתית זהו נגד החוק, אלא שבליט ברירה מישהו מהזקנים דשם מסדר קידושין], והסכמתי [-אמנם לאחר המעשה הי' לי קצת הרגש אי נעים מזה, כי לא הי' מאורגן מבחי' המנהגים וכו'. ז.א. לא הי' שום "קבלת פנים". גם לא הי' להם כל מושג של הכנות לחופה, גם לא הי' שם יין מוכן, ופשוט שהחופה נעשית בתוך הבית. אבל הענינים העיקריים היו שם].

בהחתונה נפגשנו עם הרבה מהחרדים דלנ"ג, כמו – עם גרישע שיחי' וואסערמאן – והוא ביקש מאיתנו למסור לכ"ק אדמו"ר שליט"א ול"עזרת אחים" תודה רבה, וביקש למסור שליובאוויטש ו"עזרת אחים" הם היחידים העוזרים להם באמת ובממשות, כי כל השאר עוזרים רק בדברים קטנים לפי"ע, משא"כ ליובאוויטש עוזר להם באופן ממשי בגשמיות וברוחניות.

גם פגשנו הבחור חיים שיחי' בורשטיין, ודברתי עמו הרבה, כי היו לו כו"כ שאלות בנגלה ודא"ח – ועם עוד הרבה שאין אנו זוכרים שמותיהם.

היו שם בערך 70-80 אנשים ונשים, וכולם היו מעונינים בעניני יהדות וחסידות וכו'.

א' מהם סיפר איך שע"י ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א נולד לו בן אחר כמה שנים שלא הי' להם ילדים, ושאל מה יכול לעשות כהכרת תודה לכ"ק אדמו"ר שליט"א, והסברתי לו שע"י שיעזור לעוד יהודים לקרבם ליהדות יהי' זה ההכרת תודה הכי טובה לכ"ק אדמו"ר שליט"א. גם דברתי לפני הקהל. הסברתי להם גודל זכותם במס"נ שלהם, וגם נחיצות ענין חינוך הבנים (כפי שדובר בד"ה וקבל היהודים ש.ז.), וזה גרם התעוררות גדולה אצל כל המשתתפים. [אמנם אח"כ נתעורר ספק אצלינו שאולי לא הי' זה כדאי כ"כ, כי היו שם בנ"א שלא היו מוכרים לאנ"ש, כנראה שהיו קרובי החו"כ. אבל מי יודע וכו'. ובפרט הי' שם א' שעמד אצלי כל הזמן, והקשיב לכל מה שדברתי עם כמעט כאו"א, אבל ב"ה שכנראה לא הי' מזה שום נזק ב"ה].

גם כמה אורחים ממאסקווע באו להחתונה, וא' מסר לי בקשה מר' קלמן מלך שיחי'

שילמדו, כי אין טוב שילמדו חסידות באופן רשמי, ולכן הציע שילמדו פרשת השבוע ע"פ הזוהר, ובזה יכניסו כל רעיונות החסידות וכו'. גם ביקש כמה ספרים וכו'.

לערב הי' מאורגן שיעור אצל עסעס כנ"ל, וגם שיעור בשביל הנשים בביתה של אשת עזרא. אני נסעתי לביתו של עטערמאן (הוא כעין סגנו של עסעס) להגיד שם את השיעור [ובתחלה הי' המדובר שיהי' במקום אחר, אמנם קרוב לשעת השיעור נשתנה לביתו של עטערמאן, ואמרו לי שכן עושים כ"פ, כדי שאם נתוודע הדבר להקג"ב, ויבואו באמצע השיעור לעשות חיפוש, לא ימצאו שום דבר].

היו שם חמשה אברכים [-אמרו שאולי מפני שינוי המקום לא באו יותר], והשיעור הי' בס"פ המפקיד, הסוגיא שבה היו אוהזים, גם שאלו איזה שאלות בעניני חסידות, ולא ראיתי שום ענין של התנגדות לליובאוויטש וכו', ואולי אפ"ל מזה התחלה טובה להשלוחים הבאים להגיד שיעור לפני קבוצה זו.

בהשיעור של אשתי תחי' היו בערך ט"ו נשים, ודיברה בפניהן בהלכות פסח, ובנוגע לחינוך הילדים וכו', ענין טהרת המשפחה וכו', והי' בהלצחה רבה.

באותו ערב נפגשנו עוה"פ עם יהודא שיחי', ומסר לנו שאלה נחוצה לכ"ק אדמו"ר שליט"א (כפי שכבר מסרנו), וכך נפרדנו לשלום.

ביום ד' בבוקר נסענו בחזרה לניו יארק דרך אמסטרדם.

היו שם, כי נסעו לוויילנא לארגן קהילה וכיו"ב ושיעורים וכו'. וסיפרנו לו אודות מר שטאק שפגשנו בלנ"ג וכו'. הוא הציע כמה הצעות למסור ל"עזרת אחים", כמו שלדעתו נחוץ ביותר לפעול אצל כמה מדינות לשדר עניני יהדות ע"י הרדיו, כי "וואיס אוף אמעריקע" ו"קול ישראל" אין מספיק. גם, שכדאי להכניס ע"י "מייקראפילם" עניני יהדות ברוסית, אבל רק אם נכתבים ברמה גבוהה, כי בלא"ה אין בזה תועלת.

[התדברנו, שלמחר בערב, אחר השיעור אצל עסעס, אבוא לביתו עוה"פ לשמוע טיפ מהתוועדות פורים אשתקד, כי לדעתו יש בו הרבה הוראות מה שעליהם שם לעשות, ולראות אם הבין כל הענינים. אמנם לפועל לא אסתייע מילתא, כי מחרת בערב נסעתי עם טעקסי לביתו כשעתיים ולא מצא הנהגה הכתובת.]

ביום ג' נפגשנו עם יהודא שיחי' עוה"פ בביתו של ר' געטשע, ומשם נסענו לביתו של עזרא ולמדנו ביחד כמה שעות [ז.א. שלא אירגן שום דבר במיוחד לב' ימים אלו – ואיננו יודעים אם הי' זה בכוונה או מצד העדר היכולת וכו'.

אח"כ נפגשתי עוה"פ עם פאלאנסקי, ומסרתי לו המצלמה המיועדת בשבילו, ואמר לי שדיבר עם המשתתפים בשיעור שהגדתי לפנייהם [-שכולם הם מגידי שיעורים בעצמם. ז.א. שמה שלומדים עמהם יש בזה השפעה לעוד הרבה יהודים], והוחלט אצלם שכל השלוחים שלנו יגידו שיעור לקבוצה זו, אלא שצ"ל איזה ספר

דו"ח ורשמים מהנסיעה לעבר מסך הברזל

י"ב – כ"ח אלול התשד"מ

שמואל הלוי הבר – שלום בער קלמנסון

שעות. אין חדרים מיוחדים לנוסעים וכ"א מוצא מקום כאוות נפשו אם בחוץ אם בפנים.

בטאלין הורידו המזוודות בחוץ ליד הכניסה לאולם, עפ"י בקשתי לקח סבל את המזוודות בעגלה והכניסם לפנים. לאחר בדיקת הדרכונים שעבר בנקל, נגשנו לבדיקת המכס. לשאלתו אם יש לי לעטעראטור, ספרים וכיו"ב עניתי שיש לי רק מה שאני משתמש לעצמי ונמצאים הם בתיק היד, לבקשתו פתחתי את התיק ומצא שם איזה חוברת "מבית חיינו", קונטרסים ושיחות קודש, גמרא ורמב"ם – לא חפש עמוק יותר ששם הי' הטו"ת ועוד איזה תשמישי קדושה – כפיה"נ שזה הי' יותר מדי עבירו, וקרא את הממונה, ובנתיים כמו"כ הי' אצל ש"ב גיסי, ולאחר שקו"ט אצלהם הוחלט שנכתבם בדעקלעריישען ונתנו לנו להוסיף, וכתבנו בקיצור וגם פחות קצת אך לא דייקו כ"כ, מהמזוודות לקחו עקסריי אך לפלא ות"ל שנתנו לנו לעבור מבלי לפתוח המזוודות כלל, כי רוב הספרים וכו' היו שם.

יתכן וחשבו אותנו לפרוטעסטאנטים וכיו"ב, כי א' מהם נגש לש"ב והתחיל לומר לו שרוצים לבנות בעיר זו בנין לפרוט' וכו', אך ש"ב התחמק ואמר שאינו יודע.

בחוץ חיכו לנו מאינטוריסט ונסענו למלון בשעות אחה"צ. יצאנו לטיול קצר ברחובות העיר, כאן כבר עומדים בשורה חנויות. אך בשטחיות לא נראה מתח על פני התושבים.

יום רביעי – ט"ו אלול

צהרים טסנו למוסקווא, בערך כשעתיים טיסה. בשדה התעופה קבלו פנינו מאינטוריסט והסיעו אותנו למלון אינטוריסט.

מעודדים מתשובת כ"ק אד"ש ביום ראשון י"ב אלול "ויהא בהצלחה רבה וכו'" וצרוף ח"י \$ לצדקה שם "אחר החילוף כחוק", יצאנו לדרכנו צלחה ביום ראשון בערב שעה 9 לפינלנד.

בנוסף לשתי המזוודות של כ"א מאיתנו, לקחנו עוד שני ארגזים מלאים אתרוגים, סידורים, מחזורים, מזוזות ושייטלאך וכיו"ב, ע"מ להשאירם בפינלנד כדלהלן.

בהגיענו לשם התקשרנו לבען בורנשטיין אשר גר בטורקו והיזמנו אותו לבוא למלון בהעלסינקי מרחק כ-3 שעות נסיעה באוטובוס, ואכן הגיע כמדובר בשעות הערב.

הנ"ל בחר יליד פינלנד, לומד עתה להיות רופא שיניים, מקורב ליהדות ולחב"ד ע"י השלוחים של המל"ח שהיו שם לפני איזה שנים, כמדומה ע"י הת' רפאל טענענהויז, כבר הי' כאן ב-770 והתאכסן אצל גורארי', הנ"ל הי' מגודל זקן וציציותיו בחוץ.

בינתיים הגיעה גם שרה שובאק למלון ע"פ הזמנתנו, (היא הגיעה אותו יום מארה"ק) הורי' גרים בהעלסינקי. היא כבר ידעה מטרת פגישתנו, הופתעה ושמחה לראות את בען – שמכירתו, והיא זו שהמליצה להכניס אותו לענין. לאחר שיחות והחלטות השארנו אצלהם שני הארגזים הנ"ל ועוד \$250 לכ"א מהם להוצאות נסיעה וכיו"ב. הוחלט שהיא תסע קודם והוא אח"כ ולפי"ז נראה ההמשך, היא בד"כ פעילה עבור יהודי רוסי' ומדברת בחמימות.

יום שלישי – י"ד אלול

בשעות הבוקר יצאנו בספינה (רוסית) לטאלין – רוסי'. הנסיעה שקטה ויפה לפי"ע, בערך 3-4

שהחליט לומר להם במפורש שבנו לא ילך בשבת כי הם יהודים, ובכל יום הייתה המורה מעמידה את הילד לפני כל התלמידים ולועגת עליו, מהנהלת ביה"ס קראו לו ואיימו עליו שיספרו למשטרה וכו', אך הוא בתוקף אמר להם שגם הוא יש לו מה לספר עליהם, ות"ל שנהיו רכים יותר והודו לו שהייתה זה הוראה מגבוה לאיים עליו, ומנהלת ביה"ס בקשתו שיביא איזה פתק מרופא וכו' ות"ל שהצליח.

גם סיפר שהבן מצ"ע מיאן להצטרף למפלגה אף שכל חברי הכיתה חברים בה. נתנו להם דברי מאכל ומפית לשבת, כמו"כ ממתקים נתנו לילדים ושמחו מאוד. בביתו יש כל הש"ס, רמב"ם, טושו"ע גם של אדה"ז, אשר קבלם מדודתו מאיזה ירושה, כמו"כ יש לו כו"כ ספרי חסידות ישנים מהנ"ל, ולפי דעתו יתכן ויש למשפחתו איזה שייכות במקורה לחב"ד.

למדנו יחד קצת מהשיעור היומי ברמב"ם בעיון, ונהנה מאוד באומרו שאף פעם לא למד כך. בכלל הוא מבין יפה ורוצה ללמוד. הוא התקשר לגרישע ראזנשטיין, ע"י מכיר, (כי לגרישע אין טלפון) ונדברו להיפגש אתנו מחר שעה 12, כמו"כ נדברנו להיפגש שוב מחר בערב בבית זאב להתוועדות ושיעור ואמר שיודיע ויארגן.

אמר שהתחיל לתת שיעורים למתחילים בחומש ובקש אם אפשר לשלוח איזה ספרים בזה, גם בקש "אמונה ומדע" מאד"ש, ספר המנהגים והגש"פ. חזרנו למלון בערך בחצות.

יום חמישי – ט"ז אלול

לפנה"צ נפגשנו עם זאב באיזה תחנה כפי המדובר (באנו באיחור של 10 דקות, כי היינו קודם לכן בבנין השגרירות האמריקאית (הירשם?)) נסענו יחד לגרישע שחכה לנו בתחנה שליידו, הם שוחחו קצת ואח"כ נסע זאב לעבודתו. הלכנו יחד עם גרישע לביתו, מרחק כ-10 דקות ושוחחנו בדרך בחופשיות. הוא דיבר על המצב הכללי ברוסי' לפי ראות עיניו, ולדעתו

(יש לציין שבד"כ בכל הנסיעות מעיר לעיר מחכים מאינטוריסט עם רשימת שמות, אך במקרה ולא מחכים – כפי שקרה לנו בבואנו פעם שני' למוסקווא – יש לבקש שוטר וכיו"ב להראות משרד האינטוריסט.)

הגענו למלון בשעה 4 לערך ולאחר התארגנות ירדנו לרחוב לצלצל. התקשרנו לר' געטשע ונדברנו שנבוא אליו בטעקסי והוא יחכה לנו למטה, אך היות ולא הי' לנו הכתובת ברור לא הבין אותנו הנהג ונאלצנו לעזבו. החלטנו לנסות עם המעטרו כי ידענו איזה רכבת וגם שצריך לנסוע 4 תחנות, אך כשעלינו מהמעטרו לא ידענו להמשיך, צלצלנו משם לר' געטשע אך הוא ירד למטה ואשתו לא ידעה להסביר לנו איך ללכת אליהם, אמרתי לה להגיד לו שלא נבוא היום. משם צלצלתי לזאב קוראוסקי ואמר שישמח מאד לפגשנו ולהביאנו לביתו.

נדברנו להיפגש ליד המעטרו שלייד המלון בעוד כ-40 דקות. בינתיים חזרנו למלון וארזנו בתיק מיני אוכל וקצת ספרים. בזמן המיועד הבחנו בו מרחוק ובקריצת עין הלכנו אחריו למעטרו, בתוך הרכבת התקרב אלינו באמרו "שלום" והוסיף "כמדומה שהכל בסדר". (אח"כ הסביר לנו שלייד התחנה הי' לו הרושם שמסתכלים עליו, אך ברכבת ראה שהכל בסדר, בכ"ז לא שוחחנו יותר עד שיצאנו מהרכבת (בערך כחצי שעה נסיעה) שאז התקרב ודיבר בחופשיות.)

בביתו – יש מזוזה על הפתח מבחוץ – שמחנו יחד להיפגש, מסרנו ד"ש מבית חיינו, והוא סיפר לנו מהמצב אצלם, שבביתו נפגשים אנ"ש מפעם לפעם להתוועדות. ראינו גם את ילדיו דוד בן ה-3 וראובן בן ה-6, כמו"כ את זוגתו, היא מבינה מעט מאד עברית ואנגלית יותר פחות, אך הוא מבין ומדבר יפה (כי הי' פעם מורה לעברית). הוא עובד במ(חסר) ולדבריו יש לו סעייתא דשמיא שמכבדים אותו לפי"ע בעבודה, היא משרטטת להנדסה אלקטרונית, ועובדת בזה בבית וכמובן שהרבה מעלות בזה. סיפר לנו הבעיות שהי' לו עם בנו בעניין ביה"ס בשבת

משך זמן ואח"כ חוזר במרץ, פעמים נזהר מאוד וכאילו מסתתר, ופעמים לא נזהר כלל. משם מהרנו למלון, צוידנו במזון וספרים כדי להיפגש בביתו של זאב – כפי המדובר – בשעה 7. הפעם ידענו הדרך לבדנו עם המעטרו. שם התאספו 11 איש בלעדינו, הכרנו ושוחחנו עם כאו"א, הבאנו ד"ש ושיחות קודש מאד"ש, השמענו קצת מהטייפ שיחת י"ב תמוז ש.ז. שהבאנו אתנו וביארתי להם קטעים בעברית. כמו"כ השמענו מהטייפ ניגונים מכ"ק אד"ש. אמרתי בפניהם שיעור ברמב"ם הל' שופר בביאור החקירה אם השמיעה או התקיעה מצוה. התפללנו ערבית במנין ור' קלמן מלך לקח אותנו במכוניתו עד קרוב למלון, וטוב שירד גשם שוטף ולא יכלו להבחין. הגענו למלון אחר חצות.

המשתתפים בשיעור היו:

- זאב קוראוסקי – הבעה"ב (מגודל זקן) נשוי ואב לשני בנים כנ"ל.
- אורי קמישוב – (מגודל זקן) נשוי ואב לבת 5 שנים.
- גרישע קנטרוביץ' – מקורב אך עדיין לא מאנ"ש ממש, שאל איזה שאלות שהי' לו במסכת סנהדרין שלמד יחד עם אורי, ת"ל שהתשובות ספקו אותו.
- מישא חנין – מקורב אך עדיין לא מאנ"ש ממש, הוא הסופר שכותב הכתובות ומזוזות ו(?) .
- ברוך פיך – (מגודל זקן) נשוי ואב לבת, שפרה, בת שנה וחצי.
- משה גרבוז – (מגודל זקן) נשוי ואב לשתי בנות, נחמה – 6, לאה מרים – 5, ולכן – מנחם מענדל מרדכי – 2. ויש להם עוד בן שמואל 15 (מנשואים ראשונים).
- קלמן מלך תמרין – (מגודל זקן) נשוי ואב לשני בנים כדלהלן, זהיר במצוות וחם.
- הת' משה תמרין – בן הנ"ל בחור בן 20, רציני מאד ונחשב לחסיד רציני.
- הת' נחום תמרין – בן הנ"ל בחור בן 13 כנ"ל.

המצב גרוע יותר ולוחצים יותר בכל מקום אשר נראה כי זו תכנית כללית, ולכן הזהירות עתה יותר. סיפר שכשלקחו את יולי*. מביתו למעצר, אמרו לו שיודעים שהוא נימול, וגם יודעים מי מל אותו, ועוד ידם נטויל, ע"כ נפל קצת פחד על המתעסקים בזה והם ר' געטשע ור' יהודה בראטנאווסקי (הגדול), כמו"כ חושבים אולי להחליף את הרופא, כמו"כ את המקום שהיו עושים בד"כ, ובקשו ברכה מיוחדת מאד"ש שלא יזיק כלל וכלל.

סיפר שקבוצות אחרות כתבו מכתב חריף לממשל אודות מעצרו של יולי וכו', ובקשנו ממנו לחתום ג"כ, ואף שלא השלים כ"כ עם דעתם חתם בכ"ז שלא יאמרו שאנו עומדים מן הצד וכו', ומבקש לברר מכאן מה ואיך צריכה להיות התגובה אם ברעש או... אמרנו שנמסור.

אמרתי לו שא' מעיקר מטרת בואי ללמוד עם אנ"ש נגלה ודא"ח בעיון לפי"ע. שמח מאד, בקש מאד שאלמד עם בנו אפרים בן ה-15, אשר לומד כבר גמ' (עם אורי קמישוב ועם זקן א'). לבית גרישע הגיע גם אורי קמישוב, אברך בע"ת אשר רובם שם מכבדים אותו, בעיקר את כישרונותיו בלימוד, והוא בעיקר שנותן, או יכול לתת שיעורים. שוחחנו קצת גם בלימוד במסכת ב"מ שלומד, אוהב מאוד דרך הלימוד עם חקירות וכו', יודע איזה ענינים בנגלה מכ"ק אד"ש מהספר "חידושים וביאורים לש"ס" שיש לו.

גם ר' יהודה ברטנובסקי הגיע, מסרנו לו ד"ש מברוקלין ונהנה. השארנו בבית גרישע מצרכי מזון ותשמישי קדושה כמו מזוזות ט"ג וט"ק וכו', לבנו נתנו ספר "סיפורי חסידים" ולהם "רעיונות השבוע" באנגלית.

ר' יהודה לקח אותנו בטקסי לבית ר' געטשע והלה שמח מאוד איתנו, מסרנו ד"ש מבית חיינו והוא סיפר על המצב שלהם.

משך כל שהותנו במוסקבה לא ראינו ולא שמענו מיהודה הקטן וכפיה"נ הי' זה בכיוון מצדו. לדבריהם אינו משיב כ"כ, פעמים שעוזב

* אדלשטיין

בפרטיות עם כ"א ע"מ להכיר הבעיות וכו', המשתתפים בהתוועדות (מלבדנו):

- אורי קמישוב – הבעה"ב.
- ארי' קצב – (מגודל זקן) נשוי ואב לכן שד"ב בן חצי שנה, נחשב שם לחשובים אצל אנ"ש, הוא בקש לברר מה צריכה להיות עמדת אנ"ש כאשר אחדים שם מכריזים יום תענית או תענית שעות וכו"ב, האם להשתתף, או להמנע וכו'.
- יעקב ווילגע – (כנ"ל) נשוי ואב לכן – אלי' – בן 6, ובנות – נחמה דינה – 4 ושושנה – 2, זוג' בהריון בחדש השמיני. מבין ומדבר גם אידיש, בכלל פריילעכער בטבעו, כפי ששמענו מגרישע הנו פעיל בענינים הרבה, בעיקר בהעתקות וכו', עובד כסבל בחנות אף שבמקצועו הוא מהנדס (כימי'), אך גם משום שהוא סירובניק קשה לו למצוא בשטח מומחיותו. אמר שנותן שיעורים פרטיים במטמטיקה וכימי'.

- אלי' פושקין – (כנ"ל) נשוי ואב לבת – מרים בת שנה, נראה קצת מר"ש.
  - זאב קוראוסקי – כנ"ל.
  - משה גרבוז – כנ"ל.
  - שמואל גרבוז – בנו של הנ"ל בן 15.
- אורי מסר משקה לכ"ק אד"ש. חזרנו למלון בטקסי בשעה שתים אחר חצות.

יום ראשון – י"ט אלול

שלום בער נסע לבית גרישע לדבר לפני קבוצת נשים, השתתפו כיותר מ-10 נשים ביניהם הייתה אשת העצור יולי אדלשטיין, כמו"כ אם אסיר?? אמרו תהלים לזכות האסירים ואח"כ דברי תורה ושיחה מש"ב, כולם בקשו לשאול כאן מה עליהם לעשות. אני נסעתי לבית ר' קלמן מלך ללמוד עם בניו, נפגשנו, כמדובר, בתחנת מעטרו שלידם בשעה 12 ומשם נסענו יחד באוטובוס לביתם. למדתי עם נחום – כי משה נאלץ ללכת לעבודה, אלא שבכ"ז הצליח להתחמק ובא באמצע הלימוד – חומש עם פירש"י בעיון. השתדלתי לתת דוגמא מדרך לימודו של אד"ש ברש"י. אח"כ למדנו

• בנימין שולמאן – נשוי ואב לבת דינה – 3 מקורב לאנ"ש.

• ארי' ספיוואק – נשוי ואב לכן (בן 17) אך הבן לא מקורב עדיין.

אח"כ חלקנו עניני מזון וספרים, לזאב נתנו מחזור חב"ד וס' הזכרונות, (כאשר נפגשנו אח"כ במוצאי שבת אמר לנו שבמשך השבת סיפר לבניו זוג' מהזכרונות.) כמו"כ רעיונות השבוע באנגלית, לאורי נתנו התמים א', (בפעם אחרת כשפגשתי אותו אמר שקרא הרבה ובקש גם חלק ב' ונתתי לו ע"מ לזכות גם לאחרים).

אמרתי להם שא' ממטרותיי שאנ"ש ילמדו גם נגלה בעיון וידעו איך ללמוד טוב, אקדיש כל זמני ללמודים עם אנ"ש, ושמחו מאד מגישה זו. (מה גם שהם לא כ"כ להוטים מזה שהולכים לקבוצות האחרות).

יום ו' עש"ק פר' תבוא

בשעה 11 הי' לנו להפגש עם בנו של גרישע בתחנה שלידם להביאנו לביתו ע"מ ללמוד אתו כמה שעות, אך משום מה לא הצלחנו לפוגשו (אף שהסתובבנו במקום המיועד משך זמן, אך הוא אמר שחכה שם) החלטנו ללכת לבית געטשע שם שוחחנו יותר בפרטיות על המצב בפרטיות על המצב ועל המשפחות, הבאנו את הרדיו והמצלמה ותשמישי קדושה. גם אורי בא לשם (לקחת איזה חלות לשבת שבא מבית ר' עזרא האופה*) החלטנו למסור לו המצלמה ע"מ למכרה ולחלק הכסף הכסף לזקוקים. ר' געטשע וקרוב למניין מאנ"ש נסעו לשבת ח"י אלול למאלאחאווקע הנק' נחלת הר חב"ד, ואנו נדברנו להיפגש בבית אורי במוצ"ש להתוועדות.

ש"ק – ח"י אלול

שבתנו כל השבת בחדרנו. מוצאי ש"ק נפגשנו עם זאב באיזה תחנה – כמדובר – ויחד נסענו לבית אורי. שם השתתפו כששה איש, מהם חדשים אצלנו ושוחחנו בעיקר

* חובקין

התכנית נראית נכונה לכאן, בפרט שהרכבים (?) דעכשו כבר זקנים והרבה שאלות מתעוררות בהלכה למעשה בעניני גירות גיטין וכו'. גם כדי שהאחרים המנגדים לא יקדימו ויסמיכו איזה מהם, גם שאלו מאתנו לא יצטרכו לרעות בשדות אחרים ולקבל סמיכה מהם, כי קבלה לשחיטה ספר לנו הת' משה גלויבארט שקבל מהרב היימאן (רב בבולטימור).

ע"כ יתכן ויש לשלוח שוחט ובודק מומחה וכן מוהל מומחה (לגדולים) להורות ולתת קבלה וכו'. וגם בלנינגרד יש הלומדים מילה וכבר מלו כמה, אך צריכים עוד הוראות וכו'. כן כנ"ל לשלוח רבנים אשר יתנו הוראות לימוד לסמיכה ובהמשך יבואו אחרים, ויבחנום ע"מ לתת סמיכה. כמו"כ יש לשלוח אלו ששייכם ללמד גפ"ת בעיון כדי ללמוד אם אברכי אנ"ש ובמיוחד עם הצעירים.

עזבנו את בית גרישע בשעה 6 בערך ונסענו מצוידים במזון וממתקים לבית יעקב ווילגע – כפי שנדברנו בערב הקודם – פגשנו אותו בתחנה שליד ביתו בשעה 8. הלכנו לביתו אשר ממש רחמנות להסתכל. חדר אחד צר עם ריהוט דל ושלושה ילדים בחדר. נתנו להם ממתקים ומזון כמו גבינות ובשר ועוד. גם נתנו להם גביע לקידוש ומאוד שמחו. היא גיורת ולומדת עברית. חיכינו עד שהשכיב את הילדים קרא אתם שמע ונישקם. (אח"כ הערתי לו שהמנהג גם לתת לילדים לנשק המזוזה, ושמח שאמרתי לו). הוא ספר שכבר אשרו להם ת"ל דירה אחרת בת שלושה חדרים ובעוד חודשיים לערך יעברו. בכלל שם בעי' גדולה עם דירות ולפעמים צריך לחכות כו"כ שנים עד שמאשרים דירה. לשאלתי מה נחוץ לשלוח מאיתנו בחבילות, ענה שנחוץ מלבושי ילדים או נעליים ואף שהמחיר לא כ"כ ביוקר אך אין כ"כ להשיג.

הוא לקח אותנו במכוניתו לבית מש' גרבוז אשר הם בידידות, גם להם נתנו מזון וממתקים לילדים גם גביע לשבת ושמחו בו מאד. הם ספרו לנו אודות הגן שהי' להם לפני שנה והראו לנו תמונות יפות מהגן, ולדבריהם הקג"ב אסר עליהם. (גרישע קצת מתרעם על שהם הפסיקו

המאמר דש"מ אלול ש.ז. עד שעה 3:30. בכלל הם בחורי חמד מבינים ענין, שמחו מאד שמצאתי זמן בשבילם ללמוד בעיון, ובקשו מאד שכל השלוחים ילמדו איתם ג"כ. אכן, לדעתי חשוב ונחוץ מאד ללמוד אתם גם ועיון בעיון, וכן עם כיו"ב מאנ"ש. גם משום שאין להם ממי ללמוד, וגם כדי שלא יחשבו הם או אחרים ח"ו שלימוד גם' בעיון אצל אחרים יותר וכו' ואכמ"ל.

אח"כ נסעו אתי לבית גרישע, שם הי' גם פנחס פולונסקי וילדיו, נתנו לו המצלמה ודברתי אתו אודות לימוד דא"ח, לקח קונטרס ומעין באנגלית מגרישע והבטיח ללמוד. סיפר שיש להם כעין בי"ס קטן עם שיעורים בחומש ומשניות. הרושם שעשה עלי שהוא פעיל לפי"ע. שאלתי את פולונסקי אם תומך במשתתפים בשיעורים, וענה שבעיקר למגידי השיעורים, אך פעמים גם למשתתפים הנצרכים.

הרושם אצלי שיש להם כו"כ שיעורים וכן לעסעס גם משום שהם משלמים למגידי השיעורים ותומכים במשתתפים, ולכן יש לחשוב ברצינות לתמוך באברכים שלנו שיתנו שיעורים. שוחחנו שוב עם גרישע על המצב והשיעורים וכו', לדבריו יש צורך לתת שיעורים למתקדמים שהם פרופעשנאל במקצועם ומכיר הרבה מהם, אלא שלא מצא עדיין מרצה ברמה שלהם.

בכלל הנו פעיל מאוד אף במוחש רואים שיכול לקבץ לביתו מכל החוגים וכולם מכירים אותו וכו'. גם בקש שנשתדל שיהי' יותר ברוסית ברדיו מכו"כ מדינות בעניני יהדות וכו'. לשאלתנו אם כדאי שהשלוחים יבקרו גם בערים אחרות כטשקנט וכיו"ב, אמר שלדעתו כדאי לחכות עד שיתבהר המצב. (ברור שלבקר במקומות כגון אלו אי"ז ענין ליום אחד בלבד. וגם צריך א' מתושבי המקום להדריך וכו').

גם דבר מהנחיצות ללמד כאן שוחטים, ואפילו לתת סדר בלימוד לסמיכת רבנות לראוי לזה, כמו הבחור משה גלויבארט (שפגשתיו אח"כ כדלהלן) ועוד שניים. לדעתו אורי יכול להיות הבקי בדנינים וכו'.

מיד בשיעור היומי. הת' משה נראה עדין בעל כשרונות ויש לו ידיעה יפה לפי"ע במה שלמד (לפעמים הוא לומד חברותא עם הת' משה תמרינ). גם למד שחיטה ושוחט במאלאחאווקע. למדנו עד קרוב לחצות. בדרך חזרה נסענו יחד ברכבת. ש"ב שוחח עם משה ואני עם נחום, נחום הכין איזה שאלות ועניתי מה שיכולתי, בין השאלות הי' אודות אמירת הפסוקים בסוף שמו"ע ששמע שיש בזה ענין אך לא יודע מנהגנו, גם שמע שאחרים אומרים גם פסוקי אד"ש, אמרתי לו שכך מנהגנו ואנ"ש מוסיפים גם פסוקי אד"ש ובקש שארשום לו הפסוקים. גם שאל מה מנהגנו אודות לדלג בתפילה כדי להתפלל במנין, אמרתי לו מנהג אנ"ש להתפלל תמיד על הסדר. נפרדנו מהם והגענו למלון בחצות.

בד"כ רוב נסיעותינו שם הי' במעטרו ובפרט אחר שקבלנו מזאב מפת הרכבת ברוסית ובאנגלית התמצאנו יפה בדרכים, גם הי' לנו מפת העיר, לא אהבנו לנסוע עם טקסי, כי אף שנוסע יותר מהר אך לוקח זמן עד שמוצאים טקסי שיעצור.

בכוונה לא הלכנו כל הזמן לביהכ"נ (ר') געטשע הסכים שיתכן ואנו צודקים), גם לא הי' לנו זמן לטיולים בעיר אף לא לקרעמלין שהי' רחוק איזה מאות מטרים מהמלון, וכמדומה שגם לשם הסוואה לא נחוץ כ"כ הטיולים.

יום שלישי – כ"א אלול

יצאנו מהמלון בשעה 10:30, המטוס המריא בשעה 12, נסיעה כשעתיים לטיבליס עיר הבירה דגרוזי'. שם חכו לנו מהינטוריסט והסיעו אותנו למלון. הגענו למלון בשעות המאוחרות דאחה"צ. ירדנו לצלצל לשלמה עטרי אך יש לדעת ש90% מהטלפונים הם שבורים עד שלבסוף מצאנו טלפון, התקשרתי להנ"ל ובקושי יכולתי לשמוע מה שאומר, וכשצלצלתי אליו מיד עוה"פ כבר הי' תפוס וכך הי' משך כל הזמן אח"כ. אולי חשש לדבר אתנו, חזרנו ע"כ למלון.

יתכן והיינו צריכים ללכת לביהכ"נ ולנסות לפוגשו או את אחרים, אלא שחששנו לשאול

את הגן, וטוען שלא אסרו עליהם) הוא קצת במר"ש מהמצב שלו, עכשיו אין לו עבודה כלל והייתה לו שנה קשה מאד, גם בתו הקטנה לאה מרים חולה במחלה קשה בכליות. מצדנו השתדלנו לעודד ולעורר לשמחה בביאור המאמר ששמחה פורצת גדר וכו', השארנו להם הספר סטוריטלער באנגלית כי היא יכולה לקרוא. יעקב החזרנו לתחנה והגענו למלון אחר חצות.

יום שני – כ' אלול

נסענו לגרישע בשעה 10:30 עפ"י המדובר ולמדתי עם בנו אפרים – גם הוא השתתף משך כל השיעור – סוגי' במסכת קידושין – אשר למד לאחרונה, (סוגיא דשיראי צריכי שומא) בעיון לפי"ע ואח"כ חזר בפני בע"פ את הסוגי', הסברתי להם דרך הלימוד בהבנה טובה וישרה ביגיעה עצמית, ואח"כ שנון הסוגי' בע"פ. אח"כ למדנו קצת מהמאמר דש"מ אלול. השארתי לאפרים שופר והתחלתי ללמד לתקוע ושמה מאד. גם נתנו לו סדר זרעים ממשניות מבוארות ושמה בהם. בכלל הנו בחור כשרוני עם רצון ללמוד, למדנו עד שעה 2 לערך. אח"כ שוחחנו קצת עם גרישע וזוגתו, היא כותבת מכתבים לשאראנסקי לביה"ס ובו כותבת דברי תורה בחומש, שאלה אותנו אם יש לנו ביאור בפרשת רבקה ואבימלך אשר זה כמעט חוזר על סיפור דשרה ואבימלך.

משם מיהרנו לר' געטשע לסידור ענינים אחרונים ואף שעפ"י המדובר הי' לנו להיפגש עם אורי אך כשהגענו, כבר הלך לאחר שחיכה משך זמן. נתנו לר' געטשע האתרוג והשארנו לאורי הח"ב מס' התמים וס' המועדים בהלכה שכמדומה יהנה מזה מאד.

חזרנו למלון לזמן קצר ומיד נסענו לבית זאב ללמוד גפ"ת ודא"ח בעיון בשעה 7. כבר חכו לנו הת' נחום תמרינ ומשה גלויבארט וזאב, למדנו יחד הסוגיא במסכת ר"ה בעיון לפי"ע, גם דברתי בחשיבות ונחיצות לימוד השיעור דהרמב"ם, ושלפחות ילמדו בכ"י הלכה ראשונה ואחרונה מהשיעור (אין להם ספר המצוות להרמב"ם – ומבקשים שישלחו) וקבלו ע"ע בל"נ. התחלנו

שנברר ונשלח להם ע"י השלוחים הבאים. שמח מאד באבקה העוצרת דם שהבאנו ממה שמסרה לנו שרה שובאק בפּינלנד עם בען.

שאל אותנו האם מותר למול מוסלמים שאצלם זה כעין עבודה (ורוצים שימולם) ולאחרונה הרבה מהם מבקשים ומוכנים לשלם, האם מותר למולם? והאם מותר לקחת תשלום? אמרנו שבד"כ זה רעיון לא רע להתלמד עליהם, אך נברר ההלכה אצל רבנים ונשלח להם. (שאלתי כאן את הרב חנזין מאה"ק ואמר שמותר ודווקא טוב יותר בתשלום. ושכך נוהגים המוהלים בארה"ק – ועניתי כמו"כ ע"י השלוחים שנסעו ז"ע לחג. כאן התעורר אצלי בנחיצות הדבר לשלוח מכאן מוהל מומחה ע"מ ללמדם היטב את השייכים ומתעסקים בזה כנ"ל.)

שאלנום אודות המקווה בעירם, וענו שהמצב כקודם, לנשים פתוח רק ב"פ בשבוע אך אפשר להסתדר עם הבלן גם לימים אחרים כשצריכים. אמר שדווקא בזה ר' אברהם אבא מסייע כי מחכה אפילו עד שעה מאוחרת באם יש צורך, אלא שבקיץ הי' בעיר שלא הי' מים חמים, אך עתה יש.

אלכסנדר סיפר שבוילנא לאחרונה לקחו בחור יהודי – כנר' פעיל – לצבא למקום רחוק ונידח כדי לנתקו מיהודים ויהדות, והי' מדוכא מאד פעם הלכו מחוץ למחנה פגש אותו אדם א' ושאלו באידיש, וכשהלה ענה לו שמח מאד ולקחו לביתו, סיפר לו שהם כאן שתי משפחות יהודיות שנשלחו לכאן לפני 60 שנה לערך ולא התאפשר להם לחזור למרכז, כך שאין להם שום ידיעה מהנעשה ביהודים ויהדות, וזה איזה ימים שמעו שהצבא הביא אתו בחור יהודי, ומאז בכל יום הם מחפשים להיפגש אתו, הזמין את בעל המשפחה השני' ומיד הגיע ושמחו יחד. הוא סיפר להם על יהודים בעולם וברוסי' והחי' את נפשם. אז הבין מדוע מסבב הסיבות סיבב שיקחוהו לשם.

סיפרתי להם הסיפור עם השפאלער זיידע שלקחוהו לביה"ס והחזיר בתשובה יהודי שהי' מראה כצועני עד שקבל ידיעה שאשתו הערלית ובני' נהרגו, וידע שתשובתו נתקבלה. הוסיפו

אודות ביהכ"נ, אך מסתבר שאין שם מה לחשוש בזה. מניסיון זה ראינו שלא כדאי לנסוע לעיירות הרחוקות עם שם של אחד בלבד (אלא באם הוא יודע מלמפרע ומחכה), כמו"כ להיות מצוידים ביותר אינפורמצי' אודות המקום והיהודים וכו'. על תושבי המקום נראה יותר חופשיות וחדוות חיים.

יום רביעי – כ"ב אלול

בשעה 12 בצהרים המראנו במטוס ללנינגרד, קרוב ל-3 שעות נסיעה, שם חכו לנו מהינטוריסט וטקסי הסיעו אותנו למקום צדדי. שם הביאו את המזוודות המיועדות לתיירים והסיעו אותנו למלון איידופעיסקע. הגענו בשעה 4:30 לערך והושכנו בקומה שני' (כל המלון בן 5 קומות ארוך מאוד). אחר התארגנות בחדר ירדנו לצלצל. ראשית נסינו לרומנוב כי הי' לנו עבורו מכ' ממשפ' רוזנפלד ש"ב, אך לא הי' בבית. התשרנו לקוגן. מרת קוגן אמרה באנגלית שבעלה לא נמצא עתה בבית. אך יכולים לבוא כי היא כל היום בבית, ובקשה לא לדבר בטלפון. טוב שהי' לנו הכתובת שלהם כתובה ברוסית (שבקשתי מהת' נחום תמרין לכתוב לי) כך שיכולנו לקחת טעקסי. אכן לאחר חצי שעה לערך נסענו בטעקסי מצוידים כבר במזונות ותשמישי קדושה, הנסיעה בערך 15 דקות. כשהגענו אליהם הוא כבר הי' בבית וקבלונו בסבפ"י מאד, אמר שירד כבר לראות אם אנו טועים.

יצחק קוגן – הנק' איזי' – מדבר טוב עברית ואידיש, זוג', סוני', מדברת ג"כ עברית אך לא כ"כ טוב, כמו"כ קצת אידיש ואנגלית.

בביתו הי' בחור אלכסנדר שיינין בן 27 מקורב על ידו. במקצועו הוא רופא לילדים, אך לא נותנים לו עבודה במקצועו ורק במרפאה פשוטה. יש לו כבר כמה מקורות פרסנה, למד מילה וכבר מל כמה, אך חסר לו מומחיות, שאל אותנו איזה שאלות במילה, כמו אם מותר למול עם צבת, אם יש הפרש בין גדולים לקטנים. איזי' אמר ששמע שמותר אם עושה שקצת דם יחדור. מה שידענו בבירור ענינו ועל היתר אמרנו

הם שגם אצל הנ"ל מקווים שכשיחזור יעזוב את הערלית, שחי אתה קודם. מעניין מאד היל' לשמוע סיפורם אודות נסיעתם לליובאוויטש, ליאדי וכו' ביוני הקיץ, הנסיעה ארכה כמה ימים כי נסעו דרך ווילנא לקחת עוד א' איתם, בבארויסק נעצרו לראות הביהכ"נ וכו', ושם עצרום מהקג"ב לחקירה קצרה ולקחו מהם בינתיים הניירות, קוגן אמר שזה נר' שלא בדקו המכוננית, כי היל' שם כל דבר האסור אצלם, הרבה חלפים וספרים וכו'. בכ"ז המשיכו, בדרך נשבר המנוע ונתעכבו עוד לילה, בלאדי יש רק יהודי א' שהנו מורה (להסטוריה), סיפר להם שעשה מוזיאון קטן בעיר והיל' שם הרבה על השואה, הקג"ב באו אליו לסגור, הראה להם חומר שעשה על אדמוהז"ק ולדבריהם נהנו לקרוא משך איזה שעות.

בליובאוויטש נעזרו בזקן גוי שהראה להם ללכת לקברים, והתפללו שם. (הם לקחו איתם איזה תמונות מהמצבות ומהעיירה), קוגן נשאר במכונניתו כי הוא כהן, הגוי שאל את איזי' מדוע אינו הולך הרי מקברים אלו יודעים גם באמריקה, גם אמר לו שבד"כ המצבות שלמות אלא ש(השקצים) הקטנים שוכרים לפעמים אבנים קטנות כדי לעשות אש. (קוגן אמר שהתעורר מאד בשמעו שאפילו גויים לוקחים אש מהמצבות של הנשיאים, ומה נענה אנן...), ביוצאם מחוץ לעיירה התוועדות ואת המשקה מסרו אתנו עבור כ"ק אד"ש*.

בינתיים הגיעה לביתם מיכאל צ'רנסקי, נשוי בע"ת שמתקרב יותר, עבודתו בקר... ולדבריו יש מעלה בעבודה זו מלבד שהיא מלאכה נקי', אין בה בעי' של שבת (כי במש? כאלו עובדים רק חמשה ימים) וגם לפעמים אפשר לקחת עבודה הבייתה. הוא מדבר קצת אתה? ופחות עברית. יצחק קגן וזוג' מבורכים ת"ל בכנות עדינות, הגדולה חיל' בת 15. יש לה חוג לנגינה בעיקר בפסנתר. סימונה בת 6 ואסתר בת 3. ספר לנו שעם סימונה יש להם מזל

ביתם ת"ל מרווח עם 5 חדרים, ולדבריהם אי"ז אלא בכח ברכתו של כ"ק אד"ש כי מקודם גרו במרתף קטן, ועפ"י טבע לא מובן איך קיבלו דירה כזו. ואכן ביתם פתוח לרווחה, בית וועד לחכמים, ועניים בני ביתם, אפשר לומר שיש להם בית חב"ד בלנינגרד, כל מי שצריך סיוע בגשם או ברוח בא לביתם. לדבריהם בשבת תמיד יש להם אורחים, ואינם יודעים מראש כמה יבואו. והכל אצלם מתוך סכפ"י הן מצד הבעל והן מצד האשה.

השארנו דברי מזונות והרבה שוקולד לבן אשר שלחו אתנו עבור האסירים. הם אמרו שזה חשוב מאד כי חפשו בכל העיר ומצאו רק בחנות אחת קצת, ולאסירים מאפשרים רק שוקולד לבן. השארנו גם מפה לחלות עבורם. כמו"כ השארנו תשמישי קדושה, כמו רצועות, מזוזות וכו', אמר שיש יותר צורך ברצועות כי תפילין הם לוקחים כו"כ מהישנים בוילנא וכיו"ב ונותנים לבדיקה במוסקווא.

מעניין סיפורו אשר יש לו תפילין שנתנה לו אשה זקנה המקורבת לדברי' למשפ' שניאורסאהן, כאשר נתנו לבדיקה אמר לו הסופר הישיש שזה נכתב מסופר חשוב וידוע.

ביחס לזה סיפר לנו שגרישע רונזשטיין אמר שיש לו הרגשה מיוחדת בידיו. וכאשר היל' פעם בבית קגן נתן לו כמה זוגות תפילין להרגיש, וכשהגיע לתפילין אלו קפצו ידיו ואמר שהם משהו מיוחד, מבלי שידע קודם מתפילין אלו ורק אח"כ קגן סיפר לו.

בית משיח גליון 957 * ראה בארוכה בספר «לעולם לא יכבה» של הרב יצחק קוגן.

יום חמישי – כ"ג אלול

היות ולא היו תוכניות לימוד ופגישות למשך היום, יצאנו לטיול מאורגן לבית הארמון והמוזיאון שבו הכולל המון ציורים (ראינו שני ציורים הנראים יהודים ואולי איזה רבנים, על א' מהם כתוב שנת 1609 ומצו"ב תמונה מהציור).

בשעה המיועדת נסענו מהמלון לבית קגן. הצטיידנו היטב במזון ותשמישי קדושה, שני תיקים מלאים וכבדים.

האמת ניתן לומר שבד"כ בכל משך זמן שהותנו ברוסי' לא הרגשנו פחד כ"כ, בכ"ז בכל פעם לצאת מהמלון עם תיק מלא, אי"ז הרגשה כ"כ קלה, ולכן יש רצון לעשות הכל בהקדם, אפילו אם יביאו הכל לבית ר' והם יחלקו, אך כמדומה שזה טעות וכדאי לחכות בסבלנות ולחלק למשפחות עצמם בביקור אצלם וכך עשינו בד"כ. במיוחד יש לעשות כך ב(מוסקווא) כי שם אין מקום מרכזי כ"כ כבלנינגרד אשר בית קוגן הוא ביתו של כ"א מהבע"ת.

בבית קגן התאספו מלבדנו 13 איש מאנ"ש והייתה אווירה נעימה, השתדלנו לעשות היכרות עם כ"א. התיישבנו להתוועד וללמוד, לאח"כ תפילת ערבית.

המשתתפים בשיעור:

- יצחק קגן – הבעה"ב.
- אלכסנדר שיינין
- יערגערי (העניך) שיינין – אח הנ"ל
- כפיה"נ מתחיל להתקרב ליהדות.
- מרדכי רומנוב – מהמבוגרים.
- רפאל נימוטין – כנ"ל
- מיכאל ציבין
- אברהם דעמין
- מיכאל טאקושקין (גר צדק)
- מיכאל העלמאן
- יעקב העלמאן – אח הנ"ל.
- גרישע וואסערמאן
- אלימלך רוכלין
- חיים ברונשטיין – צעיר בן 18 אך בעל כשרון (כדלהלן).

בהתוועדות השמענו טייפ משיחות אד"ש די"ב תמוז בתרגום וביאור קטעים, וכן טייפ מנגוני אד"ש. ספרנו להם מכ"ק אד"ש ומבית חיינו והיו צמאים לשמוע. שמחו מאד לשמוע שכ"ק אד"ש מרגיש ת"ל טוב. מקבלים הרבה עידוד וחיות מזה שיודעים שאד"ש חושב עליהם הרבה, ובוודאי מתפלל ופועל כל טוב עבורם. השארנו אצלם איזה "מבית חיינו" היוצא כאן. הסברתי להם קטע ממאמר דש"מ אלול שבנוסף על ענין התשובה צריך להיות גם למוד התורה ככלי.

אמרתי שיעור במסכת ר"ה ושיעור בתניא היומי דחת"ת (שוחחנו קצת אודות החשיבות דחת"ת). גם למדנו קטע מהרמב"ם דשיעור היומי. שם נפגשנו עם גרישע וואסערמאן הנחשב לעסקן ופעיל, בעיקר בעניני השיעורים. מסרנו לו ד"ש מאלי' משינוב ושמח מאד. כמו"כ נתתי לו איזה ספרים שהבאנו עבורו. בעיקר ה"ל שבת. נדברנו עם גרישע להיות בביתו מחר בשעה 12 בצהריים, כדי ללמוד יחד עמו בעיון, ואז יזמין עוד אחרים. כמו"כ נידברנו עם הבחור חיים בורנשטיין הנ"ל ללמוד אצלו ביום ראשון בשעה 11, כי ע"פ עדות קגן הנו כלי לקבלה. ראינו איך שקגן חלק הרבה מהאוכל שהבאנו וכן מתשמישי קדושה לאלו ש(?), גב' קגן שמחה מאד בסנון לנקוי כלים שהבאנו עבורה. חזרנו מאוחר למלון.

יום ששי עש"ק פ' האזינו

בשעה המיועדת נסענו בטקסי לגרישע אשר גר רחוק ..... שעה נסיעה בטקסי. (ד"א – גרישע סיפר לנו אתמול איך שהיו אצלו שני רבנים מארה"ב והקג"ב בא באמצע. ועוד באותו יום שלחום חזרה לארה"ב. אותו לקחו לחקירה קצרה, אך ת"ל שלא עשו כלום. אמרתי לו שאם מצדו אינו מהסס, אני מוכן ללמוד איתו בביתו).

לביתו הגיע ר' אלימלך רוחלין ור' זלמן זאב, שניהם נשואים בקו... אלימלך שאל בקונטרס "ומעין" ממדה שהכין לשאול ות"ל ענינו לו, בד"כ נראה שהנו ב... , לדבריו הוא עוסק עתה בקרוב הנוער, ואמר שעיקר הקושי לקרבם זה

הספקנו להיפגש בשעה 3:30 עם מרדכי רומנוב במקום המיועד, כי הבטיע לטייל אתנו קצת, להראות מקום מגורי אדמו"ר הריי"ץ נ"ע ושפאלערקע וכו'. טיילנו משך שעה לערך. גם היינו במקום מעצרו של אדמו"ר הזקן, ראינו המקום המשוער שבנהר אשר כסיפור הידוע עצר אדמוהז"ק את הספינה בעת קידוש לבנה. (מעניין שע"פ הרשום בשיחות הזכיר כ"ק אד"ש ספור זה ביום המחרת בש"ק.)

ע"פ הזמנת ובקשת קוגן נסענו אליו לפני ש"ק כדי לסעוד אצלהם. מלבדנו היו עוד 5 אורחים לסעודה, אחר תפילת מנחה נגנו ניגונים חסידיים וחזרתי לפניהם המאמר דש"מ אלול, אח"כ הסברתי קטעים ממנו, ומרת קוגן שיח' ובנותי' ישבו משך כל הזמן לשמוע והת... .

אחר קבלת שבת ומעריב בביתם סעדנו יחד סעודת שבת עם ניגונים שכמה .... ורומנוב ידע יותר מהם. ש"ב סיפר להם מבית חב"ד בסענסענעטי, וגם איזה סיפור פלא .... והדרכת אד"ש שחזר מאור עיניו של אדם בעירו לאחר שנתיים של עוורון. בשעה 12 גמרנו והלכנו עם רומנוב חזרה רגלי לעיר משך כשעה וחצי, קוגן ואורחיו ליוו אותנו משך .....

ש"ק פר' האזינו

היינו במשך היום בחדרנו במלון, אף שהזמין אותנו הנ"ל לסעודה ביום ג"כ, העדפנו להשאר במלון. (יתכן שכדאי הי' כן להתוועד איתם יחד).

מוצש"ק – סליחות

עפ"י הנחיות מקוגן ידענו לנסוע בבאס לביהכ"נ. בשעה 10 התחילו באמירת (נגינת) סליחות, המתפללים היו קצת יותר ממנין זקנים ואיזה זקנות, אך המקהלה (שכללה 4 איש) עשתה את שלה כאילו האולם מלא. החזן עצמו התפלל די יפה עם חזנות, קרוב לסוף הגיעו קוגן עם ואורחיו וכן רוכלין ועוד צעיר, מובן שלא שוחחנו כ"כ איתם, אך בחוץ אח"כ שוחחנו בחפשויות לפי"ע.

בבואנו נתקבלנו ב"שלום עליכם" ע"י הגבאי שני, ... והראה לנו את הביהכ"נ שבצד הנק' "דער

משום שהם מפחדים וכו', כמו"כ נוסע לפעמים לעיירות לקרב.

ר' זלמן זאב הי' נראה מודכא קצת או מודאג והשתדלנו להפיח רוח שמחה אצלו. הוא סיפר לי ביחידות מבעיות משפ'.

שאלו איזה שאלות בהלכה כמו לענין שימוש במים חמים בשבת וכיו"ב, גרישע בקש להבהיר להם אודות מניעת הריון אם אסור או מותר ואיך וכו', כי הרבה בע"ת שואלים אותן, גם כי יש נשים מתלוננות וכו'. הארכתי להם בהשקפה הכללית שצריכה להיות חרוטה במוחם ולבם אשר רבוי ילדים בעז"ה זה ריבוי ברכה, גם את דברי אד"ש איך שזה מקרב הגאולה וכו', אך בכ"ז יש ומאיזה טעמים מותר או צריך להימנע מהריון לזמן מסוים, בזה יש הפרש בין מי שקיים כבר המצווה או לא, גם אודות הפעולה הנה רק בנשים ולא באנשים וכו', הם שמחו מאוד ממה שנכנסתי לבאר להם הענין בפרטיות לפי"ע ואמר שחושב שיודע עכשיו איך להסביר.

למדנו יחד סוגי' במסכת ב"מ בעיון לפי"ע, בסוגי' דמצא אחר הגפה, שהם לומדים לעצמם. בכלל כפיה"נ רוחלין בעל הבנה טובה, וכמדומה – עכ"פ בהשקפה ראשונה – יותר משני האחרים. אח"כ למדנו בשיעור היומי דתניא, לדברי גרישע הוא למד בכלל חסידות.

בד"כ שלשת הנ"ל הם עמודי התווך בשיעורי לימוד בלנינגרד, אך מובן שגם להם עצמם יש הרבה ללמוד. זלמן זאב הי' מלמד קצת תניא, אך לדבריו הפסיק, כי ראה שאינו יודע מספיק כדי ללמד, כי סו"ס למד מעצמו תניא.

בשעה 3 חזרנו יחד בטקסי למרכז ליד המלון ושוחחנו בדרך אודות עניני כספים. לדברי גרישע מה ששולחים מכאן עבור פעולותיו זה מספיק.

יש לי הרגשה שהוא מקבל כסף גם מאחרים, כדאי לברר ואולי אפי' לשאלו בגלוי, אך בכ"ז יש לתמוך בו ולעודדו ליותר ויותר שיעורים ופעולות. גם הם בקשו לברר דעת כ"ק אד"ש מה צריכה להיות התגובה מצדם בעת שהחגורה נראית שמתהדקת יותר.

למדנו יחד תניא בשער היחוד והאמונה. השיעור הי' עד שעה 3 לערך. בקש מאוד למסור לשלוחים שיבואו, שילמדו אתו ג"כ.

בדרך חזרה ליווה אותנו אליעזר כי גם הוא נסע לאותו כיוון, שוחחנו יחד. בע"ת (כמדומה של קוגן), צעיר כבן 24 נשוי ואב לבת (זוג' בהריון ת"ל), אברך... צעיר... עובד כעוזר לכלכלן, אך לא מרויח מספיק.

אמר לנו שיש לו שיעורים קבועים עם מתחילים וגם לומד עם גרישע לפעמים, ובקש מאתנו סליחות חב"ד, יודע שאצל חב"ד לא אומרים סליחות בעשי"ת, אך בכ"ז קצת חושש להפסיק בחששו שמא הרצון להפסיק בא מהנוחיות שבזה ולא משום המנהג בלבד.

מרגש מאד הי' לשמוע את סיפורו (הנאמר בתמימות) אשר כדי לא לעבוד בשני ימי ראש השנה, נתן מנה שם לביה"ח וקבל פתקא מהרופא לשחרור שני ימי עבודה, אלא שלבו נוקפו כי מישהו אמר לו שיתכן שעשה ולא כהוגן לתת להם דם, ושאל חו"ד. מוכן שעודדנו ה'?

אמר שאין בתקופה זו להשיג דגים בחנויות, בשביל החג יקנה מאיזי' קוגן, אשר יש לו דרכים מיוחדות להשיג. (אכן בהיותנו אצל איזי' ראינו שהביא הרבה דגים- אף שלפי החוק אסור יותר מ-5 קילו דגים בבית – וכששאלתיו מהיכן? אמר שיש לו קשר עם גוי הקונה מהמקום שמביאים אותם והוא משלם לו ריוח ומקבל ממנו).

בערב כמדובר נסענו לאיזי', הבאנו אתנו את המצות שעדיין היו אצלנו. הוא חזר עיף כי במשך היום שחט הרבה עופות בחצר ביהכ"נ, משום שהשוחט אחר הרבה מאד והרבה נשים עמדו בחוץ בתור תחת גשם שוטף עד ש"הרב" דשם ביקשו לשחוט בינתיים. היות והי' זה קרוב לר"ה היו עשרות נשים, גם בתו הגדולה הייתה שם ועזרה במריטת הנוצות גם של אחרים. במכוניתו הוא מסיע בשר לכו"כ משפחות, גם מביא לביתו עכור אחרים. שוחחנו בכמה נושאים והדגשנו נחיצות להרחיב את הפעולות וכו'. הוא סיפר איך שהתחיל לשחוט אחר ברכת והוראת כ"ק אד"ש. הראה הסכין לש"ב ומצא חן בעיניו.

חסידעשער שטיבל", שם ראינו את ר' אברהם אבא. גם פגשנו את "הרב" שלהם, צעיר כבן 30 לערך עם זקן מלא, דבר אתנו קצת בעברית, אמר שהוא למד בכודפשט ב"ישיבה" שם (ע"פ השמועה הנו עם הארץ גדול אך לא עושה צרות). שאל אותנו אם אנו חסידים, ענינו שהיום אין מתנגדים. אמרנו שאנו מסענסענעטי וידע שעיר זו מקור הרעפורם בארה"ב.

אח"כ שמענו מקוגן שהביהכ"נ הקטן הי' סגור ואשרו להתפלל שם בחגים וכבר מכרו המקומות. עבורם הייתה זאת בשורה טובה ומשמחת.

יום ראשון – כ"ו אלול

עפ"י המדובר נסענו בשעה 11:30 לביתו של הבחור חיים בורנשטיין ללמוד אתו גמ' ודא"ח בעיון. כמתוכנן קבל אותנו בתחנת רכבת הקרובה אליו ואח"כ נסענו יחד בבאס. הוריו אינם עדיין שומרי תו"מ, אך כפיה"נ גאים במעשה בנם, הם סרובניקים כבר כמה שנים (יש לו עוד אחות שזה עתה מלאו לה 12 שנה).

הנ"ל כשרוני וגם עסקן לפי"ע בן 18 שנה, בכחות עצמו, כמעט, למד עברית וגם קצת אנגלית. למד משניות איזה סדרים. עתה מתכוון ללמוד גמרא, לפעמים לומד עם גרישע וו. הוא מקורב לאנ"ש. בביתו מונחות תמונות כ"ק אד"ש ואיזה ספרי דא"ח. הוא עובד בקאמפיוטור. מספר שיושב שם ולומד משניות לעצמו (בעיקר המבוארות ע"י קהתי).

רצונו עז לעזוב את רוסיה וחושב אולי להשתדל לנסוע לרומני' ומשם יהי' יותר קל לצאת לארה"ק, ואפי' ברומני' עצמה יהי' לו יותר קל ללמוד וכו'. כבר כתב אודות זה להרב רוזן. לדבריו הי' מהראשונים שבקשו אזרחות ישראלית וכבר קבל ג"כ. בקש לדבר עם עתונאים וכיו"ב שהתקשרו אליו בטלפון, כי לדעתו מה שיהי' יותר קשר לחו"ל, יכביד עליהם להרע לו ח"ו.

למדנו מסכת שבת (כי זו היחידה שיש לו משטייזנליץ) בתחלתה. עברנו על המשנה והתוספות בעיון לפי"ע ובשנון בע"פ. בינתיים באו עוד שניים שהזמין, אליעזר ... ומשה...

בקש להודיע לאד"ש שיברכו שיתחזק עתה בעברו לגבורות ער"ה. ספר שקבל .... ע"י ברנובר שצלצל אליו ושמח מאד מזה. ניסינו כמ"פ להתקשר לאורי ולזאב אך לא היו בכיתם.

יום שלישי – כ"ח אלול

בבוקר בשעה 6 נסענו מהמלון לשדה התעופה. נתנו לנו דעקלעריישן וכתבנו שם אותם הדברים שהי' כתוב על .... (חוץ מסכום הכסף שהשתנה) אלא שאת רוב הספרים הרשומים החלפנו לחוברות שאין בהם .... ת"ל שלא פתחו המזוודות ולא בדקו כלל רק בתיק קצת. בשעה 10 המראנו במטוס אאראפלאט והרגשנו אווירת החופש. המטוס נחת בוורשא לחצי שעה ובציריך שהינו כשעה וחצי ... מטוס. במטוס ממוסקווא היו שני אברכים חסידי ברסלב והתפללתי בטו"ת של א' מהם.

הגענו לשלום לניו יארק בשעה 3:30 לערך. מאושרים היינו להגיע לחופש, אך כואבים את כאב היהודים דשם ואנ"ש בפרט, הכלואים עדיין בידי המלכות הזדונית.

תפילתנו יחד עם תפילת כל בני"ה שהקב"ה יוציאם למרחב ויוכלו לקיים תו"מ מתוך מנוחת הדעת והנפש, וביחד אתם יוציא את כל בני"ה מן הגלות המר לגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

ג.ב.

א) מחובתי וזכיתי להודות ולהכיר טובה להנהלת "עזרת אחים" שבחרו בי להיות השליח מצווה והלוואי שיפעול בי ה"כן בקודש חזיתיו".

ב) הסתפקתי בכוונת ברכת הגומל... אם לאמרו מצד יורדי הים או מצד חבוש שיצא, בהגיענו לשם חשבתי שאין לומר הגומל על נסיעה מעבר לים כ"ז שאנו חבושים, עכ"פ משום לשאלה בהלכה אם יצאו מענין א' מהארבעה דברים שצריכים להודות, אך נכנסו – או נשארו – בענין אחר מהארבעה, האם יש מקום או צורך לברך?

שאל איזה שאלות בבדיקות אשר ש"ב רשמם ע"מ לענות בהזדמנות ראשונה. על שאלתי עם השלוחים מוסיפים ובמה, ענה שזה נותן להם הרבה עידוד וכו'.

סכמנו אתו שאת הרדיו שהשארנו אצל ר' געטשע יקח לעצמו (הוא נתן לי רדיו קטן – טרנזיסטור – כדי לכסות על הכתוב בדעקלעריישען) ולמחרת אמרנו כן לר' געטשע. מאוחר בלילה החזירנו במכוניתו עד קרוב למלון ונפרדנו בחמימות.

יום שני – כ"ז אלול

בשעה 8 בבוקר נסענו לשדה התעופה ובשעה 10 המריא המטוס למוסקווא. הנסיעה עצמה ארכה כשעה לערך אך עד שמצאנו את החבילות, המגיעות למקום אחר, לקח הרבה זמן.

זו הפעם הראשונה שלא באו מהינטוריסט לקבל אותנו. אחר שראיתי שאיננו מוצאים החבילות, בקשתי משוטר להראות לי משרד הינטוריסט ואכן יצא אתי לבנין אחר והביא אותי למשרד. שם חכו לנו כבר עם רשימתם. הגענו למלון בשעה 2 לערך. כעבור שעה נסענו לבית ר' געטשע (הוא כבר לא הי' בבית כי הלך לביהכ"נ), השארנו הטו"ת ועוד.

לתפילת מנחה ומעריב הלכנו לביהכ"נ, שם הי' ר' געטשע ועוד כמה זקנים. בין מנחה למעריב הי' שיעור בגמ' (מסכת גיטין) הנלמד ע"י זקן מתלמידי סלבודקה לשעבר, השתתפנו ג"כ.

משך רוב זמן התפילה והלימוד הטלפון מצלצל, כאילו זה מכוון להפריע.

אחר התפילה שוחח אתנו ר' געטשע, אמרנו לו הוראות אודות הטלית והתפילין, א' התפילין דר"ת בקש הת' נחום תמרין והייתה לשלוח ללנינגרד. הוא עצמו ביקש גם תפילין דר"ת כי לפעמים שלא הולך לביהכ"נ מפאת הבריאות וכיו"ב, שיהי' לו גם בביתו. אמרנו לו ג"כ אודות הרדיו כנ"ל.

הגיע לידינו מספר סיפורים שסיפרו השלוחים שנסעו לעבר מסך הברזל לקראת תשרי תשמ"ו כפי שנרשמו ע"י א' הבחורים.

יכלו להכניס כל הספרים ושאר תשמישי קדושה שופרות וכדו'.

ב. לפני כשנתיים נסע לשם ר' ש. ל. ולקח עמו קסטות משיחות כ"ק אד"ש. ברוסיא שם בבדיקת גבולות בקשו לדעת מה זה? וענה ניגונים, אך הם רצו לבדוק, יש להם שם טייפ שמחובר לרמקולים של כל בית הנתיבות והכניסו שם קסטה זו אך חששו שמא הקליטו קצת ניגונים בהתחלה ואח"כ הקליטו משהו אחר... ולכן קודם כל הריצו את הקסטה לאמצע ושם הפעילו לשמוע... לתפוס, אך בדרך של נס ממש עצרו בדיוק בסוף אחת השיחות באמצע ניגון שאד"ש שר בעצמו במילים "...בשרי בארץ צי' ועיף בלי מים..." וכך שמעו ברמקולים של כל השטח.

ג. פגשו ממש חסידישע יידן מאנ"ש צעירים ומבוגרים חבדניקים לכל דבר והנה כמה דוגמאות:

פעם בבית הכנסת ניגש אחד אוהזו בזרוע ידו ושאל בעברית: אולי יש לך בכיס "כפר חב"ד" שהבאת? ושוב בפעם אחר ניגש אחד: שלום עליכם, מה נשמע בבית חיינו? זה בוודאי שבעת אשר שנה שעברה ראו אצלם גליון "בית חיינו" אשר יו"ל ע"י "קבוצה תשד"מ, וזה מעניין אותם מאוד ואולי יותר מאחרים שנהנו מזה.

ד. ערב אחד נכנסו לבית ולמראה עיניהם שולחן ערוך במשקה ופארבייסן והציבור התיישבו גם הם, ויצאו מהכלים לשמוע ווי מען זינגט א חסידישען ניגון מיט א הארץ פשוט ווארעמע יידן ממש, אח"כ בקשו מהם – האורחים – לספר או לומר משהו, החל אחד לספר על האהבה שרואים אצל כ"ק אד"ש אל היהודים שיושבים כאן ואיך שמבקש ודואג עבורם שיצאו ועד כדי דמעות ממש שרואים בכל פעם שהוא מדבר ע"ד יהודי רוסיא. כל היושבים שם היו מרוגשים מדבריו, וזה הי' כל נושא ההתוועדות שאחד מהם אמר

ב"ה. י' מרחשוון ה'תשמ"ו רשימה פרטית

ארשום בזה כמה סיפורים ששמעתי בשבוע זה מעד רא"י שהי' בימים נוראים לביקור מעבר למסך הברזל – רוסיא

א. סדר הנסיעה הוא ע"י ארגון עזרת אחים שדואג לספק ליהודי רוסיא תשמישי קדושה ושולחים שלוחים לבקרה וכו', כשבאו הנ"ל למשרד "עזרת אחים" קודם נסיעתם מלאו המזוודות בספרים, טליתות, שופרות וכו' כמה שרק נכנס וכיסו הכל בבגדים היות ועפ"י חוק אין רשות להכניס לשם ספרי דת כמובן, וכך יצאו לדרכם. בבדיקת הגבולות שם שאלו האם יש לכם ספרי דת? וכמובן הי' המענה לא! מיד הניחו המזוודות על מתקן מיוחד והנה על מסך טעלעוויזי' נראה לכל אשר תחת כיסוי דק של בגדים ישנם שורות שורות של ספרים, כמובן שעתה מיד יודע אם יהי' לנו מה להביא ליהודים שם – אמרו בליבם, מיד נצטוו לפתוח את אחת המזוודות והבודק שולח ידו תחת הבגדים ומוציא ספר אחד, התחיל מדפדף ומעיין ורואה ספר העוסק בעניני קאמפיוטערס, שוב מוציא ספר ורואה שמדובר על עניני פסיכולוגי', מחזיר את הספרים באומרו אם כאלה ספרים – אין כל בעי' קחו גם את שאר המזוודות ולכו לשלום...

מתברר – לאחרונה נתקבלה בקשה משם עבור יהודי אחד שהגיש בקשה לצאת משם ועי"ז איבד והפסיד את העבודה שהייתה לו ויושב בביתו בחוסר מעש וקיום, ולכן בקשו שישלחו עבורו ספרים כגון אלו מאחר והוא בעל מקצוע בזה, ויהי' לו עיסוק, אך כאן בני... לא אמרו להם כלום עד"ז רק לקחת החבילות ושם ידעו ויראו להם למי למסור, והנה בדרך נס שלף הגוי בדיוק שני הספרים אלו ובזכות זה

ושילשנו כל חמשה חומשי תורה עם פירש"י, וגם בחסידות למדתי אתו קרוב לחצי "תניא", ועתה מבקש אני הדרכה כיצד לקדמו. בן כמה הילד? כעת מלאו לו תשע שנים!...

ז. בעברם ברחוב באמצע היום ניגש בחור צעיר ומבקש בתמימות בודאי אתה בחור ישראלי תוכל לומר לי עפעס א ווארט, ואמר לו הדיוק במשנה "נבראתי לשמש את קוני" והוסיף שזה הדגישה תורת החסידות "לא נבראתי".

אותו בחור הקשיב כמו צמא למים ושמח עם כל מילה, לבסוף הוסיף ואמר: זה יכול להיות החילוק בין עם חסידות לבלא חסידות, ז.א. בין חסיד למתנגד והי' בהתפעלות ושמח, פניו קרנו מאושר כמי שזכה במי יודע מה, יסתובב לכל עבר אולי עובר איזה חבר שיוכל גם להנות, הודה מקרב לב ונפרד בשמחה כאילו שלחו אותו עם אוצר בלום.

ח. באחד הערבים כשעברו ברחוב ראו לנגדם בית עם חלונות גדולים ואור גדול ועושה לעבעדיק, התקרבו לראות ורואים פשוט בית של משפחה יהודית חבדניקים, אור גדול, בעלי תשובה נכנסים ויוצאים, חלונות פתוחים לרווחה, וברקע שומעים טייפ שמח "על הסלע הק" (לפי דברי המספר בית חב"ד ממוצע לא נראה יותר טוב). ממש בהלה אחזה אותם פשוט סכנת נפשות כל רגע איך עושים את זה? נכנסו לבית, שלום עליכם עליכם שלום וכו' ושואל את הבעה"ב געוואלד מה הענין בזה? בשביל מה להיעמד בסכנה? בוא ואסביר לך – עונה הבעה"ב, יש כאן הרבה משפחות ששומרים תו"מ ומקפידים, ואפילו שמפחדים בכ"ז לא נרתעים, אך הילדים ובני הבית מתרגלים שאף שמקיימים הכל אך יש פחד, אמנם לא מרתיע אבל מפחדים וחוששים (כמובן – אומר – שזה לא כל אחד, ולכן) אצלי בבית אני רוצה להרגיל שאנחנו יהודים עושים מה שצריך ואין בכלל מה לפחד, וכך אני מלמד את בני הבית וכל הבעלי תשובה שנכנסים ויוצאים אצלי תמיד.

ט. לארגון עזרת אחים כאן הייתה הזמנה בשנה שעברה דשם שתי "שבת גוי", דהיינו

מילא לפני עשרות שנים שהי' כאן אברהם מאיאר והלך על מס"נ כפשוטו בענין של חיים או ר"ל ניחא, אבל אנו אפילו אם ניתפס מה יהי' נישלח לעשר שנים?! אבל נאך צען יאר הלא נחזור לאשה והילדים וא"כ אנו שווים שהרבי יוריד עלינו דמעה אחת, פוסטע יידן שכמונו, עלינו הרבי בוכה בגשמיות....

ה. באחד הימים השתתפו בברית מילה של אחד מאנ"ש ושם הי' ניכר הפנימיות של היהודים, נתאספו ביחד במשך כחצי שעה וכל אחד צץ לו מחור אחר שלא יהי' ניכר ח"ו שכולם היו, ועשו את הברית.

כמה שעות אח"כ נכנסים לאחד הבתים ורואים כו"כ יהודים, ולא כולם מאנ"ש וגם (המתנגדים דשם גם הם קרובים מאוד לחסידישע יידן) ולומדים שיעור משנה ברורה הלכות זכר לחורבן, וכך לומדים זמן קצר עד שסיימו את הסימן, ועתה פנה... המעשה הוא העיקר, ללמוד ולעשות וצריך לעשות זכר לחורבן ופונה לאורח בשאלת הצעה להוריד אחת הצלחות קערה יפה שעה שעמדה על השלחן ו...לשבור זכר לחורבן. הוא בא ניסה להסביר ולומר אהין און אהער. אצלינו עורכים ברית עם שטורעם גדול מיט לאנגע גרויסע טישן וכו' ובכ"ז תלמד הלכות אלו עם אחד מארה"ב אינני יודע אם תהי' המסקנא לשבור קערה יפה, ואילו כאן במצב כזה... ובקושי השיג אשר היא נשארה שלימה על השלחן.

ו. פעם כשנכנס לבית הכנסת ניגש אליו אברך והביע שמחה על כך שפגש אותו ומבקש אם יוכל לתת לו הדרכה, ומתעניין כיצד סדר הלימוד כאן בארה"ב עם ילדי החדר, ומספר, שהוא לקח על עצמו ללמד ילד אחד וזה כמה שנים שלומד איתו וחושש אולי הילד מפגר בלימודיו, ולכן מבקש הדרכה בעניין, שאלו הנ"ל מה למד איתו עד היום והוא ענה בכבושה: היות ולא ידעתי כיצד הסדר, נהגתי לפי מה שכתוב בפרקי אבות "בן חמש למקרא", וכשהתחלתי ללמוד עמו הי' כבר כמה חודשים אחר "בן חמש" וע"כ התחלתי איתו חומש עם פירש"י, ובמשך הזמן עד היום חזרנו

ועתה מספר השני בצער על כך שהבן שלו שלא מקיים ממש תומ"צ ובשבת אף שומע תקליטים, אך להדליק ולכבות אני בשום אופן לא נותן לו, וכדי ליישב את זה ביקש עבורו שבת גוי.

ע"כ מה שנשאר בזכרוני...

שתי שעות, ולצורך מה זה נדרש, אחד מהם מספר כדי למסור לידי גוי שכל דבר קטן מלשין עלי, בשבת א"א לכבות את החשמל והוא רואה שדולק כל הלילה חשמל ילשין עלי שאני מבזבז כסף של הממשלה ועל כן זקוק אני ל"שבת גוי" (בלע"ז שעות שבת).

10 אב 37

ב"ה

שמואל הלוי הבר

דר"ה רשמים מסייעה לעבר מסך הברזל - י"ב - כ"ח אלול התשד"ט

שמואל הלוי הבר - סלום בער קלמנסון

מעודהים מתוכת כ"ק א"י ביום ראשון י"ב אלול "ויהא בהצלחה רבה וכו'" וצרוך ח"י לעדקה עם "אחד החלום בחוק" - יצאנו לדרכנו אלה ביום ראשון בערב טעה 9 לפיבלנד.

בבוסף לטני המזוודות של כ"א מאתנו, לקחנו ערך שני ארגזים מלאים אתרובים סדונים, מחזורים, מזוודות וטריטליך דכיו"ב, ע"מ להשאירם פפיבלנד, כדלהון. בהגיענו לנ"מ, התקשרנו לבוען הרב"שטיין אטר גר בטורקו והזמנו אותו לברא למלון בהעלעסינקי מרחק כ-3 יעות בסיעה באוטובוס, ואכן הגיע כמדובר בשורת הפרב. הנ"ל בחור יליד פיבלנד, לומד עתה להיות רופא שניים, מקורב ליהדות ולחב"ד ע"י השלוחים של המל"ח שהיו עם לפני איזה שבוע. כמדמה, ע"י הת' דפאל טענענהויז, כבר הי' באר-ב-770 והתאכסן אצל גורארי; הנ"ל מגודל זקן וציציותיו בחוץ. ביבמים הגיעה גם טרה טובאק למלון עפ"י הזמנתנו, (היא הגיעה אחרת ליום מארה"ק) הנרי גריס בהעלעסינקי. היא כבר ידעה מטרת פגישתנו, הופתעה ושמחה לראות את בען-שמכירתו, והיא זו שהמליצה להכניס אותו לעבין - לאחר שיחות והחלטות הטארבר וזבלהם שני הארגזים הנ"ל ופוד \$250 לכ"א מהם להוצאות בסיעה וכיו"ב. הוחלט שהיא תסע קודם והוא אח"כ ולפי"ז נראה ההמשך, היא נד"כ פפילה עבור יהודים רוסים ומזכרת בחמימות.

יום שלישי - י"ד אלול בישורת הבקר יצאנו בספיבה (רוסית) לטאלין - רוסיה. הבסיה הבסיעה שקטה ניפה לפי"ע בפרך 3-4 יפנות. אין חדרים מיוחדים

לרוסנים לכ"א מוצא מקום כאורה בפניו אם בחוץ או בפנים. בטאלין הורידו המזוודות בחוץ ליד הכניסם לאולם, עפ"י בקשתו לקח סבל את המזוודות בעבלה והכניסם לפנים. לאחר בדיקת ההרכיבים שערב בקבל, בעטנו לבדיקת המכשיר שלנו אם יש לו לעטפראטור, הפרים וכיו"ב עביתו היס לי רק מה שאנו מיתמם לעומי דמנאוייל הם בחיק היד, לבקשתו פתחתי התיק ומצא עם איזה חרובית "מבית חייבר" קוצרמים ויחות קודם, במרא ורמב"ם - לא הפס אמנוק יותר טעם הי' הטוב ודעו איזה הימנטי קדוטה - כפיה"ב טזה הי' יותר מדי עבורו וקרא את הממנה, ככיהלים כמו"כ הי' אצל ט"ב גיסי, ולאחר קו"ט וזלהם החללטו שבכתנם בדעקלערייטען רבתנו לבו להרסיף, כתבנו בקצור וגם פחות קצת אך לא הדיקו כ"כ, מהמזוודות לקחו עסקה אך לפלא ות"ל שנתנו לעבור מבלי לפתוח המזוודות כלל, כי רוב הפרים וכו' היו עם. יתכן והשבר אותנו לכרוטעטאבטיים וכיו"ב, כי א' מהם בגט ל"ב והתחיל לומר לו ירוצים למבנת בעיר זו בניין לפרוט' וכו'. אך ט"ב התחמק וז"ל שאינו יודע. בחוץ חכו לבו מהינטוריסט ורסעבר למלון בטעות אה"ג. יצאנו לטיוול עבר ברחובות העיר, באן כבר עומדים בטורה בחבדיות אך בטחיות לא נראה מתח על פני התושבים. יום רביעי - ט"ו אלול צהרים טסנו למוסקבה, בדרך כטעמיים טיסה. בטדה התעופה קבלו פנינו מיבאריסט והסיענו אותנו למלון דנטוריסט.

(יש לציין שבד"כ בכל הבסיעות מעיר לעיר מחכים מינטוריסט עם רשימת השמות, אך במקרה ולא מחכים - כפי שקרה לנו בדואנו פעם שני' למוסקבה - יש לבקש סומר

פאקסימיליא מהדו"ח של ר' שמואל הבר.

מימין לשמאל: יהודה הקטן, אורי קמישוב, זאב שאכנאווסקי, אלכסנדר רטינוב.

מימין לשמאל: ר' שמואל הבר, ר' געטשע ווילענסקי.

6

ר' זאב קורבסקי ומשפחתו.

7

באמצע: גרישא ראזנשטיין.

ר' זאב שאכנאווסקי ואשתו.

ר' משה גרבוז ומשפחתו.

10

משמאל ר' שייע קליינבערג (סב החתן).

11

מימין לשמאל: יהודה הקטן, אריל קצוב, מנשה גרבוז, משה גרבוז, זאב קורבסקי.

12

לפני ברית. מימין לשמאל: משה גרבוז, יהודה הקטן, ר' ליפא משורר, ר' מאטל ליפשיץ (המוהל).

13

שיעור עם ר' שמואל הבר. מימין לשמאל: ר' שמואל הבר, משה הויכברג, נחום תמרין, זאב קורבסקי.

14

פארבריינגען. מימין לשמאל: זאב קורבסקי, משה תמריץ, קלמן-מלך תמריץ, משה גרבוז, משה הויכברג, דוד קארפאוו.

15

ברוך קליינבערג (אב החתן) אויף בידו משקה, שנשלח לרבי (כל אחד הי' מחזיק המשקה ומברך את כ"ק אדמו"ר שליט"א).

ריקוד חסידי בדירה קטנה במוסקווא.

לזכות

החתן התמים מנחם מענדל שיחי
והכלה רחל אפרת שתחי
קליינבערג
לרגל יום הנשואין בשעטו"מ
ר"ח מרחשון ה'תשפ"ג

שיזכו לבנות בית בישראל בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוות
כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות,
חיים מאושרים בכל

לזכות הורי החתן השלוחים
ברוך שיחי וגאלדא חנה שתחי קליינבערג
ויוצאי חלציהם
משה צבי הירש, שרה קריינא, מרדכי העניך, לוי יצחק
שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

לזכות הורי הכלה השלוחים
מרדכי אברהם שיחי ונחמה דינה שתחי ויסברג
ויוצאי חלציהם
מנחם מענדל ואשתו סטערנא ובתם אלטע זיסעל,
יוסף משה ואשתו מנוחה רחל ובניהם לוי יצחק ומנחם מענדל,
בנימין קלמן ואשתו תהילה ובתם חי' ליבה ובנם מנחם מענדל מרקוביץ',
נעמה, אלימלך צבי, לוי יצחק, שמואל וחי' מושקא
שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

לזכות זקניהם
הרה"ח חיים זלמן ויסברג
הרה"ח יעקב ורעיתו חנה מרים ברגמן
שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

להצלחה רבה ומופלאה בטוב הנראה והנגלה בכל אשר יפנו בגשמיות וברוחניות
ולנחת רוח יהודי חסידותי מכל יוצא חלציהם מתוך שמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת
מרת רבקה מינדל ע"ה בת הרה"ח משה דוד ז"ל ויסברג
נלב"ע ז' טבת ה'תשע"ו
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
הרה"ח יוסף משה ז"ל בן הרה"ח שמעון ז"ל ברגמן
נלב"ע יום ג' דחזה"ס י"ח תשרי ה'תשנ"ו
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
מרת חנה יהודית ע"ה בת הרה"ח יעקב ז"ל ברגמן
נלב"ע י"ב אדר א' ה'תשפ"ב
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
הרה"ח יואל ז"ל בן הרה"ח שלמה ז"ל פליישמן
נלב"ע י"ב מנחם אב ה'תשע"ד
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
מרת בריינדל ע"ה בת הרה"ח שמואל ז"ל פליישמן
נלב"ע ליל חג השבועות ה'תשפ"ב
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
ר' יהושע ז"ל ב"ר מרדכי ז"ל קליינבערג
נלב"ע ט"ז טבת ה'תשע"ב
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
מרת מאיא מרים ע"ה בת ר' זלמן בער ז"ל קליינבערג
נבל"ע י"א אייר ה'תשע"ז
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
ר' ארנולד ז"ל ב"ר העניך ז"ל גולדבערג
נלב"ע כ"ב מנחם אב ה'תש"ע
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
מרת ברכה ע"ה בת ר' אייזיק הירש ז"ל גולדבערג
נבל"ע י"א כסליו ה'תש"ע
ת.נ.צ.ב.ה